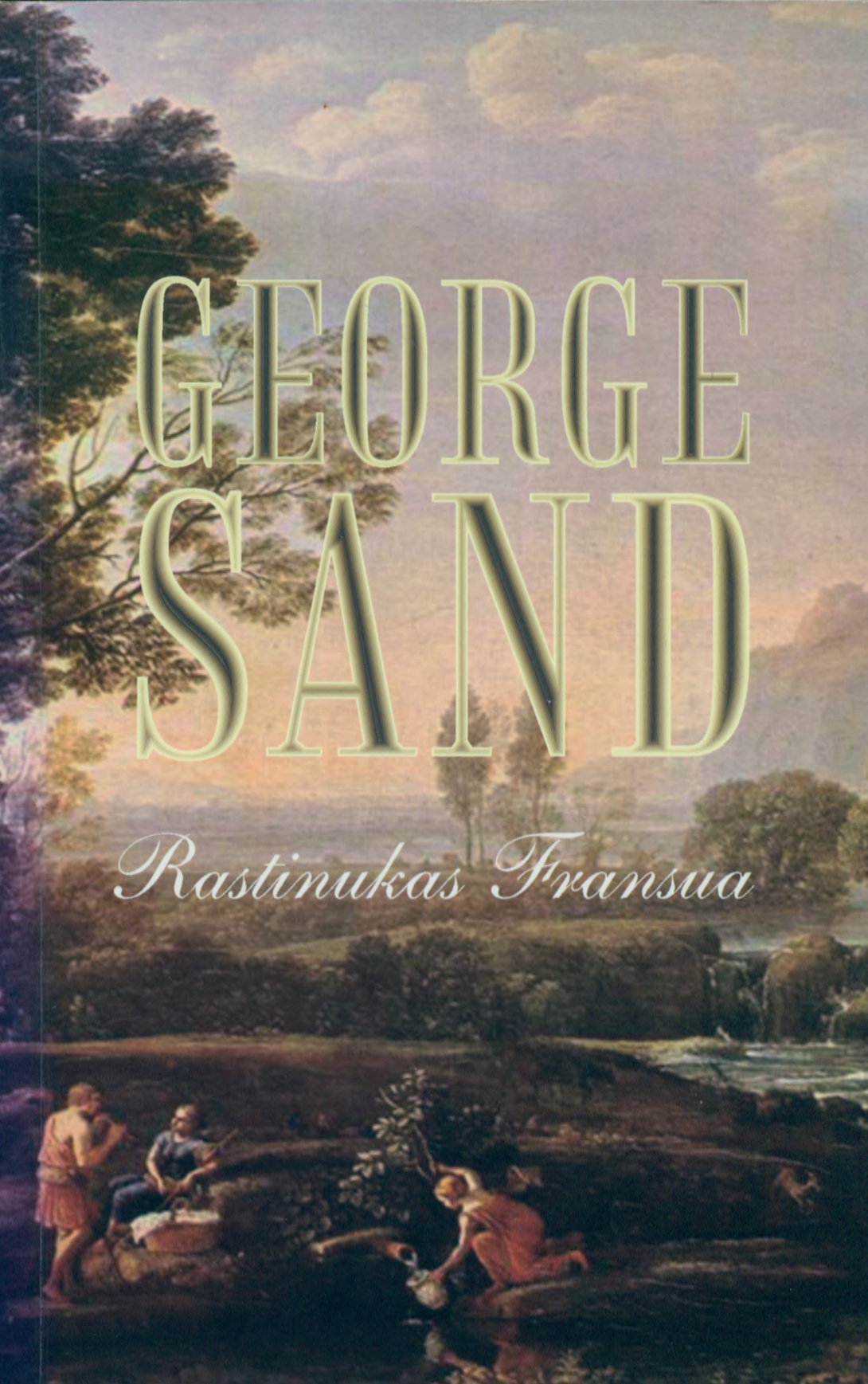
GEORGE
SAND
Rastinukas Fransua

George Sand

Rastinukas Fransua

Apysaka

Iš prancūzų kalbos vertė
Stasė Banionytė

GIMTASIS ŽODIS

Vilnius, 2007

UDK 840-3
Sa-164

Versta iš:
George Sand
FRANÇOIS LE CHAMPI
Éditions du Progrès, Moscou, 1978

© Vertimas į lietuvių kalbą,
Stasė Banionytė, 2007
© „Gimtasis žodis“, 2007

ISBN 978-9955-16-145-5

Įžanga

Mudu su R... grįžome iš pasivaikščiojimo mėnesienoje, blyškiu sidabru užliejusioje tamsaus lauko kelius. Buvo šiltas, šiek tiek apniukęs rudens vakaras; jautėme oro skambumą, koks būna šiuo metų laiku, ir kažkokią paslaptį, tvyrančią gamtoje. Atrodė, lyg, artėjant kietam žiemos miegui, kiekvienas padaras ir kiekvienas daiktas paslapčiomis stengtųsi pasinaudoti dar likusiomis gyvenimo bei judrumo valandėlėmis prieš lemtingą šalčio sąstingį; ir tartum norėdami apgauti laiko tėkmę, tartum bijodami, kad ji juos užklups ir sutrukdys pasidžiaugti paskutinėmis jų šventės pramogomis, gamtos padarai ir daiktai be triukšmo ir be pastebimo bruzdesio atsidavė nakties svaiguliams. Paukščiai vietoj linksmų vasaros fanfarų tik dusliai rykavo. Vagose kartkartėmis nekukliai sučirpdavo vabzdys, bet tučtuojau nutildavo ir nešdavo savo giesmę ar aimaną į kitą pasimatymo vietą. Augalai skubėjo skleisti paskutinį aromatą, subtilų, santūrų ir dėl to dar saldesnį. Gelstantys lapai nedrįso nė virptelėti nuo vėjo dvelksmo, o gyvulių bandos ganėsi tylomis, be meilės ar galynių baubesio.

Net ir mudu su draugu žengėme atsargiai, apimti instinktyvaus susikaupimo, skatinančio nepraverti burnos ir stebėti sušvelnėjusį gamtos grožį, klausytis kerinčios harmonijos kupinų jos paskutinių akordų, gęstančių nepagaunamame *pianissimo*. Ruduo – tai melancholiškas, grakštus *andante*, nuostabiai paruošiantis iškilmingam žiemos *adagio*.

– Viskas taip nuščiuvę, – pagaliau prabilo draugas, kuris, nors ligi šiol tylėjo, sekė mano mintis, kaip ir aš sekiau jo go-

das,– ir, regis, nugrimzdę į svajas, tokias svetimas ir tokias abejingas žmonių darbams, ketinimams ir rūpesčiams, kad net svarstau, kokiais žodžiais, kokia spalva, kokiomis meno ar poezijos priemonėmis žmonijos protas dabar galėtų pavaizduoti gamtos veidą. Norėdamas geriau tau paaiškinti savo samprotavimų tikslą, šį vakarą, šį dangų, šį kraštovaizdį, priblėsusį, tačiau harmoningą ir tobulą, palyginsiu su religingo, doro valstiečio siela: jis dirba, naudojasi savo darbo vaisiais ir džiaugiasi įprastiniu gyvenimu, neturėdamas nei poreikio, nei noro, nei galimybių parodyti ir išreikšti savo vidinį pasaulį. Aš stengiuosi perprasti šį kaimiško, paprasto gyvenimo slėpinį, nes pats, būdamas civilizuotas žmogus, nemoku džiaugtis instinktyviai, mane visada kamuoja troškimas kitiems ir sau duoti stebėjimų ir apmąstymų ataskaitą.

– Todėl dabar,– toliau kalbėjo draugas,– didžiausiomis pastangomis mėginu suvokti, koks gali būti ryšys tarp pernelyg veiklaus mano proto ir nepakankamai veiklaus valstiečio proto, kaip kad prieš valandėlę stengiausi permanyti, ką dailė, muzika, aprašymai – žodžiu, meninės išraiškos priemonės galėtų pridėti prie šios rudens nakties grožio, kuris skleidžiasi man su paslaptingu drovumu ir smelkiasi vidun nežinia kokiais stebuklingais keliais.

– Pažiūrėkime,– atsakiau jam,– ar gerai supratau, kaip iškeltas klausimas. Paimkime šią spalio naktį, šį bespalvį dangų, šią muziką be aiškios, rišlios melodijos, šią gamtos ramybę, šį valstietį, kuris dėl savo paprastumo tai gamtai artimesnis nei mes, ir nors nemoka jos aprašyti, geba ja džiaugtis labiau ir suprasti geriau, sudėkime visa tai krūvon ir pavadinkime *pirmykščiu gyvenimu,* kad atskirtume nuo mūsų įvairialypio, sudėtingo gyvenimo, kurį pavadinčiau *netikru gyvenimu*. Klausi, koks gali būti įmanomas santykis, tiesioginis ryšys tarp šių dviejų priešingų daiktų ir padarų būsenų, tarp rūmų ir lūšnos, tarp menininko ir kūrinio, tarp poeto ir žemdirbio.

– Taip,– pritarė jis,– ir dar patikslinkim: tarp šnektos, kuria byloja ši gamta, šis pirmykštis gyvenimas, šie instinktai, ir kalbos, kuria kalba menas, mokslas – žodžiu, *žinios*.

– Tavo pasirinkta kalba atsakysiu, kad ryšys tarp *žinių* ir *pojūčių – jausmas*.

– Šito aš tavęs ir klausiu, drauge sukdamas galvą pats: kaip tą jausmą apibūdinti? Tas apibūdinimas turi parodyti, kas man neduoda ramybės, nes, po teisybei, jis yra ir menas, ir menininkas, įpareigotas šį pirmykščio gyvenimo tyrumą, grožį, žavesį perteikti tiems, kurie gyvena netikrą gyvenimą ir kurie, leisk tau pasakyti, gamtos ir jos dieviškų slėpinių akivaizdoje tėra didžiausi pasaulyje kvailiai.

– Tu manęs klausi nei daug, nei mažai: kur slypi meno paslaptis. Paieškok jos Dievo prieglobstyje, nes joks menininkas neįstengs tau šito atskleisti. Jis pats to nežino ir negalėtų atsakyti, kokios yra jo įkvėpimo ar bejėgiškumo priežastys. Ko reikia griebtis, kad išreikštum grožį, paprastumą, tikrumą? Bene aš žinau? Ir kas galėtų mus to išmokyti? Net didžiausiems menininkams tai nepavyktų, nes, jei jie pradėtų stengtis tai padaryti, nustotų buvę menininkais ir taptų kritikais. O kritika...

– O kritika, – nusičiupo mano žodžių draugas, – jau ištisus amžius sukasi aplink paslaptį, nieko apie ją taip ir nesuprasdama. Bet atleisk, aš tavęs klausiau ne visai to. Šią valandėlę esu didesnis laukinis, nei tu manai, ir abejoju meno galia apskritai. Aš ją niekinu, jos nepripažįstu, teigiu, kad menas dar negimė, kad jis neegzistuoja, o jei kada ir gyveno, tai jo laikas jau praėjo. Jis susidėvėjo, prarado formą, išsikvėpė ir nebemoka apdainuoti tikrovės grožio. Gamta – tai meno kūrinys, bet vienintelis menininkas yra Dievas, o žmogus – tik prasto skonio aranžuotojas. Gamta graži, jausmai veržiasi per visas jos poras, joje niekad nemiršta meilė, jaunystė, grožis. Tačiau žmogus visam tam pajausti ir išreikšti teturi absurdiškas priemones ir skurdžias galimybes. Verčiau jau jis niekur nesikištų, būtų nebylus ir tik stebėtų. Na, ką tu apie tai pasakysi?

– Man tai patiktų, nieko daugiau ir nenorėčiau, – atsakiau.

– O! – sušuko jis. – Tu žengi per toli ir pernelyg lengvai sutinki su mano paradoksu. Aš teigiu, o tu prieštarauk.

– Tada paprieštarausiu ir pasakysiu, kad Petrarkos sonetai turi tam tikro grožio, prilygstančio Vokliuzo vandenų

grožiui, kad gražus Reisdalio peizažas turi žavesio, prilygstančio šio vakaro žavesiui, kad Mocartas žmonių kalba gieda taip pat gerai, kaip ir Filomelė paukščių kalba, kad Šekspyras aistras, jausmus ir instinktus aprašo taip, kaip juos jaučia paprasčiausias, nuoširdžiausias žmogus. Trumpai tariant, čia ir slypi menas, santykis, jausmas.

– Taip, tai mokėjimas persikūnyti! Bet jei man to negana? Ką daryti, jei pagal visas gero skonio ir estetikos taisykles tu tūkstantį kartų teisus, o man vis tiek atrodo, kad Petrarkos eilės ne tokios harmoningos kaip krioklio ūžimas, ir taip toliau? Jeigu aš tvirtinu, kad šis vakaras kupinas tokių kerų, kurių man niekas negalėtų atskleisti, jei jais nepasigėrėčiau pats? Ką tu man atsakytum, jeigu pareikščiau, kad visos Šekspyro aistros šaltos, palyginti su ugnimi, degančia pavydaus valstiečio akyse, kai jis muša žmoną? Reikia įtikinti mano jausmus. O jeigu jų nepalenks tavo pavyzdžiai, jeigu jie atsispirs tavo įrodymams? Vadinasi, menas nėra visagalis aiškintojas, o jausmus ne visada patenkina net geriausias apibrėžimas.

– Iš tiesų neturiu ką pridurti, tegaliu atsakyti, kad menas – tai kopija, kurios originalas yra gamta, kad tas originalas visada po akių ir gali patvirtinti arba paneigti kopiją ir kad geros kopijos neįmanoma padaryti, jei su meile ir pamaldumu netyrinėsime originalo.

– Taigi kopija negali apsieiti be originalo, o originalas argi negali apsieiti be kopijos?

– Dievas, žinoma, galėtų apsieiti ir be jos, bet tu, nors ir kalbi lyg ne mūsiškis, lažinuosi, visiškai nesuprastum originalo, jei meno tradicijoje nebūtum radęs aibės kopijų formų ir jei pats nebūtum kopija, nuolat daranti įtaką originalui.

– Kaip tik dėl to aš ir skundžiuosi! Norėčiau atsikratyti tos amžinos kopijos, kuri mane erzina, ištrinti iš atminties pamokas ir meno formas, niekada negalvoti apie tapybą, kai žiūriu į kraštovaizdį, apie muziką, kai klausausi vėjo, apie poeziją, kai žaviuosi ir mėgaujuosi visuma. Norėčiau džiaugtis visu tuo instinktyviai, nes šitas čirpiantis svirplys man atrodo linksmesnis ir labiau apsvaigęs nei aš.

– Žodžiu, tu skundiesi, kad esi žmogus?

– Ne, skundžiuosi, kad nebesu pirmykštis žmogus.

– Dar klausimas, ar nieko nesuprasdamas jis džiaugėsi.

– Nemanau, kad jis buvo panašus į gyvulį. Tapęs žmogumi, ėmė suprasti ir jausti kitaip. Tik negaliu aiškiai suvokti jo emocijų, ir tai mane kamuoja. Norėčiau būti bent jau tuo, kuo dabartinė visuomenė leidžia būti nuo lopšio ligi kapo daugybei žmonių, norėčiau būti valstiečiu. Valstiečiu, nemokančiu skaityti, tokiu, kurį Dievas apdovanojo gerais instinktais, ramiu būdu ir dora sąžine. Įsivaizduoju, kad, užmigdęs savyje nenaudingus gebėjimus, nežinodamas ištvirkėliškų papročių, būčiau toks pat laimingas, kaip ir pirmykštis žmogus, apie kokį svajojo Žanas Žakas.

– Ir aš dažnai apie jį svajoju. Kas nesvajoja? Bet tai nereiškia, kad tavo samprotavimai teisingi, nes net paprasčiausias ir naiviausias valstietis yra ir menininkas. Aš net manau, kad jo menas aukštesnis už mūsiškį. Jis kitokios formos, tačiau šioji mano sielai pasako daugiau negu visos mūsų civilizacijos formos. Dainos, pasakojimai, liaudies pasakos nedaugžodžiaudamos piešia tai, ką mūsų literatūra temoka išpūsti ir perrengti.

– Vadinasi, mano teisybė? – tarė draugas. – Šis menas – gryniausias ir geriausias, nes gamta jį įkvepia juo labiau, juo glaudžiau jis su ja bendrauja. Pripažįstu, perdėjau teigdamas, kad menas niekam tikęs, bet aš dar pasakiau norįs jausti taip, kaip jaučia valstietis, ir neatsižadu savo žodžių. Kai kurios elgetų sukurtos graudžios bretoniškos dainos prilygsta visam Gėtei ir visam Baironui, jos trim posmais įrodo, kad paprastos sielos tiesą ir grožį moka įvertinti geriau ir spontaniškiau negu žymiausi poetai. O muzika! Argi savo šalyje neturime nuostabių melodijų? Dėl tapybos, tai valstiečiai jos nežino, užtat turi šnektą, kuri yra šimtąkart išraiškingesnė, energingesnė ir logiškesnė negu mūsų literatūrinė kalba.

– Sutinku, – atsakiau, – ypač su paskutiniu punktu. Mane varo į nevilį, kad esu priverstas rašyti akademine kalba, nors daug geriau moku kitą, gebančią kur kas tiksliau perteikti emocijas, jausmus ir mintis.

– Taip, taip! – pritarė jis. – Tas naivus, tas nepažįstamas pasaulis uždarytas mūsų šiuolaikiniam menui, ir joks mokslas nepadės jo išreikšti net tau, valstiečiui iš prigimties, jeigu užsimanysi įvesti jį į civilizuoto meno sritį, į intelektualiąją dirbtinio gyvenimo plotmę.

– Deja! – atsakiau. – Daugybę kartų mėginau tai daryti. Kaip ir visos civilizuotos būtybės, mačiau ir jaučiau, kad pirmykštis gyvenimas yra visų žmonių ir visų laikų svajonė, idealas. Nuo Longo[1] piemenų iki Trianono[2] ganovų pastoralinis gyvenimas buvo kvepiantis Edenas, kur mėgindavo slėptis iškankintos sielos, pavargusios nuo pasaulio triukšmo. Menas, tas didysis pataikūnas, paslaugiai teikiantis paguodą per daug laimingiems žmonėms, nuėjo ilgą, nepertraukiamą *pastoralių* kelią. Man dažnai knietėjo parašyti mokslingą, kritišką knygą, pavadintą *Pastoralių istorija,* kurioje būčiau peržiūrėjęs visas kaimiškas svajones, aistringai puoselėtas aukštuomenės.

Būčiau pasekęs, kaip jos keitėsi, atvirkščiai priklausydamos nuo sugedusių papročių, ir darėsi vis tyresnės ir sentimentalesnės, juo palaidesnė ir begėdiškesnė buvo visuomenė. Norėčiau turėti galimybę *užsakyti* tokią knygą gabesniam už mane literatui ir iškart su malonumu ją perskaityčiau. Tai būtų išsamus traktatas apie meną, nes žavėjimasis pastoralinėmis svajonėmis atsispindėjo visur: muzikoje, tapyboje, architektūroje, visose literatūros formose – teatro pjesėse, poezijoje, romanuose, eklogėse, dainose, – madose, soduose ir net drabužiuose. Tie visi aukso amžiaus paveikslai, tos piemenaitės, iš pradžių nimfos, paskui markizės, tos *Astrėjos*[3] piemenaitės, kurios Floriano[4] pastoralėse vaikštinėjo Linjono pakrantėmis,

---

[1] Longas (II–III a.) – graikų rašytojas, romano „Dafnis ir Chlojė" autorius. Šis jo kūrinys turėjo įtakos vėlyvojo Renesanso ir švietimo epochos pastoralinei prozai. *(Čia ir toliau – vertėjos paaiškinimai.)*

[2] Trianonas – dveji rūmai Versalio parke, kur karalius su karaliene ir dvariškiais vaidindavo piemenis, melždavo karves ir net mušdavo sviestą.

[3] „Astrėja" – Onorė d'Urfė (1607–1628) pastoralinis romanas, smarkiai įtakojęs XVII amžiaus manierizmą.

[4] Florianas, Žanas Pjeras Klarisas de (1755–1794) – prancūzų rašytojas, pasakėčių, dainų, pastoralių, komedijų autorius.

Liudviko XV valdymo laikais dar nešiojo pudruotus perukus bei satinus ir kurias monarchijos saulėlydyje Sedenas[1] ėmė auti klumpėmis, – visos jos daugiau ar mažiau išgalvotos ir šiandien mums atrodo naivios ir juokingos. Dabar jų jau nebėra, jas matome nebent kaip šmėklas Operoje, tačiau kitados jos turėjo daug galios dvaruose ir buvo palaima karaliams, kurie iš jų skolinosi piemens lazdą ir krepšį.

Dažnai savęs klausdavau, kodėl daugiau nebėra piemenų, juk dabartiniais laikais mes ne taip jau aistringai žavimės tikrove, kad mūsų menai ir literatūra turėtų teisę tuos sąlyginius tipus niekinti labiau negu veikėjus, įšventintus mados. Šiandien vertinama energija ir žiaurumas, ir mes ant šių aistrų audeklo siuvinėjame baisius ornamentus, nuo kurių plaukai ant galvos pasišiaušty, jei į visa tai žiūrėtume rimtai.

– Jei nebeliko piemenų, – paprieštaravo draugas, – jei literatūra nebeturi šio netikro idealo, nė kiek ne prastesnio už šiandienykštį, tai gal menas, pats to nesuvokdamas, mėgina niveliuotis ir prisitaikyti prie visų intelekto sluoksnių? Argi svajonė apie lygybę, paleista į visuomenę, neskatina meno darytis šiurkštaus ir liepsningo, kad pažadintų instinktus ir aistras, būdingas visiems žmonėms, nesvarbu kokio rango jie būtų? Iki tiesos dar neprisikasama. Ji neslypi nei subjaurotoje tikrovėje, nei išdabintame ideale, bet jos ieškoma, tai akivaizdu, ir nors ieškoma blogai, dėl to tik dar labiau trokštama ją surasti. Žiūrėk: teatro pjesė, poezija, romanas piemens lazdą iškeitė į durklą ir, kai imasi vaizduoti kaimo gyvenimą, suteikia jam savotiško tikroviškumo, kurio trūko praėjusių laikų pastoralėms. Bet poezijos čia nėra, ir man dėl to gaila. Kol kas aš nematau, kaip būtų galima iškelti kaimo gyvenimo idealą jo nepagražinant arba neapjuodinant. Žinau, tu dažnai apie tai galvojai, bet ar tau pavyks?

– Nesitikiu, – atsakiau, – nes neradau tinkamos formos ir, nors puikiai jaučiu kaimišką paprastumą, neišmanau, kokia kalba jį išreikšti. Jei mano artojas ims kalbėti taip, kaip kalba,

[1] Sedenas, Mišelis Žanas (1719–1797) – prancūzų rašytojas, Prancūzų akademijos narys, geriausias „rimtosios komedijos" atstovas.

civilizuotam skaitytojui prireiks vertimo, o jei priversiu jį kalbėti taip, kaip kalbame mes, sukursiu balažin kokį padarą ir turėsiu apdovanoti jį tokiu mąstymo būdu, koks jam visai svetimas.

– Net jei jis kalbėtų taip, kaip kalba, tavo kalba kiekviename žingsnyje nemaloniai kirstųsi su jojo. Mano nuomone, tu nusipelnai šio priekaišto. Pavaizduoji valstiečių merginą, pavadini ją *Žana* ir įdedi jai į lūpas žodžius, kuriuos ji iš bėdos galėtų ištarti. Tačiau tu, romanistas, norintis pasidalyti su skaitytojais susižavėjimu, kurį jauti piešdamas šį paveikslą, lygini ją su druide, su Žana d'Ark ir dar nežinia kuo. Tavo jausmai ir kalba nesiderina su jos jausmais ir kalba, kaip drobėje nesiderina rėksmingi tonai. Šitaip aš negaliu įsigilinti į jos prigimtį, net jei ją idealizuoju. Geriausią tikrovės etiudą vėliau nupiešei *Velnių raiste*. Bet aš vis tiek nesu patenkintas: kartkartėmis nosį dar iškiša *autorius*. Ten yra *autoriaus žodžių*, kaip sako Anri Monjė[1], menininkas, kuriam pavyko būti *tikroviškam* net kuriant *šaržą*, taigi jis išsprendė užduotį, iškeltą sau pačiam. Žinau, tavo užduotis ne lengvesnė. Bet reikia mėginti vėl, tol, kol pavyks: šedevras – tai ne kas kita, kaip sėkmingas mėginimas. Neliūdėk, kad nekuri šedevrų, svarbiausia – sąžiningai mėginti šitai daryti.

– Neliūdžiu jau iš anksto, – atsakiau, – ir, jei nori, vėl imsiuosi darbo. Tik patark, kokio.

– Pavyzdžiui, vakar, – tarė jis, – mes vakarojome viename kaimo ūkyje. Kanapininkas rietė istorijas ligi antros valandos nakties. Kunigo tarnaitė jam antrino arba jį taisė. Ta valstietė šiek tiek prasilavinusi, o jis – neapsišvietęs žmogus, bet, laimė, gabus ir savaip iškalbingas. Jiedu papasakojo mums tikrą ir gana ilgą istoriją, panašią į meilės romaną. Ar tu ją įsiminei?

– Kuo puikiausiai, ir galėčiau žodis žodin pakartoti jų šnekta.

– Bet jų šnektą tektų versti. Turi rašyti prancūziškai ir nepavartoti nė vieno tarmiško žodžio, nebent jis būtų toks suprantamas, kad skaitytojui neprireiktų paaiškinimo.

---

[1] Monjė, Anri (1799–1877) – prancūzų rašytojas ir karikatūristas.

– Matau, užkrauni man tokį darbą, nuo kurio galima iš proto išsikraustyti: kiek sykių jo imdavausi, visada būdavau nepatenkintas savimi, įsitikinęs savo bejėgiškumu.

– Nesvarbu! Tu vėl į jį pasinersi, nes aš pažįstu jus, menininkus. Jūs užsidegat tik susidūrę su kliūtimis ir prastai padarote tai, kas nesukelia kančių. Na, pradėk, papasakok man *Rastinuko* istoriją, bet ne tokią, kokią mudu girdėjome. Tai buvo pasakojimo šedevras mūsų kaimiškiems protams ir ausims. Papasakok ją taip, lyg tau iš dešinės būtų paryžietis, kalbantis šiuolaikiška kalba, o iš kairės – valstietis, kuriam nenorėtum pasakyti nė vieno sakinio, nė vieno žodžio, nepasieksiančio jo sąmonės. Taigi paryžiečiui turi kalbėti aiškiai, o valstiečiui – naiviai. Vienas kaltins tave, kad trūksta spalvų, kitas – kad stokoji prašmatnumo. Bet su tavim būsiu aš ir stengsiuosi suvokti, kaip menas, nesiliaudamas būti menu, gali įsiskverbti į pirmykščio paprastumo paslaptį ir perteikti protui gamtoje pasklidusius kerus.

– Vadinasi, šį *etiudą* piešime dviese?

– Taip, nes aš tave sustabdysiu, kai išklysi iš kelio.

– Gerai, tada atsisėskim ant šitos čiobreliais apaugusios kalvos. Aš pradėsiu, bet pirmiau leisk sudainuoti keletą gamų, kad praskaidrėtų balsas.

– Šit kaip! Nežinojau, kad tu dainininkas.

– Tai metafora. Manau, prieš pradedant meno kūrinį, reikia atgaivinti atmintyje kokią nors temą, galinčią būti pavyzdžiu ir deramai jus nuteikti. Todėl, ruošdamasis tam, ko iš manęs reikalauji, privalau papasakoti Briskė šuns istoriją: ji trumpa, ir aš ją moku atmintinai.

– Kokia ta istorija? Aš jos nepamenu.

– Tai pirmasis pratimas mano balsui, parašytas Šarlio Nodjė[1], kuris savąjį mėgino visais įmanomais būdais. Mano galva, šis didis menininkas nesusilaukė tokios šlovės, kokios nusipelnė, nes iš daugybės mėginimų daugiau buvo blogų

[1] Nodjė, Šarlis (1780–1844) – prancūzų rašytojas, kurio kūriniai, panašūs į juoduosius romanus ir stebuklines pasakas, nutiesė kelią siurrealizmui.

negu gerų, bet jei žmogus sukuria du ar tris šedevrus, kad ir kokie trumpi jie būtų, reikia uždėti jam vainiką ir atleisti klaidas. Taigi apie Briskė šunį. Klausykis.

Ir aš papasakojau draugui istoriją apie *Bolonę,* kuri jį sujaudino ligi ašarų ir kurią jis pripažino šio žanro šedevru.

– Turbūt neišdrįsiu imtis darbo,– pasakiau jam.– *Vargšo Briskė šunelio* odisėjai papasakoti nereikia nė penkių minučių, bet joje nėra nė menkiausios dėmelės, nė šešėlio. Tai grynas deimantas, nušlifuotas geriausio pasaulyje juvelyro, nes Nodjė visų pirma buvo literatūros juvelyras. Aš neturiu tokių gebėjimų, tad teks apeliuoti į jausmus. Be to, negaliu pažadėti trumpo pasakojimo ir iš anksto žinau, kad mano etiudui trūks svarbiausio privalumo,– gero ir greito atlikimo.

– Šnekėk, šnekėk,– tarė draugas, kuriam nusibodo mano įžangos.

– Taigi, štai *Rastinuko Fransua* istorija,– variau toliau,– ir pasistengsiu prisiminti jos pradžią be jokių pakeitimų. Tuo metu į pokalbį įsiterpė senoji kunigo tarnaitė Monika.

– Palauk,– pertraukė mane griežtasis klausytojas,– sustokime prie pavadinimo. *Rastinukas* – ne prancūziškas žodis.

– Atleisk,– atkirtau.– Žodynas jį pateikia kaip seną, bet šį žodį vartoja Montenis, o aš nemanau esąs geresnis prancūzas už didžiuosius rašytojus, kūrusius mūsų kalbą. Savo apysakos nevadinsiu *Pamestas vaikas Fransua* arba *Pavainikis Fransua,* aš ją pavadinsiu *Rastinukas Fransua,* kitaip tariant, rastas vaikas, kaip šiame krašte buvo sakoma anksčiau ir kaip pas mus tebesakoma ir dabar.

I

Vieną rytą Madlena Blanšė, jauna Kormuė malūnininko žmona, per pievą eidama prie upelio skalbti, rado mažą vaiką, sėdintį palei jos tiltelį ir žaidžiantį šiaudais, kuriuos skalbėjos tiesiasi po kojomis. Įsižiūrėjusi į tą vaiką, Madlena Blanšė nustebo, kad jo nepažįsta, mat tose vietose nėra kelio, kuriuo vaikščiotų daug žmonių, ir ten galima sutikti tik vietinius gyventojus.

– Kas tu, vaikeli? – paklausė ji berniuko, kuris patikliai žiūrėjo į ją, bet, rodos, nesuprato klausimo. – Kuo tu vardu? – vėl pasiteiravo moteris, sodindamasi jį šalia ir klaupdamasi skalbti.

– Fransua, – atsakė vaikas.

– Kieno Fransua?

– Kieno? – naiviai pakartojo mažylis.

– Kieno tu sūnus?

– Kad aš nežinau!

– Nežinai, kuo vardu tavo tėvas?

– Aš jo neturiu.

– Tai jis miręs?

– Nežinau.

– O kur tavo motina?

– Tenai, – atsakė vaikas, rodydamas į varganą trobelytę, kurios šiaudinis stogas buvo matyti pro gluosnius už dviejų šautuvo šūvių.

– A, žinau! – tarė Madlena. – Tai ta moteris, kuri atvažiavo čia gyventi ir vakar įsikraustė?

– Aha, – atsakė vaikas.

– O anksčiau jūs gyvenote Mere?

– Nežinau.

– Tu nelabai nuovokus berniukas. Ar bent žinai motinos vardą?

– Aha, Zabelė.

– Izabelė, o toliau? Nejau nežinai jos pavardės?

– Tai kad ne!

– Nuo to, ką tu žinai, galvelė tikrai nepervargs, – nusišypsojo Madlena ir ėmė kultuve daužyti skalbinius.

– Ką sakėt? – nesuprato mažasis Fransua.

Malūnininko žmona vėl pažvelgė į jį; berniukas buvo gražus, nuostabiomis akimis. „Kaip gaila, – pamanė ji, – kad jis toks žioplelis."

– Kiek tau metų? – paklausė Madlena. – O gal tu ir to nežinai?

Tiesą sakant, vaikas ir savo amžių žinojo ne geriau, kaip visa kita. Galbūt susigėdęs, kad malūnininko žmona jam priekaištauja dėl tokio paikumo, jis labai pasistengė ir išstenėjo šį pritrenkiantį atsakymą:

– Dveji metai!

– Kurgi ne! – šūktelėjo Madlena, gręždama skalbinius ir daugiau nežiūrėdama į jį. – Tu tikras kvailutis, nes tavęs niekas nemokė, vargšeli! Pagal ūgį atrodai ne mažiau kaip šešerių, o pagal protą neduotum nė dvejų.

– Gali būti! – sutiko Fransua. Paskui dar kartą pasistengė, lyg norėdamas pažadinti iš sąstingio savo vargšę sielą, ir tarė: – Klausėt, kuo aš vardu. Mano vardas Fransua Rastinukas.

– Aha, suprantu, – pasakė Madlena, su užuojauta žiūrėdama į jį.

Dabar ji jau nesistebėjo, kad šis gražus vaikas toks nešvarus, toks apdriskęs, apleistas ir kvaišas pagal savo amžių.

– Tu juk visai plikas, – tarė Madlena, – o lauke nešilta. Turbūt labai sušalai?

– Nežinau, – atsakė vargšas rastinukas, kuris buvo taip pripratęs kentėti, kad to nė nepastebėjo.

Madlena atsiduso. Ji pagalvojo apie savo mažylį Žani, kuriam dar nebuvo nė metų ir kuris dabar miegojo šiltame lopšyje prižiūrimas senelės, o šis nelaimingas rastinukas štai dreba prie upelio vienas, nuo mirties saugomas tik gerosios Apvaizdos, nes per savo naivumą nenutuokia, kad įkritus į vandenį nuskęstama.

Madlena buvo gailestingos širdies moteris, tad paėmė vaiką už rankos ir ji jai pasirodė karšta, nors mažylį kartkartėmis supurtydavo drebulys, o dailus veidelis buvo labai išbalęs.

– Tu karščiuoji? – paklausė ji.

– Nežinau, – atsakė vaikas, kuris visada karščiuodavo.

Madlena Blanšė nusirišo vilnonę skarą, gaubusią jai pečius, ir apvyniojo ja rastinuką, kuris nesipriešino ir neparodė nei nuostabos, nei pasitenkinimo. Paskui, ištraukusi iš po kelių visus šiaudus, padarė berniukui lovelę ir jis tuoj pat užmigo, o ji baigė skalbti mažojo Žani vystyklus; Madlena susisuko greitai, mat dar tebežindė kūdikį ir skubėjo pas jį pareiti.

Išvelėtas žlugtas pasidarė dukart sunkesnis, ir ji nepajėgė visko paimti. Todėl kultuvę ir dalį skalbinių paliko prie vandens, ketindama pažadinti rastinuką grįžusi iš namų, kur ir nunešė tiek, kiek valiojo pakelti. Madlena Blanšė nebuvo nei aukšta, nei stipri. Tačiau ji buvo labai daili moteris, niekada nenusimenanti ir garsėjanti švelnumu bei sveika nuovoka.

Atidariusi namų duris, ji išgirdo ant šliuzo tiltelio kaukšint klumpes, tapsinčias jai iš paskos, ir atsigręžusi pamatė rastinuką, kuris atsivijo ją tempdamas kultuvę, muilą, likusius skalbinius ir vilnonę skarą.

– Oho! – aiktelėjo ji, uždėjusi ranką jam ant peties. – Tu ne toks kvailas, kaip aš maniau, tu paslaugus, o tas, kieno gera širdis, niekada nebūna bukaprotis. Užeik, vaikeli, pailsėk. Jūs tik pažvelkit į šį vargšelį! Velka naštą, sunkesnę už jį patį!

– Štai, motin, – tarė ji senajai malūnininkei, kuri padavė marčiai jos gaivų, šypsantį kūdikį, – čia vargšas rastinukas, regis, jis serga. Jūs nusimanot apie karštines, reikėtų pamėginti jį pagydyti.

– Ė, čia skurdo karštinė! – atsakė senoji, žiūrėdama į Fransua. – Ją išgydytų gera sriuba, o jos kaip tik ir nėra. Šitas rastinukas tos moters, kur vakar atsikraustė. Ji – tavo vyro nuomininkė, Madlena. Atrodo baisi bėdulė, bijau, nedažnai susimokės.

Madlena nieko neatsakė. Žinojo, kad jos anyta ir vyras nepasižymi gailestingumu ir pinigus myli labiau negu savo ar-

timą. Ji pažindė kūdikį ir, kai senoji ištuopojo parvaryti žąsų, paėmė Fransua už rankos, Žani pasisodino ant kitos rankos ir nuėjo su jais pas Zabelę.

Zabelė, o iš tiesų Izabelė Bigo, buvo penkiasdešimtmetė senmergė, tokia gera, kokia tik įmanoma būti kitiems, kai pati nieko neturi ir nuolat drebi dėl savo dalios. Ji pasiėmė Fransua, likusį be žindyvės, moters, kuri tuo metu numirė, ir augino jį, kad kas mėnesį gautų keletą sidabrinių monetų ir turėtų nuosavą mažą tarną; bet pagaišo jos gyvuliai ir jai reikėjo, kai galės, nusipirkti skolon kitų, nes gyveno tik iš keleto avių ir tuzino vištų, kurios savo ruožtu mito bendruomenės pievose. Iki pirmos komunijos Fransua turėjo ganyti šią menkutę bandą kelių pakraščiuose, o paskui – parsisamdyti kuo paklius, kiauliaganiu arba jaučių varinėtoju, ir atiduoti įmotei dalį uždarbio, jei prisimins, kiek gera ji jam padarė.

Vakarykštė diena buvo šventojo Martyno, ir Zabelė išvyko iš Mero, kaip atlygį už nuomą palikusi paskutinę ožką. Ji atsikėlė gyventi į mažytę trobelę, priklausančią Kormuė malūnui, nors negalėjo pateikti kitokių mokėjimo garantų, tik suklypusią lovą, porą kėdžių, skrynią ir keletą molinių indų. Bet lūšna buvo tokia prasta, tokia skylėta ir menkavertė, kad reikėjo arba laikyti ją visai tuščią, arba rizikuoti nuomojant vargšams.

Pasikalbėjusi su Zabele, Madlena iškart pamatė, kad tai nebloga moteris ir iš visų jėgų stengsis susimokėti, be to, ji labai prisirišusi prie savo rastinuko. Tačiau, pripratusi regėti jį kenčiantį ir kentėdama pati, iš pradžių veikiau nustebo, negu apsidžiaugė, kad turtinga malūnininko žmona rodo vargšui vaikui užuojautą.

Atsitokėjusi iš nuostabos ir supratusi, kad Madlena atėjo pas ją ne ko nors reikalauti, o padėti, Zabelė įgavo pasitikėjimo, ilgai pasakojo jai savo istoriją, panašią į visų nelaimingųjų, ir karštai padėkojo už atjautą. Madlena pažadėjo paremti ją kiek įmanydama, bet paprašė niekam apie tai neprasitarti ir prisipažino pagelbėti galėsianti tik slapčiomis, nes namuose nesanti šeimininkė.

Pradžiai malūnininko žmona paliko Zabelei savo vilnonę skarą, prisakiusi tą patį vakarą sukirpti iš jos drabužius rasti-

nukui ir niekam nerodyti gabalų, kol jie nebus susiūti. Ji puikiai matė, kad Zabelė sutiko tai padaryti atbula širdimi, nes manė, jog tokia gera skara praverstų jai pačiai. Madlenai teko perspėti, kad paliks ją likimo valiai, jei po trijų dienų rastinukas nebus šiltai aprengtas.

– Nejau tikitės, – pridūrė ji, – kad anyta, kuriai niekas neprasprūsta pro akis, neatpažins mano skaros jums ant pečių? O gal norit pridaryti man rūpesčių? Žinokit, aš jums padėsiu ir kitkuo, jei laikysit liežuvį už dantų. Ir dar štai kas: jūsų rastinukas karščiuoja, ir jei gerai jo neslaugysit, numirs.

– Ar tikrai? – išsigando Zabelė. – Man tai būtų didelė sopė, nes, matot, šitas vaikas tokios širdies, kokių reta. Jis niekada nesiskundžia, o jau paklusnus – lyg šeimoje augtų. Visai ne toks, kaip kiti rastinukai: anie būna baisūs ir kerštingi, tik ir tegalvoja, kokią čia šunybę iškrėtus.

– Taip yra todėl, kad juos visi stumdo ir skriaudžia. O šitas geras, nes ir jūs jam gera, galite neabejoti.

– Teisybė, – pritarė Zabelė. – Vaikai supranta daugiau, nei mes manom. Štai maniškis nėmaž negudrus, bet puikiai žino, kuo gali pasitarnauti. Kai aš pernai susirgau, jam tada penkeri tebuvo, slaugė mane kaip suaugęs.

– Klausykit, – tarė malūnininko žmona, – atsiųskit man jį kas rytą ir kas vakarą, tuo metu, kai penėsiu sriuba savo mažylį. Aš virsiu jos daugiau, ir jis suvalgys, kas liks. Niekas šito nepastebės.

– Bet aš nedrįsiu jo vedžioti, o pats jis nesusipras, kada ateiti.

– Padarykim štai kaip. Kai sriuba bus gatava, ant šliuzo tiltelio padėsiu verpstę. Pažvelkit, iš čia ji bus puikiausiai matyti. Tada jūs atsiųsit vaiką su klumpe rankoje, neva pasiskolinti ugnies, ir kadangi jis pavalgys mano sriubos, jūsiškė liks jums. Šitaip abu maitinsitės sočiau.

– Tikrai, – atsakė Zabelė. – Matau, jūs moteriškė su galva, ir man pasisekė, kad čia atvažiavau. Buvau labai gąsdinama jūsų vyru, visi jį laiko atšiauriu žmogumi, ir jei būčiau radusi prieglobstį kitur, nebūčiau nuomojusis jo namo, juk jis labai

prastas, o jūsų vyras užsiprašė daug pinigų. Bet dabar matau, kad jūs gera varguoliams ir padėsit užauginti mano rastinuką. O, jei sriuba numuštų jam karštį! Betrūktų netekti šito vaiko! Nauda man iš jo menka, viską, ką gaunu iš prieglaudos, jam ir išleidžiu. Bet myliu jį kaip savą, nes jis toks geras ir vėliau padės man. O žinot, pagal savo metus jis tvirtas, anksti pajėgs imtis darbų.

Šitaip rastinukas Fransua ir užaugo per malūnininko žmonos Madlenos rūpestį bei kilnią širdį. Jis greitai atgavo sveikatą, mat buvo drėbtas iš gero molio, kaip pas mus sakoma, ir visame krašte nebuvo tokio turtuolio, kuris nebūtų geidavęs turėti tokio apveidaus ir taip gražiai sudėto sūnaus. Be to, jis buvo drąsus kaip tikras vyras: plaukiojo upėje lyg žuvis, nardė net po malūno ratu ir nebijojo nei vandens, nei ugnies. Užšokęs ant narčiausių eržilų, nujodavo į pievą net virvės neužmetęs jiems ant galvos, vien mindamas kulnais, kad bėgtų tiesiai, ir įsikibdamas už karčių, kai duodavo šuolį per griovius. Keisčiausia, kad visa tai jis darydavo labai ramiai, be jokio vargo, nieko nesakydamas, su jam būdingu paprastumu ir tartum apsnūdęs.

Dėl to visi jį laikė kvaileliu, bet, jei reikėdavo išardyti šarkos lizdą aukščiausios tuopos viršūnėje arba surasti toli nuo namų nuklydusią karvę, arba akmeniu nudaužti strazdą, nebūdavo drąsesnio, vikresnio ir labiau savimi pasitikinčio berniuko. Kiti vaikai šitai vadindavo *laimingu likimu,* dovana, kuria šiame nuodėmingame pasaulyje esą apdovanojami rastinukai. Todėl, krėsdami pavojingas išdaigas, visada stumdavo jį pirmą.

– Šito, – sakydavo jie, – nė velnias negriebs, juk jis rastinukas. Tik kviečiai bijo blogo oro, o piktžolių sėklos niekada nežūva.

Dvejus metus viskas klojosi gerai. Zabelė nežinia kaip įsigudrino nusipirkti keletą gyvulių. Ji padarė malūnui daug mažų paslaugų ir galop pripratė malūnininką poną Kadė Blanšė sutaisyti lūšnelės stogą, kuris leido vandenį kaip rėtis. Ji šiek tiek geriau apsirengė pati ir aprengė savo rastinuką ir

dabar atrodė nebe tokia vargšė, kokia buvo čia atvažiavusi. Teisybė, Madlenos anyta keletą kartų rūsčiai papriekaištavo dėl dingusių daiktų ir dėl to, kad namuose suvalgoma tiek daug duonos. Sykį Madlena net gavo prisiimti kaltę, kad įtarimas nekristų ant Zabelės, bet Kadė Blanšė, nors anyta to ir telaukė, beveik nesupyko ir, rodos, užmerkė akis.

Mat Kadė Blanšė vis dar buvo labai įsimylėjęs savo žmoną – štai kur slypėjo tokio nuolaidumo paslaptis. Madlena buvo daili ir nėmaž ne koketė, visi jam ją gyrė, be to, jo reikalai ėjosi tiesiog puikiai; kadangi malūnininkas buvo iš tų žmonių, kurie niršta tik tada, kai bijo pasidaryti nelaimingi, Madleną jis gerbė labiau, nei iš jo galėjai tikėtis. Dėl to motušė Blanšė truputį pavydėjo ir keršijo priekabėmis, kurias Madlena kentė tylomis ir niekada nesiskundė vyrui.

Tai buvo geriausias būdas greičiau baigti nesusipratimus, ir šiuo požiūriu nebuvo kantresnės ir išmintingesnės moters už Madleną. Bet pas mus sakoma, kad gėrio atsargos išsenka sparčiau negu blogio, ir vieną dieną Madlena dėl savo gailestingumo buvo iškvosta ir smarkiai išbarta.

Tai atsitiko tais metais, kai kruša išdaužė javus, o patvinusi upė supūdė šieną. Kadė Blanšė buvo prastai nusiteikęs. Sykį, malūnininkui grįžtant iš turgaus su bičiuliu, neseniai vedusiu tikrą gražuolę, šis jam tarė:

– Na, *kažkada* ir tu negalėjai skųstis, tavo Madlona taip pat buvo labai miela mergina.

– Ką nori pasakyti tuo *kažkada* ir *tavo Madlona buvo?* Argi mudu su ja tokie jau seni? Madlenai dar tik dvidešimt metų, ir aš nepastebiu, kad ji būtų suprastėjusi.

– Ne, ne, aš taip ir nesakau,– užsigynė bičiulis.– Kas be ko, Madlena dar graži, bet, kai moteris išteka tokia jauna, ilgai žvilgsnių netraukia. O kai išmaitina kūdikį, jau būna suvargusi. Taviškė ne iš stipriųjų, tai ir sulyso visa, išėjo iš veido. Ar tik vargšė Madlona nebus pasiligojusi?

– Kiek žinau, ne. Kodėl manęs šito klausi?

– Ir pats nesumoju. Bet ji man atrodo liūdna, lyg sirgtų ar turėtų kokių rūpesčių. Ak, tos moterys! Visos jos kaip vynuo-

gienojai – žiūrėk, jau ir peržydėjo. Manęs laukia tas pats, ir maniškės veidas ištįs, surimtės. Tokie jau mes, vyrai! Kol savo žmonų pavydime, tol jas ir mylim. Pykstam, rėkiam, kartais ir prilupam. Jos sielojasi, verkia, tupi namuose, bijo mūsų, ima nuobodžiauti ir liaujasi mus mylėjusios. Tada jau būnam patenkinti, mes šeimininkai!.. Bet vieną gražų rytą susigriebiam, kad, jei mūsų žmonos niekas negeidžia, vadinasi, ji suprastėjo ir – štai koks likimas! – patys nustojam ją mylėti ir pradedam dairytis į svetimas... Taip, taip, Kadė Blanšė, šįvakar tu per karštai pabučiavai mano žmoną. Aš tai mačiau, bet pratylėjau. Noriu tau pasakyti štai ką: mes vis tiek būsime geri draugai, bet aš stengsiuos, kad mano pati neliūdėtų taip, kaip taviškė. Aš save pažįstu, jei būsiu pavydus, pasidarysiu piktas, o jei nebus dingsties pavydui, gal pasidarysiu dar blogesnis...

Gera pamoka protingam žmogui išeina į naudą, tačiau Kadė Blanšė, nors sumanus ir darbštus, turėjo ne per daug išminties, mat buvo per didelis pasipūtėlis. Namo jis grįžo krauju pasruvusiomis akimis, visas pasišiaušęs. Į Madleną dėbtelėjo taip, lyg būtų seniai jos nematęs. Jis pastebėjo, kokia ji išbalusi ir pasikeitusi. Vyras taip tūžliai paklausė, ar ji neserganti, kad Madlena dar labiau išblyško ir tyliu balseliu atsakė esanti sveika. Jis užsiuto dievaižin ko ir prie stalo sėdo trokšdamas su kuo nors susikivirčyti. Progos ilgai laukti nereikėjo. Kalba pakrypo apie grūdų brangumą, ir motušė Blanšė, kaip ir kas vakarą, prikišo, kad manuose suvartojama per daug duonos. Madlena nepratarė nė žodžio. Kadė Blanšė apkaltino ją išlaidavimu. Senoji pareiškė ir tąryt mačiusi, kaip rastinukas išsinešęs puskepalį... Madlenai vertėjo supykti ir pasipriešinti, bet ji mokėjo tik verkti. Blanšė prisiminė bičiulio žodžius ir surūgo dar labiau. Nuo tos dienos, – aiškinkite šitai, kaip išmanot, – jis nustojo mylėjęs žmoną ir padarė ją nelaimingą.

II

Jis padarė ją nelaimingą, o kadangi labai laiminga su juo niekada ir nebuvo, tai vedybos jai nenusisekė dvigubai. Būdama šešiolikos, ji leidosi ištekinama už šito šiurkštaus raudonveidžio, kuris sekmadieniais daug gerdavo, kiekvieną pirmadienį siusdavo, antradienį niūrodavo, o likusias dienas dirbdavo kaip jautis, norėdamas atsigriebti už prarastą laiką, mat buvo godus, todėl neturėjo kada galvoti apie žmoną. Šeštadienį jis būdavo ne toks bjaurus, nes, baigęs triūsus, rytoj ketindavo paūžti. Tačiau būti gerai nusiteikusiam vieną dieną per savaitę negana, be to, Madlena nemėgo matyti jo linksmo, nes žinojo, kad kitą vakarą vyras grįš degdamas įniršiu.

Bet ji buvo jauna, miela ir tokia švelni, kad ant jos negalėjai ilgai pykti; dar pasitaikydavo valandėlių, kai malūnininkas būdavo teisingas ir draugiškas, ir tada, paėmęs žmoną už rankų, sakydavo:

– Madlena, nėra už jus geresnės moters, ir manau, kad jūs tyčia man sukurta. Jei būčiau vedęs koketę, kurių tiek daug aplinkui, būčiau ją užmušęs arba pats puolęs po malūno ratu. Bet aš matau, kokia tu protinga ir darbšti, tu verta tiek aukso, kiek pati sveri.

Bet, kai po ketverių vedybinio gyvenimo metų meilė praėjo, jis daugiau neištardavo jai gero žodžio ir gieždavo apmaudą dėl to, kad ji neatsako į jo priekabes. Ką ji galėjo atsakyti? Madlena jautė, kad vyras neteisus, bet nenorėjo jam dėl to priekaištauti, nes laikė savo pareiga gerbti šeimininką, kurio taip ir nesugebėjo pamilti.

Anyta džiaugėsi: sūnus vėl tapo namuose ponu. Ji taip tik sakė, nors iš tiesų jis niekada nenustojo juo buvęs ir niekam neleido šito užmiršti! Senoji nekentė marčios, nes matė, kad ši už ją geresnė. Neišmanydama, ką jai prikišti, iškalbinėjo, kad ji esanti paliegusi, visą žiemą kosinti ir teturinti vieną vaiką. Anyta ją dėl to niekino, ir dar jos panieką kėlė tai, kad Madlena mokėjo skaityti ir rašyti ir sekmadieniais, užsiglaudusi

sodo kamputyje, skaitydavo maldas, užuot liežuvavusi ir plepėjusi su ja bei apylinkių kūmutėmis.

Madlena pavedė savo sielą Dievui ir suprasdama, kad skųstis neverta, kentėjo, lyg būtų to nusipelniusi. Širdimi ji atsiplėšė nuo žemės ir dažnai svajodavo apie rojų, kaip žmogus, kuris norėtų numirti. Tačiau ji saugojo sveikatą ir stengėsi būti tvirta, nes žinojo, kad be jos sūnelis būtų nelaimingas, o iš meilės jam buvo pasiryžusi iškęsti viską.

Su Zabele ji bičiuliavosi ne per labiausiai, bet jautė jai šiokį tokį draugiškumą, nes ta moteris, iš dalies dėl savo gerumo, iš dalies dėl naudos, ir toliau kiek įmanydama globojo vargšą rastinuką; ir Madlena, matydama, kokie blogi tampa tie, kurie galvoja vien apie save, pradėjo gerbti tik tuos, kuriems šiek tiek rūpi ir kiti. Bet, kadangi jos kaimynystėje daugiau nebuvo tokių, kurie visai nesisielotų dėl savęs, malūnininko žmona jautėsi baisiai vieniša ir labai liūdėjo, nors pati gerai nesuvokė, kokia to liūdesio priežastis.

Tačiau pamažėliais Madlena ėmė pastebėti, kad rastinukas, kuriam tada buvo dešimt metų, pradeda mąstyti taip, kaip ji. Kai sakau „mąstyti", reikia suprasti, kad Madlena apie tai sprendė iš jo elgesio, nes vargšas vaikas savo mintims reikšti naudojo neką daugiau žodžių nei tądien, kai klausinėjo jį pirmą kartą. Jis nemokėjo suregzti poros žodžių, ir kai norėdavai jį prakalbinti, tučtuojau nutildavo, nes nežinojo nieko o nieko. Bet, jei reikėdavo padaryti kam paslaugą ir kur nors nubėgti, jis visada būdavo pasirengęs; o jei paslaugos prireikdavo Madlenai, vaikas bėgdavo jai dar nespėjus nė prasižioti. Į jį pažvelgęs galėjai pamanyti, kad berniokas nė nenutuokia, ko iš jo norima, bet pavedimą atlikdavo taip greitai ir gerai, kad ji net žavėdavosi.

Sykį, kai rastinukas laikė ant rankų mažąjį Žani ir, norėdamas prajuokinti vaiką, leido jam pešti plaukus, Madlena paėmė iš jo sūnų ir šiek tiek nepatenkinta, lyg netyčia pasakė:

– Fransua, jei jau dabar imsi kęsti viską, ką tau daro kiti, nežinia kada tam bus galas.

O Fransua, didžiausiam jos nustebimui, atsakė:

– Verčiau jau kęsiu skriaudas, nei pats ką nors nuskriausiu.

Madlena apstulbusi pažvelgė rastinukui į akis. Ir vaiko akyse išvydo tai, ko niekada nebuvo mačiusi net protingiausių žmonių žvilgsnyje: išvydo tokį gerumą ir drauge tokį ryžtą, kad net galva apsisuko; atsisėdusi ant pievutės su mažyliu ant kelių, ji pasisodino rastinuką ant suknelės krašto ir nedrįso nieko jam pasakyti. Pati nesusigaudė, iš kur atsirado ta savotiška baimė ir gėda, kad dažnai pasišaipydavo iš šio vaiko paprastumo. Tiesa, ji tai darė švelniai ir gal kaip tik dėl to naivumo dar labiau jo gailėjosi ir jį mylėjo. Bet dabar jai atrodė, kad jis visada suprato jos patyčias ir kentėjo, negalėdamas atsikirsti.

Paskui ji užmiršo šį nereikšmingą įvykį, mat jos vyras netrukus įsimylėjo netoliese gyvenančią pasileidėlę, ėmė nekęsti žmonos ir prisakė jai, kad Zabelės ir jos berniūkščio malūnė kojos nebūtų. Tada Madlena tegalvojo, kaip jiems padėti slapstantis dar labiau. Ji perspėjo Zabelę kurį laiką apsimesianti, kad ją užmiršo.

Tačiau Zabelė klaikiai bijojo malūnininko ir buvo ne toks žmogus kaip Madlena, kad iš meilės kitam galėtų ištverti viską. Ji pagalvojo, pagalvojo ir nusprendė, kad malūnininkas, būdamas šeimininkas, turi valią išgrūsti ją pro duris arba padidinti nuomą ir Madlena tada niekuo negalės jai pagelbėti. Ir dar ji sumetė, kad, įsiteikusi motušei Blanšė, prie jos prisigerins ir įgis naudingesnę globėją negu jaunoji moteris. Tad Zabelė nuėjo pas senąją malūnininkę ir prisipažino priėmusi jos marčios pagalbą, nors, sakė, dariusi tai nenoromis ir tik iš gailesčio rastinukui, kurio pati neįstengė išmaitinti. Senė nekentė rastinuko vien už tai, kad Madlena juo rūpinosi. Ji patarė Zabelei juo atsikratyti ir už tai pažadėjo paprašyti sūnaus pusę metų neimti iš jos nuomos mokesčio. Šitai taip pat nutiko kitą dieną po šventojo Martyno, ir Zabelė neturėjo pinigų, nes metai buvo blogi. Jau kuris laikas Madlena buvo saugoma taip akylai, kad negalėjo jai jų duoti. Zabelė ryžtingai apsisprendė ir pažadėjo rytoj pat nuvesti rastinuką į prieglaudą.

Bet, vos spėjusi duoti šį pažadą, iškart pasigailėjo ir, pamačius mažąjį Fransua, miegantį savo varganame guolyje, jai taip suspaudė širdį, lyg būtų ruošusis padaryti mirtiną nuodėmę.

Ji kiaurą naktį nesumerkė akių, bet dar prieš aušrą į pirkelę įėjo motušė Blanšė ir paragino:

– Nagi, kelkitės, Zabo! Jūs pažadėjot, ir pažadą reikia tesėti. Jeigu pasikalbėsit su mano marčia, žinau, kad nieko nesiimsit. Bet, matot, jos ir jūsų pačios labui berniūkštį privalot iš čia išdanginti. Mano sūnus jo nemėgsta dėl kvailumo ir rajumo. Marti per daug jį išlepino, esu tikra, jis jau dabar vagišius. Visi rastinukai tokie nuo pat gimimo, kvailystė pasitikėti šitais nedorėliais. Jūs dėl saviškio būsite išmesta iš čia ir dar apšaukta, per jį mano sūnus vieną dieną primuš žmoną, o galiausiai, kai užaugs, jis taps pakelių plėšiku ir užtrauks jums gėdą. Nagi, pasiskubinkit! Per pievas nuveskit jį į Korlė. Aštuntą valandą pro ten pravažiuos diližanas. Sėsit į jį su vaiku ir vėliausiai vidurdienį būsite Šatoru, o vakare jau grįšit namo. Štai jums pistolis, susimokėsite už kelionę ir dar pavalgyti mieste turėsit už ką.

Zabelė pažadino vaiką, aprengė geriausiais drabužiais, o likusius skudurus surišo į ryšulį ir, paėmusi Fransua už rankos, išskubėjo su juo į mėnesieną.

Bet juo toliau ėjo ir juo labiau švito, tuo sunkiau moteriškei darėsi ant širdies; ji nepajėgė žingsniuoti greitai, negalėjo kalbėti, o pasiekusi kelkraštį, susmuko palei griovį nei gyva, nei mirusi. Diližanas artėjo. Jie suspėjo pačiu laiku.

Rastinukas nebuvo pratęs dėl ko nors jaudintis ir ligi tol sekė paskui motiną nieko nenutuokdamas. Tačiau pirmą kartą gyvenime išvydęs jo link riedantį didžiulį vežimą ir išsigandęs dardėjimo, ėmė tempti Zabelę į pievą, iš kurios jie buvo atėję. Zabelei pasidingojo, kad vaikas supranta, koks likimas jo laukia, ir tarė:

– Liaukis, mano vargšeli Fransua, taip reikia!

Jos žodžiai rastinuką išgąsdino dar labiau. Jis pamanė, kad diližanas – tai milžiniškas bėgantis žvėris, kuris jį pagriebs ir suės. Taip narsiai sutinkantis pažįstamus pavojus, šįsyk Fransua pametė galvą ir rėkdamas pasileido per pievą. Zabelė nusivijo vaiką, bet pamačiusi, koks jis išblyškęs, tarytum jau užkluptas paskutiniosios, visai sugniužo. Ji nusliūkino jam pridurmui iki pievos pakraščio, ir diližanas nuvažiavo.

III

Jie grįžo tuo pačiu taku, kuriuo buvo atėję, bet pusiaukelėje iki malūno, nuovargio priveikti, sustojo. Zabelė nerimavo, matydama vaiką drebantį visu kūnu, o jo širdelė daužėsi taip, kad net palaikiai marškiniai kilnojosi. Ji pasodino jį ir pabandė nuraminti. Bet ir pati nesusivokė, ką šneka, o paklaikęs Fransua taip pat nieko nesusigaudė. Išsitraukusi iš pintinės gabalėlį duonos, Zabelė kalbino vaiką ją suvalgyti, bet jis nenorėjo ir jie ilgai ten sėdėjo netardami vienas kitam nė žodžio.

Galiausiai Zabo, vis grįžtanti prie savo minčių, susigėdo tokio silpnumo ir pasakė sau, kad, jei pasirodys malūne su vaiku, ji žuvusi. Apie vidurdienį važiavo kitas dilžanas; ji nusprendė pailsėti čia ligi tol, kol reikės vėl eiti prie kelio; bet Fransua buvo taip išsigandęs, kad prarado net tą truputį proto, kurį turėjo, ir pirmąsyk gyvenime pasipriešino, tad ji pamėgino numaldyti jį pasakojimais apie arklių varpelius, ratų dardėjimą ir greitą didžiulį vežimą.

Tačiau, stengdamasi suteikti jam pasitikėjimo, ji prasitarė daugiau, negu norėjo; gal atgailavimas traukė ją už liežuvio prieš jos valią, gal Fransua, pabudęs rytą, nugirdo kai kuriuos motušės Blanšė žodžius ir dabar juos prisiminė; o gal, artinantis nelaimei, jo varganos mintys staiga prašviesėjo ir jis, žiūrėdamas į Zabelę tokiomis akimis, kurios anąsyk apstulbino ir kone išgąsdino Madleną, pasakė:

– Mama, tu nori nuvyti mane nuo savęs! Nori nuvežti toli nuo čia ir palikti.

Paskui rastinukui į galvą toptelėjo žodis „prieglauda", ne kartą ištartas jam girdint. Jis nežinojo, kas ta prieglauda, bet ji jam atrodė dar grėsmingesnė nei dilžanas ir jis drebėdamas sušuko:

– Tu nori atiduoti mane į prieglaudą!

Zabelė buvo nužengusi per toli ir dabar negalėjo trauktis. Nusprendusi, kad vaikas apie savo dalią žino daugiau, negu

žinojo iš tikrųjų, ir nepagalvojusi, jog geriausiai būtų griebtis gudrybės ir juo atsikratyti apgaule, ji išklojo visą tiesą aiškindama, kad prieglaudoje jis būsiąs laimingesnis negu su ja, kad ten darbuotojai juo rūpinsiąsi labiau, išmokysią amato, laikinai atiduosią kokiai nors moteriai, ne tokiai vargšei kaip ji, ir ta vėl atstosianti jam motiną.

Šie raminimai rastinuką galutinai sugniuždė. Nežinoma ateitis jam buvo baisesnė už viską, kuo Zabelė mėgino jį atbaidyti nuo gyvenimo su ja. Be to, jis mylėjo, iš visos širdies mylėjo šią nedėkingą motiną, kuri rūpinosi ne tiek juo, kiek savimi. Beveik taip pat kaip Zabelę jis mylėjo ir dar vieną žmogų – Madleną, bet nežinojo, kad ją myli, ir niekada apie tai nekalbėjo. Fransua parkrito ant žemės, raudodamas ėmė pešti žolę ir užsidengė veidą rankomis, lyg jį būtų ištikusi sunki liga. Matydama jį tokį, sunerimusi, netekusi kantrybės, Zabelė norėjo pakelti vaiką jėga ir grasinimais, bet tada jis taip smarkiai trenkė galva į akmenis, kad visas apsipylė krauju ir ji pamanė, jog jis tuoj užsimuš.

Gerojo Dievulio valia pro šalį tuo metu ėjo Madlena Blanšė. Ji nieko nežinojo apie Zabelės ir vaiko išvykimą. Grįžo iš vienos turtingos Prelio gyventojos, nunešusi jai vilnas, kurias ši buvo davusi labai plonai suverpti, nes Madlena buvo geriausia verpėja visame krašte. Už darbą ji gavo pinigų ir dabar ėjo į malūną su dešimčia ekiu kišenėje. Jau žengdama ant lentinio tiltelio, nutiesto per upę prie pat vandens, kokių čionykštėse pievose daugybė, moteris išgirdo širdį veriančius riksmus ir iškart atpažino vargšo rastinuko balsą. Ji puolė tenai ir išvydo kraujais aptekusį vaiką, besispardantį Zabelės glėbyje. Iš pradžių nieko nesuprato; regėdamas tokį vaizdą, galėjai pamanyti, kad Zabelė supykusi jam sudavė ir dabar norėjo jį nustumti. Juo labiau kad Fransua, pamatęs Madleną, pribėgo prie jos, apsivijo aplink kojas it žalčiukas ir, įsikibęs jai į sijonus, sušuko:

– Ponia Blanšė, ponia Blanšė, gelbėkit mane!

Zabelė buvo aukšta ir stipri, o Madlena – maža ir liekna kaip nendrelė. Bet ji neišsigando ir pamaniusi, kad ši moteris

išprotėjo ir nori nužudyti vaiką, atsistojo priešais, pasiryžusi jį ginti arba leistis nugalabijama, kol jis pabėgs.

Tačiau joms išsiaiškinti ilgų kalbų neprireikė. Zabelė, ne tiek pykdama, kiek sielvartaudama, papasakojo, kaip viskas buvo. Fransua pagaliau suprato, kokia apverktina jo padėtis, ir šįsyk viską, ką išgirdo, priėmė daug protingiau, negu buvo galima tikėtis. Kai Zabelė viską pasakė, jis vėl įsikibo malūnininko žmonai į kojas bei sijonus ir ėmė prašyti:

– Neišvežkit manęs, neleiskit manęs išvežti!

Rastinukas puldinėjo nuo verkiančios Zabelės prie malūnininko žmonos, raudančios dar graudžiau, ir kalbėjo, maldavo jas tokiais žodžiais, kurie, rodos, ėjo ne iš jo lūpų, nes vaikas pirmą kartą rado kaip pasakyti tai, ką norėjo:

– O mama, mieloji mama! – kreipėsi jis į Zabelę. – Kodėl ketini mane palikti? Nejau nori, kad mirčiau iš liūdesio tavęs nematydamas? Ką aš tau padariau, kad manęs daugiau nebemyli? Argi kada tavęs nepaklausiau, argi nevykdžiau visų tavo paliepimų? Argi kuo nors nusikaltau? Juk visada gerai prižiūrėjau mūsų gyvulius, pati taip sakei, kiekvieną vakarą mane pabučiuodavai, vadinai savo sūnum ir niekada neužsiminei, kad tu ne mano motina! Mama, nepalik manęs, nepalik, meldžiu tave, kaip melsčiau gerąjį Dievą! Aš visada tavim rūpinsiuos, visada dėl tavęs dirbsiu. Jei būsi manim nepatenkinta, primuši ir aš nieko nesakysiu. Bet neišvežk manęs, palauk, kol kuo nors prasikalsiu.

Paskui, pribėgęs prie Madlenos, kalbėjo:

– Ponia malūnininkiene, pasigailėkit manęs. Pasakykit motinai, kad manęs nepaliktų. Aš niekada daugiau neisiu pas jus, jei jūsiškiams tai nepatinka, o kai panorėsit man ką nors duoti, žinosiu, kad negaliu imti. Aš pasikalbėsiu su ponu Kadė Blanšė, pasakysiu jam, kad mane primuštų ir jūsų dėl manęs nebartų. O kai išsiruošit į laukus, visada eisiu su jumis, nešiu jūsų mažylį ir žaisiu su juo per dieną. Darysiu viską, ką liepsit, ir jei kuo nors nusikalsiu, nustosit mane mylėjus. Bet neleiskit manęs išsiųsti, aš nenoriu išvažiuoti, jau verčiau šoksiu į upę.

Vargšas Fransua, žiūrėdamas į upę, priėjo prie jos taip arti, kad buvo aišku: jo gyvybė kabo ant plauko, pakanka vieno atsisakymo žodžio, ir jis nusiskandins. Madlena užtarė vaiką, ir Zabelė mirtinai troško jos paklausyti; tačiau ji buvo jau prie pat malūno ir jautėsi visai kitaip negu tada, kai sėdėjo prie kelio.

– Gerai jau, bjaurus berniūkšti, – atsakė ji, – aš tavęs neišvešiu, bet rytoj per tave turėsiu vaikščioti prašinėdama išmaldos. Tu per kvailas suprasti, kokia dalia manęs laukia dėl tavo kaltės. Štai ką reiškia užsikrauti ant sprando svetimą vaiką, nepelnantį net duonos, kurią suvalgo.

– Liaukis, Zabele, – sudraudė ją malūnininko žmona ir, paėmusi vaiką į glėbį, pakėlė nuo žemės ruošdamasi neštis, nors jis buvo jau gana sunkus. – Štai jums dešimt ekiu, susimokėkit už nuomą arba persikraustykite kitur, jei maniškiai užsispirs jus iš čia išvyti. Tai mano pinigai, aš pati juos uždirbau, ir nors žinau, kad jų bus pareikalauta, man vis vien. Tegul vyras mane užmuša, jei nori, bet aš perku šitą berniuką, jis bus mano, o ne jūsų. Jūs nenusipelnėt turėti tokios geros širdies vaiko, kuris jus taip myli. Dabar aš būsiu jo motina ir namiškiai turės su tuo susitaikyti. Dėl savo vaikų viską galima iškęsti. Dėl savo Žani leisčiausi sukapojama į gabalėlius. Ką gi, dėl šito taip pat viską ištversiu. Eikš, vargšeli Fransua! Tu daugiau nebe rastinukas, supranti? Tu turi motiną ir gali ją mylėti į valias. O ji tau atsilygins iš visos širdies.

Madlena šitaip kalbėjo pati gerai nesusivokdama, ką šneka. Šiaip ji būdavo įsikūnijusi ramybė, bet dabar galva degte degė. Jos siela ėmė maištauti, ji tikrai supyko ant Zabelės. Fransua apsivijo rankomis malūnininko žmonai kaklą ir suspaudė taip stipriai, kad jai net kvapo pritrūko, be to, kraujais ištepliojo kepuraitę ir skarelę, nes jo galva keliose vietose buvo prakirsta.

Visa tai Madleną baisiausiai sujaudino, sukėlė didžiulį gailestį, siaubą, sielvartą ir ryžtą, ir ji patraukė malūno link kupina tokios narsos, su kokia kareivis eina į ugnį. Negalvodama, koks sunkus vaikas ir kokia silpna ji pati, vos pajėgianti

panešti net savo mažąjį Žani, moteris žengė ant tiltelio, kuris buvo nelabai tvirtas ir linko jai po kojomis.

Pasiekusi vidurį, Madlena sustojo. Vaikas pasidarė toks sunkus, kad ji sviro prie žemės, o per kaktą žliaugte žliaugė prakaitas. Ji pajuto tuoj, tuoj pargriūsianti iš silpnumo ir staiga prisiminė gražią, stebuklingą istoriją, kurią vakar buvo perskaičiusi senoje knygoje *Šventųjų gyvenimai*. Tai buvo istorija apie šventąjį Kristoforą, kuris nešė per upę Kūdikėlį Jėzų ir šis jam pasirodė toks sunkus, kad Kristoforas sustojo iš baimės. Madlena atsisuko ir pažvelgė į rastinuką. Jis jau nebespaudė jos rankomis; buvo per daug susikrimtęs arba netekęs per daug kraujo. Vargšas vaikas buvo be sąmonės.

IV

Išvydusi jį tokį, Zabelė pamanė, kad jis mirė. Jos širdyje atgijo prieraišumas, ir daugiau negalvodama nei apie malūnininką, nei apie piktą senę, ji paėmė vaiką iš Madlenos ir puolė jį bučiuoti šaukdama ir raudodama. Moterys pasiguldė Fransua ant kelių prie vandens, nuplovė žaizdas ir skarelėmis sustabdė kraują; bet neturėjo kuo jo atgaivinti. Tada Madlena, priglaudusi jo galvą sau prie krūtinės, papūtė jam į veidą ir burną, kaip pučiama skenduoliams. Berniukui šitai padėjo, ir kai jis atsimerkęs pamatė, kaip juo rūpinamasi, vieną po kitos išbučiavo Madleną ir Zabelę taip karštai, kad jos gavo jį sustabdyti, bijodamos dar vieno nuoalpio.

– Gana, gana, – maldė jį Zabelė, – laikas grįžti namo. Ne, dabar jau matau, niekada negalėsiu palikti šito vaiko, nenoriu apie tai nė galvoti. Aš pasiimsiu jūsų dešimt ekiu, Madlena, ir sumokėsiu šįvakar, jei būsiu prispirta, bet apie pinigus niekam neprasitarkit. Rytoj nueisiu į Prelį pas tą moterį ir paprašysiu mūsų neišduoti, o prireikus pasakyti, kad dar neatsiskaitė su jumis už verpimą. Taip laimėsim laiko, ir aš pasistengsiu, net jei tektų elgetauti, grąžinti jums skolą, kad namiškiai dėl manęs jūsų negraužtų. Vaiko negalit pasiimti į malūną – jūsų vyras jį užmuštų. Palikit Fransua man, prisiekiu rūpintis juo taip, kaip anksčiau, o jei jūsiškiai vėl prirems mus prie sienos, ką nors sugalvosim.

Likimo valia rastinuko grįžimas nesukėlė triukšmo ir niekas į tai neatkreipė dėmesio; mat motušė Blanšė sunkiai susirgo – ją ištiko apopleksija, ir ji nespėjo pasakyti sūnui, kaip liepė Zabelei pasielgti su rastinuku; o ponas Blanšė skubiai pakvietė nuomininkę padėti šeimininkauti, kol Madlena su tarnaite slaugys motiną. Trejetą dienų malūne tvyrojo sumaištis. Madlena, negailėdama savęs, tris naktis prastovėjo prie anytos galvūgalio, ir ši išleido paskutinį atodūsį ant jos rankų.

Šis likimo smūgis kuriam laikui sutramdė bjaurų malūnininko būdą. Jis mylėjo motiną taip, kaip išvis mokėjo mylėti, o

būdamas tuščiagarbis, surengė jai prašmatnias laidotuves. Tuo metu jis užmiršo savo meilužę ir net parodė kilnumą, senas velionės drapanas išdalydamas vargšėms kaimynėms. Dalis tos išmaldos atiteko Zabelei, ir net rastinukas gavo dvidešimties su monetą, nes Blanšė prisiminė, kad, kai ligonei skubiai prisireikė dėlių, visi veltui lakstė jų ieškodami, o rastinukas, nieko nesakydamas, nubėgo prie balos, kur žinojo jas veisiantis, ir prigaudęs atnešė anksčiau, negu kiti susiruošė į kelią.

Taigi Kadė Blanšė beveik užmiršo neprielankumą rastinukui ir malūne niekas nesužinojo apie nuotykingą Zabelės bandymą atiduoti jį į prieglaudą. Dešimties Madlenos ekiu dingimas išaiškėjo vėliau, nes malūnininkas neužmiršo pareikalauti iš Zabelės mokesčio už varganos lūšnelės nuomą. Bet Madlena pasakė pametusi pinigus pievoje, kai puolė bėgti, išgirdusi apie anytos nelaimę. Blanšė ilgai jų ieškojo ir labai barė žmoną, bet taip ir nesužinojo, kam jie buvo panaudoti ir neįtarė Zabelės.

Po motinos mirties Blanšė charakteris po truputį pasikeitė, bet nepagerėjo. Namuose jis ėmė nuobodžiauti, ne taip priekabiai žiūrėjo, kas ten vyksta, ir pasidarė ne toks šykštus. Pradėjo aplaidžiau tvarkyti piniginius reikalus, o kadangi vis labiau storėjo, ištvirkavo ir nebenorėjo dirbti, tai naudos ieškojo sudarinėdamas nešvarius sandėrius ir griebdamasis smulkių apgavysčių, iš kurių būtų pralobęs, jeigu vienur nebūtų iššvaistęs to, ką gaudavo kitur. Meilužė valdė jį kaskart vis tvirčiau. Tampė po muges ir suėjimus, vėlė į tamsius reikaliukus ir lėbavimus. Malūnininkas išmoko lošti ir dažnai laimėdavo, bet jau verčiau jį visada būtų lydėjusi nesėkmė ir atgrasiusi nuo lošimo, nes tas palaidumas visai išmušė jį iš vėžių ir, prakišęs net menkiausią sumą, jis imdavo pykti ant savęs ir niršti ant viso pasaulio.

Kol Kadė Blanšė gyveno tokį nedorą gyvenimą, žmona, visada išmintinga ir švelni, prižiūrėjo namus ir su meile augino vienintelį įpdviejų sūnų. Bet dabar ji laikė save dviejų vaikų motina, nes labai pamilo rastinuką ir rūpinosi juo beveik taip pat, kaip ir savo sūnumi. Juo giliau jos vyras grimzdo į pa-

leistuvystę, juo mažiau ji jautėsi nuo jo priklausoma ir nelaiminga. Pradėjęs ištvirkauti, jis kurį laiką dar buvo labai šiurkštus, mat vengė priekaištų ir norėjo, kad žmona jo bijotų ir klausytų. Pamatęs, jog ji iš prigimties nemėgsta ginčų ir nepavyduliauja, nusprendė palikti ją ramybėje. Mirus motinai, nebuvo kam malūnininko kurstyti prieš žmoną, ir jis norom nenorom gavo pripažinti, kad jokia moteris savo reikmėms neišleistų mažiau, negu išleidžia Madlena. Kadė Blanšė įprato visą savaitę nebūti namuose, o kai vieną dieną grįždavo, ketindamas sukelti barnį, pyktis tuoj pat išgaruodavo, nes žmona sutikdavo jį tokia kantria tyla, kad iš pradžių jis nustebdavo, o paskui užmigdavo. Trumpai tariant, namuose jį dabar pamatydavai tik tada, kai būdavo pavargęs ir norėdavo poilsio.

Madlena buvo tikrai gera krikščionė, jei sutiko gyventi viena su senmerge tarnaite ir dviem vaikais. Ir iš tiesų gal buvo geresnė krikščionė net už vienuolę; Dievas suteikė jai didelę malonę, leidęs išmokti skaityti ir suprasti tai, ką skaito. Tačiau ji skaitė vis tuos pačius dalykus, nes turėjo tik dvi knygas – šventąją Evangeliją ir trumpus Šventųjų gyvenimų aprašymus. Evangelija skaidrino jai sielą ir spaudė ašaras, kai viena skaitydavo ją vakarais prie sūnaus lovelės. Šventųjų gyvenimai darė kitokį poveikį: maždaug tokį, kokį, – nors ir nedera lyginti, – neturintiems ko veikti žmonėms daro pasakos, kurių prisiskaičius į galvą lenda svajonės ir pramanai. Tos gražios istorijos teikė Madlenai drąsos ir net linksmybės. Kartais rastinukas matydavo, kaip ji sėdi laukuose su knyga ant kelių ir šypsosi, rausta. Fransua labai stebėdavosi ir negalėdavo suprasti, kaipgi istorijos, kurias ji jam perpasakodavo, pritaikydama jo suvokimui (o gal ir pati ne visas gerai suvokdavo nuo pradžios ligi galo), gali slypėti daikte, kurį ji vadino savo knyga. Jam taip pat kilo ūpas išmokti skaityti, ir jis iš Madlenos išmoko taip greitai ir gerai, kad ji net stebėjosi, o Fransua savo ruožtu tapo mažojo Žani mokytoju. Kai rastinukui atėjo laikas priimti pirmąją komuniją, Madlena davė jam katekizmo pamokas ir parapijos klebonas gyrė protą ir puikią

atmintį, kuria buvo apdovanotas šis vaikas, visada laikytas kvaileliu dėl nekalbumo ir baikštumo.

Po pirmosios komunijos, sulaukęs tokio amžiaus, kai jau galėjo tapti samdiniu, Fransua, dideliam Zabelės džiaugsmui, stojo tarnauti malūne, ir ponas Blanšė tam nė kiek nepriešta-ravo, nes dabar visi žinojo, kad rastinukas – tikras šaunuolis, labai darbštus, labai paslaugus ir stipresnis, vikresnis, sumanesnis už visus savo metų vaikus. Be to, jis tenkinosi dešimties ekiu alga, taigi jį samdytis labai apsimokėjo. Pradėjęs tarnauti Madlenai su mažuoju Žani, kurį taip mylėjo, ir supratęs, kad jo uždirbtais pinigais Zabelė galės susimokėti už būstą ir atsi-kratyti didžiausio galvos skausmo, Fransua pasijuto turtingas kaip karalius.

Deja, vargšė Zabelė neilgai džiaugėsi šiuo atlygiu. Artinan-tis žiemai, ji sunkiai susirgo ir, nors rastinukas su Madlena ją rūpestingai slaugė, per Grabnyčias pasimirė, prieš tai pasiju-tusi taip gerai, kad jie jau pamanė ją sveikstant. Madlena jos gailėjosi ir labai verkė, bet stengėsi paguosti vargšą rastinuką, kuris be jos pagalbos niekada nebūtų išbridęs iš sielvarto.

Net ir po metų jis kasdien, kone kas valandėlę, apie ją tebe-galvojo, o sykį malūnininko žmonai prasitarė:

– Melsdamasis už vargšės motinos sielą, aš tartum atgai-lauju, kad per mažai ją mylėjau. Žinoma, kiek įmanydamas stengiausi jai įtikti, niekad nepasakiau blogo žodžio, patar-naudavau visur kur, kaip dabar patarnauju jums, bet, ponia Blanšė, turiu prisipažinti vieną dalyką, kuris mane slegia ir už kurį dažnai prašau Dievo atleidimo: nuo tos dienos, kai vargšė motina norėjo atiduoti mane į prieglaudą, o jūs už mane užsistojot ir neleidot to padaryti, meilė jai mano širdyje nenorom sumažėjo. Aš ant jos nepykau, net uždraudžiau sau galvoti, kad ji blogai pasielgė, norėdama mane palikti. Turėjo tokią teisę, juk buvau grynas nuostolis, ji bijojo jūsų anytos, be to, darė tai atbula širdimi, nes puikiai mačiau, kad labai mane mylėjo. Pats nežinau kaip, bet mano galvoje viskas apsivertė ir tai buvo stipriau už mane. Nuo tada, kai pasakėt žodžius, kurių niekada neužmiršiu, pamilau jus labiau už ją ir, nors

su savim kovojau, apie jus galvojau dažniau negu apie ją. Ir štai ji mirė, o aš nenumiriau iš sielvarto, kaip numirčiau, jei mirtumėt jūs.

– Ką gi aš tau pasakiau, vargšas vaikeli, kad atidavei man visą šilumą? Aš jau ir nebepamenu.

– Nebepamenat? – paklausė rastinukas, sėsdamasis Madlenai prie kojų, o ši jo klausydamasi verpė savo kuodelį. – Tai štai, duodama motinai dešimt ekiu, jūs jai pasakėt: „Imkite, aš perku šitą berniuką, jis bus mano". Paskui pabučiavot mane ir pridūrėt: „Tu daugiau nebe rastinukas, tu turi motiną, kuri tave mylės taip, lyg pati būtų paleidusi į šį pasaulį". Argi taip nesakėt, ponia Blanšė?

– Gali būti, aš pasakiau tai, ką galvojau ir ką tebegalvoju. Ar manai, kad netesėjau žodžio?

– O ne! Tik...

– Tik kas?

– Ne, nesakysiu, skųstis blogai, nenoriu būti nedėkingas ir vertinu tai, ką turiu.

– Tu negali būti nedėkingas, aš žinau, todėl noriu, kad pasakytum, kas guli ant širdies. Ko tau trūksta, kad laikytum save mano sūnum? Pasakyk, liepiu tau, kaip liepčiau Žani.

– Na, tai va... jūs labai dažnai bučiuojat Žani, o manęs nė karto nepabučiavot nuo tos dienos, apie kurią kalbėjom. Aš taip stengiuosi švariai nusimazgoti veidą ir rankas, nes žinau, kad nemėgstat murzių ir vis prausiat, šukuojat Žani. Bet jūs manęs vis tiek nebučiuojat, motina Zabelė taip pat nebučiavo. Aš juk matau, kaip visos motinos myluoja savo vaikus, ir todėl suprantu, kad tebesu rastinukas ir jūs negalit šito užmiršti.

– Tai eikš, pabučiuok mane, Fransua, – tarė malūnininko žmona, sodindamasi vaiką ant kelių ir meiliai bučiuodama į kaktą. – Iš tiesų klydau niekada apie tai nepagalvojusi, tu nusipelnei, kad būčiau geresnė. Štai, matai, bučiuoju tave iš visos širdies ir dabar gali būti tikras, kad daugiau nebesi rastinukas, ar ne?

Vaikas puolė Madlenai ant kaklo ir taip išbalo, kad ji nustebusi atsargiai nustūmė jį nuo kelių ir pamėgino kaip nors

prablaškyti. Bet po akimirkos ją paleidęs jis pabėgo, lyg norėdamas pasislėpti, ir malūnininko žmona dėl to sunerimo. Ji nuėjo jo ieškoti ir surado klūpantį kluono kampe, visą apsipylusį ašaromis.

– Gana, Fransua, liaukis, – tarė Madlena keldama jį. – Nesuprantu, kas tau yra. Jei vis dar galvoji apie vargšę motiną Zabelę, tai pasimelsk už ją ir tau palengvės.

– Ne, ne, – atsakė vaikas ir, sugriebęs Madlenos prijuostės kraštą, karštai jį pabučiavo, – aš negalvojau apie savo vargšę motiną. Argi mano motina ne jūs?

– Tai ko verki? Tu gildai man širdį.

– O ne, ne! – sušuko Fransua, skubiai šluostydamasis akis ir dėdamasis linksmas. – Aš neverkiu, tai yra nežinau, ko verkiau. Tikrai, aš dabar nieko nesuprantu, nes esu toks laimingas, lyg būčiau pakliuvęs į rojų.

V

Nuo tos dienos Madlena rytas vakaras bučiavo rastinuką lyg tikrą sūnų, ir vienintelis skirtumas, kurį ji darė tarp Žani ir Fransua, buvo tas, kad jaunėlį lepino ir mylavo labiau, kaip pagal amžių ir derėjo. Žani buvo septyneri metai, o rastinukui – jau dvylika, ir Fransua puikiai suprato, kad tokio didelio berniuko negalima popinti kaip kokio mažiaus. Be to, pagal išvaizdą jie skyrėsi dar smarkiau nei pagal amžių. Fransua buvo toks aukštas ir stiprus, kad atrodė kaip penkiolikinis, o Žani – mažas ir gležnutis kaip motina, į kurią buvo stulbinamai panašus.

Bet vieną rytą, kai Fransua užėjo pasisveikinti su Madlena ir ji, kaip paprastai, jį pabučiavo, tarnaitė pasakė:

– Neužsigaukit, šeimininke, bet, mano galva, šitas vaikis jau per didelis, kad bučiuotumėt jį kaip kokią mergiotę.

– Tu taip manai? – nustebo Madlena. – Argi nežinai, kiek jam metų?

– Žinau. Ir nematyčiau nieko blogo, jei jis nebūtų rastinukas, bet dabar net aš už jokius pinigus jo nepabučiuočiau, nors esu tik jūsų tarnaitė.

– Nedera taip kalbėti, Katrina, – papriekaištavo ponia Blanšė, – juo labiau vargšui vaikui girdint.

– Tegul ji sau kalba, tegul visi kalba, – drąsiai atkirto Fransua. – Manęs tai neskaudina. Svarbu, kad nesu rastinukas jums, ponia Blanšė, ir aš tuo labai patenkintas.

– Jūs tik pažiūrėkit! – šūktelėjo tarnaitė. – Pirmąkart girdžiu jį tiek daug šnekant. Vadinas, tu moki suregzti trejetą žodžių, Fransua? Čia tai bent! O aš maniau, net nenuvoki, apie ką kalbama. Jei būčiau žinojus, kad klausaisi, nebūčiau pasakiusi to, ką pasakiau, nes visai nenoriu tavęs skriausti. Tu – geras berniukas, ramus ir paslaugus. Nagi, mesk šitai iš galvos. Kas be ko, man keista, kai šeimininkė tave bučiuoja, bet tik todėl, kad tu jau didelis bernas ir per tą glaustymąsi atrodai dar kvailesnis, negu esi.

Šitaip užglaisčiusi nesusipratimą, storulė Katrina nuėjo virti sriubos ir daugiau apie tai nebegalvojo.

O rastinukas nusekė paskui Madleną iki tiltelio, ant kurio ji velėdavo žlugtą, ir atsisėdęs greta, prakalbo taip, kaip mokėjo kalbėti tik su ja ir tik jai vienai.

– Ar pamenat, ponia Blanšė, – tarė jis jai, – kaip kartą aš jau buvau čia ir jūs mane paguldėt, susupusi savo skaron?

– Taip, vaikeli, – atsakė malūnininko žmona, – tada mes pirmąsyk ir susitikom.

– Ak tai buvo pirmas sykis? Aš dėl to abejojau, nes visko gerai neprisimenu. Kai pagalvoju apie tuos laikus, regiu juos lyg pro miglą. Kiek jau metų praėjo?

– Jau bus... palauk, jau bus kokie šešeri, nes mano Žani tada buvo keturiolikos mėnesių.

– Vadinas, aš tada buvau jaunesnis, nei jis dabar? Kaip manot, ar po pirmosios komunijos jis prisimins, kas jam nutinka dabar?

– Žinoma, prisiminsiu, – patikino Žani.

– Kažin? – suabejojo Fransua. – Ką veikei vakar šitokiu metu?

Žani su nuostaba išsižiojo, ruošdamasis kažką sakyti, bet sutrikęs tučtuojau prikando liežuvį.

– Na gerai, o tu? Kertu lažybų, kad ir pats šito neprisimeni, – tarė rastinukui malūnininko žmona, kuriai visada būdavo smagu klausytis vaikų čiauškėjimo ir šnekų.

– Ar aš? – sumišęs paklausė Fransua. – Luktelkit... Aš ėjau į laukus, pro štai šitą vietą... ir pagalvojau apie jus: kaip tik vakar prisiminiau tą dieną, kai susupot mane į savo skarą.

– Tavo gera atmintis, keista, kad pameni tokius senus laikus. O ar pameni, kad turėjai karščio?

– Tikrai ne!

– O kad nunešei į namus mano skalbinius, nors aš ir neprašiau?

– Taip pat ne.

– O aš visada prisimenu, nes iš to supratau, kad tu geros širdies.

– Ir aš geros širdies, ar ne, mama? – paklausė mažasis Žani, duodamas motinai pusiau nugraužtą obuolį.

– Žinoma, geros, ir matydamas, kiek gero daro Fransua, vėliau ir pats taip darysi.

– Darysiu, – iškart sutiko vaikas. – Šiandien vakare sėsiu ant sartukės ir nuginsiu ją į pievą.

– Kurgi ne! – nusijuokė Fransua. – O paskui įsikarsi į didįjį šermukšnį draskyti zylučių lizdų? Palauk, kol aš tau tai leisiu, mažiau! Ponia Blanšė, noriu paklausti jus vieno dalyko, bet nežinau, ar man atsakysit.

– Klausk.

– Kodėl žmonės mano, kad aš supykstu, kai jie mane pavadina rastinuku? Argi būti rastinuku blogai?

– Ne, vaikeli, nes tai ne tavo kaltė.

– O kieno?

– Turtuolių.

– Turtuolių? Kaip tai suprasti?

– Šiandien tu per daug manęs klausinėji. Atsakysiu vėliau.

– Ne, ne, atsakykit dabar, ponia Blanšė.

– Negaliu tau paaiškinti... Ar bent žinai, kas yra rastinukas?

– Žinau. Kai tėvas su motina atiduoda tave į prieglaudą, nes neturi už ką tavęs išmaitinti ir užauginti.

– Teisingai. Pats matai, jeigu yra nelaimingų žmonių, negalinčių užauginti savo vaikų, tai dėl to kalti turtuoliai, kurie jiems nepadeda.

– Jūsų tiesa, – susimąstęs atsakė rastinukas. – Bet pasitaiko ir gerų turtuolių, nes jūs kaip tik tokia, ponia Blanšė. Svarbiausia juos sutikti.

VI

Vis dėlto rastinukas, kuris, išmokęs skaityti ir priėmęs pirmąją komuniją, amžinai samprotavo ir ieškojo viso ko priežasčių, mintyse gromuliavo tai, ką Katrina apie jį pasakė poniai Blanšė; bet, kad ir kiek suko galvą, nepajėgė suprasti, kodėl, kai paaugo, jam daugiau nedera bučiuoti Madlenos. Jis buvo nekalčiausias berniukas pasaulyje ir nė nenutuokė to, ką taip anksti sužino jo amžiaus kaimiečiai.

Tokiu dvasios tyrumu jis pasižymėjo todėl, kad buvo auklėjamas ne taip, kaip kiti. Fransua nesigėdijo esąs rastinukas, bet visada buvo labai nedrąsus; ir nors tos pravardės nelaikė įžeidimu, taip ir neapsiprato su padėtimi, skiriančia jį iš visų žmonių, su kuriais bendravo. Kiti rastinukai beveik visada jaučiasi pažeminti dėl tokios dalios, nes jiems šitai duodama suprasti taip žiauriai, kad jie anksti praranda krikščioniškąjį orumą. Auga nekęsdami tų, kurie juos paleido į šį pasaulį, tačiau nemyli ir tų, kurių dėka jame pasiliko. Bet Fransua pateko į rankas Zabelei, kuri jį mylėjo ir neskriaudė, paskui sutiko Madleną, gailestingesnę ir žmogiškesnę už kitas moteris. Ji tapo jam rūpestinga motina, o rastinukas, patyręs draugiškumą, būna geresnis už kitus vaikus, kaip kad ujamas ir žeminamas būna blogesnis.

Todėl tik su malūnininko žmona Fransua būdavo visiškai patenkintas ir linksmas ir, užuot ieškojęs pramogų kitų piemenų draugijoje, augo vienas, įsikibęs į dviejų mylinčių moterų sijonus. Ypač laimingas jis būdavo su Madlena, toks laimingas, koks galėjo būti Žani, todėl neskubėdavo lėkti pas vaikus, kurie tuoj imdavo pravardžiuoti jį rastinuku ir tarp kurių, pats nežinodamas kodėl, iškart pasijusdavo svetimas.

Taip jis sulaukė penkiolikos metų, nepažindamas nė menkiausios klastos, neturėdamas jokio supratimo apie blogį, ir jo lūpos niekada neištarė nešvankaus žodžio, ausys niekada jo nepriėmė. Tačiau nuo tos dienos, kai Katrina supeikė šeimininkę už jam rodomą meilumą, šis berniukas surado pakan-

kamai sveiko proto ir valios, kad daugiau nesileistų bučiuojamas malūnininko žmonos. Jis apsimetė apie tai negalvojąs, o gal gėdijąsis atrodyti lyg maža mergaitė ar lepūnėlis, kaip sakė Katrina. Bet iš tiesų jį tramdė ne gėda. Į tai jam būtų buvę nusispjaut, bet jis tartum atspėjo, kad dėl meilės jam brangi moteris gali susilaukti priekaištų. Kokių priekaištų? Šito jis nemokėjo sau paaiškinti; ir nors matė, kad atsakymo pats neras, nenorėjo klausti Madlenos. Fransua žinojo, kad iš draugiškumo ir kilnumo ji geba ištverti visokius iškalbinėjimus: jis turėjo gerą atmintį ir neužmiršo, kaip vyras su anyta Madleną barė ir net grasino primušti už pagalbą jam.

Žodžiu, nuojauta pakuždėjo, kad jis privalo apsaugoti Madleną nuo naujų bėdų ir patyčių, kurios per jį ant jos pasipiltų. Tas vargšas vaikas suprato – tikras stebuklas! – kad rastinuką tegalima mylėti paslapčiomis, ir jau verčiau būtų sutikęs visai atsižadėti meilės, negu užtraukti nemalonumų Madlenai.

Fransua buvo be galo darbštus, o kadangi metams bėgant ant jo pečių gulė vis daugiau darbų, jis vis mažiau laiko praleisdavo su malūnininko žmona. Bet dėl to neliūdėjo, nes plušėdamas sakė sau tai daręs jos labui ir jam būsią atlyginta džiaugsmu per pietus ją pamatyti. Vakarais, kai užmigdavo Žani ir gulti nueidavo Katrina, Fransua dar pasilikdavo pavakaroti ir valandą ar dvi pasėdėdavo su Madlena. Ji dirbdavo, o jis skaitydavo jai knygas arba kalbėdavosi su ja. Kaimiečiai skaito lėtai, todėl jiems pakako tų dviejų knygų, kurias turėjo. Būdavo daug, jei per vakarą perskaitydavo tris puslapius, o kol pabaigdavo visą knygą, praeidavo nemažai laiko ir būdavo galima vėl pradėti nuo pradžios, kurios jie jau gerai neprisimindavo. Be to, yra du skaitymo būdai ir šitai ne pro šalį priminti žmonėms, kurie mano esą labai išsilavinę. Tie, kurie turi daug laiko ir knygų, jas ryte ryja ir prisikemša į galvą tiek visokiausio šlamšto, kad nė pats ponas Dievas nesusigaudytų. O tie, kurie neturi laiko ir knygų, būna laimingi, atradę gražų gabalėlį. Jie nepavargdami skaito jį šimtą kartų, ir kiekvieną syk kažkas, ko buvo nepastebėję, sukelia naują mintį. Iš esmės tai būna vis ta pati mintis, bet taip perversta, taip ilgai

virškinta, ja tiek skonėtasi, kad tą mintį suvokęs protas gauna daugiau peno ir jaučiasi sveikesnis nei trisdešimt tūkstančių galvų, kuriose švilpauja vėjai ir knibžda visokie niekai. Čia, mano vaikai, aš jums persakau tai, ką girdėjau iš pono kunigo, išmanančio šituos dalykus.

Taip šie du žmonės ir gyveno, tenkindamiesi tomis žiniomis, kurias galėjo pasiekti, ir siekė jų pamažu, padėdami vienas kitam suprasti ir mylėti tai, nuo ko tampama geresniu ir teisingesniu. Dėl to tvirtėjo jų tikėjimas ir stiprėjo dvasia, jiems nebuvo didesnės laimės, kaip linkėti visiems gero, visur ir visada sutarti tiesos ir teisingumo klausimais.

VII

Ponas Blanšė nustojo taip priekabiai tikrinti išlaidas, nes jau seniai nustatė sumą pinigų, kuriuos kas mėnesį duodavo žmonai namams išlaikyti, ir ta suma buvo tokia maža, kad mažesnės skirti nebebuvo įmanoma. Taigi Madlena galėjo, nesupykdydama vyro, atsisakyti savo poreikių ir sušelpti neturtėlius tai glėbeliu malkų, tai kąsniu valgio, tai keletu daržovių, baltinių, kiaušinių ar dar ko nors. Ji darė viską, trokšdama padėti savo artimui, o jei pritrūkdavo lėšų, savo rankomis atlikdavo varguolių darbus, kad jie nemirtų nuo ligų ar nuovargio. Malūnininko žmona taip taupė, taip rūpestingai lopė savo drabužius, kad žmonėms galėjo atrodyti, jog ji gyvena gerai; tačiau nenorėdama, kad dėl jos gailestingumo kentėtų namiškiai, įprato valgyti kaip paukščiukas, niekada nesiilsėti ir miegoti kiek įmanoma mažiau. Rastinukas visa tai matė ir laikė savaime suprantamu dalyku, mat iš prigimties ir dėl Madlenos auklėjimo jautė tokį pat polinkį ir tokią pat pareigą. Vis dėlto malūnininko žmonos marinimasis kartais jam keldavo nerimą ir jis priekaištaudavo sau, kad per daug miega ir per daug valgo. Fransua būtų mielai sutikęs verpti ar siūti už ją kiaurą naktį, o kai ji norėdavo sumokėti jam algą, pakilusią maždaug iki dvidešimties ekiu, jis supykdavo ir priversdavo ją pasilikti pinigus slapčia nuo vyro.

– Jei mano motina Zabelė būtų gyva, – sakydavo jis, – šie pinigai atitektų jai. Ką gi aš su jais veiksiu? Man jų nereikia, juk jūs rūpinatės mano drabužiais ir duodat klumpes. Tegul šitie pinigai būna neturtingesniems už mane. Jūs ir taip per daug stengiatės dėl varguolių! Jei atiduosit man pinigus, turėsit plušėti dar daugiau, o jeigu susirgsit ir numirsit, kaip mano vargšė mama Zabelė, tai kokia man bus nauda iš skrynelėje laikomų pinigų? Argi jie jus sugrąžintų, argi sutrukdytų man šokti į upę?

– Apie tai nedrįsk nė galvoti, vaike, – sudraudė rastinuką Madlena, kai jis vieną dieną, kaip jau ne kartą, vėl išdėstė šią mintį. – Kelti prieš save ranką nekrikščioniška, jei aš mirčiau,

tavo pareiga būtų mane pergyventi ir paguosti, palaikyti mano Žani. Sakyk, argi tu to nepadarytum?

– Padaryčiau, kol Žani būtų mažas ir kol jam reikėtų mano priežiūros. Bet paskui!.. Nekalbėkim apie tai, ponia Blanšė. Šiuo klausimu aš blogas krikščionis. Jei norit, kad gyvenčiau šitoje žemėje, nesiplėšykit taip ir nemirkit.

– Būk ramus, aš nenoriu mirti. Ir gerai jaučiuosi. Aš pripratau prie darbo ir dabar net esu stipresnė, nei buvau jaunystėje.

– Jaunystėje? – nustebo Fransua. – Tai jūs jau nebejauna?

Jis išsigando pamanęs, kad ji jau sulaukė tokių metų, kai miršta ma.

– Rodos, aš net nespėjau pabūti jauna, – nusijuokė Madlena, kaip juokiasi žmonės, mokantys priimti nesėkmes ramia širdimi. – Dabar man dvidešimt penkeri, o mano sudėjimo moteriai tai daug. Aš ne tokia tvirta kaip tu, vaike, be to, turėjau vargų, kurie mane susendino labiau nei metai.

– Vargų? Na taip, Dieve mano! Pastebėjau tai dar tada, kai ponas Blanšė taip šiurkščiai su jumis kalbėdavo. Teatleidžia man Viešpats! Aš nesu piktas, bet tądien, kai jis ant jūsų užsimojo, lyg ketindamas trenkti... O, laimė, jis susilaikė, nes aš jau buvau pagriebęs spragilą, – nors to niekas nepastebėjo, – ir būčiau jį puolęs. Tai nutiko seniai, ponia Blanšė, pamenu, tada buvau už jį visa galva žemesnis, o dabar matau jo pakaušį. Bet jis jums daugiau beveik nieko nesako ir jūs nebesat nelaiminga, ponia Blanšė?

– Nebesu nelaiminga? Tu taip manai? – kiek susijaudinusi tarė Madlena, galvodama apie tai, kad santuokoje niekada nepatyrė meilės. Bet tučtuojau susigriebė, nes tai buvo ne rastinuko reikalas ir jai nederėjo apie tokius dalykus kalbėti su vaiku. – Tavo teisybė, – pridūrė ji, – aš nebesu nelaiminga. Gyvenu kaip noriu. Vyras su manim kur kas minkštesnis, sūnus auga sveikas, ir aš neturiu kuo skųstis.

– O aš? Argi aš jums visai nesvarbus? Juk aš...

– Svarbus! Tu taip pat augi sveikas, ir aš tuo džiaugiuosi.

– Bet gal džiaugiatės ne vien tuo?

– Taip, tu gražiai elgiesi, apie viską turi teisingą supratimą, ir aš tavimi patenkinta.

– O, koks nevidonas, koks netikša būčiau, jei po visko, ką dėl manęs padarėt, būtumėt manim nepatenkinta! Bet yra dar vienas dalykas, kuris padėtų jums tapti laimingai, jei galvotumėt taip, kaip aš.

– Tai pasakyk, – tarė Madlena, – kokias dar pinkles rezgi, norėdamas mane nustebinti.

– Nerezgu jokių pinklių, ponia Blanšė, bet pakanka pažvelgti sau į širdį, kad suprasčiau štai ką: nors tektų kęsti alkį, troškulį, karštį ar šaltį, nors, be viso to, kasdien būčiau mušamas ligi užnegyvėjimo, o paskui turėčiau gulėti ant spygliuotų žagarų ar ant akmenų krūvos, aš vis tiek... Ar suprantat?

– Manau, suprantu, Fransua. Tu dėl viso to nesijaustum nelaimingas, jei tik tavo siela būtų santarvėje su Dievu?

– Taip, žinoma, tai savaime suprantama. Bet aš norėjau pasakyti ką kita.

– Tada aš nieko nesusigaudau, matau, kad pasidarei už mane gudresnis.

– Ne, aš nesu gudrus. Tik sakau, kad iškęsčiau visas kančias, galinčias tekti mirtingojo daliai, ir vis tiek būčiau laimingas, jei žinočiau, kad Madlena Blanšė man prielanki. Todėl ir sakiau, kad, jei galvotumėt taip, kaip aš, suprastumėt: Fransua taip mane myli, kad aš laiminga, gyvendama šiame pasaulyje.

– Žinai, tu teisus, mano vargšas berniuk, – atsakė Madlena, – ir nuo tavo kalbų man kartais norisi verkti. Taip, tavo prisirišimas – vienas didžiausių džiaugsmų mano gyvenime, gal net didžiausias po... ne, noriu pasakyti *drauge* su Žani prisirišimu. Tu vyresnis, todėl geriau supranti, ką tau sakau, ir geriau moki išreikšti savo mintis. Gali neabejoti, su jumis abiem aš niekada nenuobodžiauju ir prašau Dievo tik vieno: kad kuo ilgiau gyventumėm štai taip, kaip šeima, ir nesiskirtumėm.

– Žinoma, nesiskirsim! – patikino Fransua. – Verčiau leisiuosi sukapojamas į gabalėlius, nei jus paliksiu. Kas gi mane mylėtų taip, kaip mylėjot jūs? Kas statytų save į pavojų ir kentėtų skriaudas dėl vargšo rastinuko, kas vadintų jį savo vaiku,

savo brangiuoju sūnumi? O jūs dažnai, beveik visada mane taip vadinat. Ir net, kai būnam vieni, tankiai liepiat: „Vadink mane *motina,* o ne ponia Blanšė". Bet aš nedrįstu, bijau per daug prie šio žodžio įjunkti ir ištarti jį kitiems girdint.

– Na ir kas, jei ištarsi?

– Na ką jūs! Už tai susilauktumėt priekaištų, o aš nenoriu, kad per mane turėtumėt nemalonumų. Patikėkit, aš neišdidus! Manau, žmonėms nebūtina žinoti, kad jums nesu rastinukas. Aš pakankamai laimingas vienas žinodamas, kad turiu motiną, kuriai esu sūnus! Tik jūs nemirkit, ponia Blanšė! – pridūrė vargšas Fransua, liūdnai žiūrėdamas į Madleną, nes paskutiniu metu ramybės jam nedavė niūrios mintys. – Jei jus prarasiu, neturėsiu ničnieko pasaulyje, nes jūs tikrai pateksit į gerojo Dievulio rojų, o aš nežinau, ar nusipelniau malonės eiti ten drauge su jumis.

Fransua kalbėjo ir galvojo taip, lyg būtų nujautęs didelę nelaimę, ir po kurio laiko ta nelaimė jį užgriuvo.

Rastinukas jau buvo tapęs malūno darbininku. Tai jis, pasikinkęs arklį, važinėdavo pas žmones pasiimti grūdų ir nuveždavo jiems miltus. Dėl to dažnai gaudavo sukarti ilgą kelią, o neretai turėdavo apsilankyti ir pas pono Blanšė meilužę, gyvenančią netoli malūno. Fransua nemėgo šios užduoties ir, kai javai būdavo pasverti ir atseikėti, jos namuose neužtrukdavo nė minutės...

Šioje vietoje pasakotoja nutilo.

– Ar jums neatrodo, kad aš labai ilgai šneku? – tarė ji besiklausantiems parapijiečiams. – O plaučiai jau nebe tokie, kaip penkiolikinės, ir sakyčiau, mane puikiausiai galėtų pakeisti kanapininkas, jis šitą istoriją žino geriau nei aš. Juoba kad priėjome vietą, nuo kurios ne viską prisimenu.

– Gerai suprantu, – atkirto kanapininkas, – kodėl pasakojimo viduryje jūsų atmintis pasidarė nebe tokia šviesi, kaip buvo pradžioje. Ogi rastinuko reikalai pakrypo į blogąją pusę ir jus tai liūdina, nes jūsų širdis, kaip ir visų davatkų, ima spurdėti it vištos, kai kalba pasisuka apie meilę.

– Tai kalba suksis apie meilę? – paklausė Silvina Kurtiju, kuri taip pat ten buvo.

– Aha! – sušuko kanapininkas. – Taip ir žinojau, kad merginos ištemps ausis, išgirdusios šį žodį. Bet pakentėkit, toje vietoje, nuo kurios perimsiu pasakojimą ir tęsiu iki laimingos pabaigos, dar nėra to, ką jums maga išgirsti. Kur jūs sustojot, motuše Monika?

– Prie Blanšė meilužės.

– Taigi, – pradėjo kanapininkas. – Tos moters vardas buvo Severa[1], nors jis jai nelabai tiko, nes nieko panašaus ji nė mintyse neturėjo. Užtat kaip reta mokėjo dumti akis žmonėms, kai norėdavo pažiūrėti, kaip blizga jų pinigėliai. Negalima sakyti, kad ji būtų buvusi pikta, ne, ji buvo linksma ir nerūpestinga, bet galvojo vien apie save ir nepaisė kitų, svarbu, kad tik jai būtų smagu ir lengva gyventi. Mūsų krašte vyrai ją mėgo, sklido gandai, kad daugelis jų atitiko ir jos skonį. Ji buvo dar labai graži ir maloni, nors kūninga, bet judri ir gaivi kaip vyšnia. Į rastinuką ji nekreipė didelio dėmesio ir, jei sutikdavo jį kluone arba kieme, lepteldavo kokią nešvankybę, tačiau ne iš blogos valios, o norėdama pasišaipyti ir pasilinksminti matydama, kaip jis rausta, nes nuo tos moters žodžių Fransua rausdavo kaip mergaitė ir jausdavosi nepatogiai. Jis ją laikė akiplėša, ji jam atrodė bjauri ir pikta, nors tokia anaiptol nebuvo: pyktis jai pašokdavo tik tada, kai būdavo pažeidžiami jos interesai arba sudrumsčiamas pasitenkinimas savimi. Net reikia pasakyti, kad duoti ji mėgo taip pat, kaip ir imti. Dosni ji būdavo iš tuščios garbės, jai patiko klausytis padėkų. Bet rastinuko požiūriu ta moteris buvo tikra ragana, per kurią ponia Blanšė turėjo gyventi iš skurdžių lėšų ir dirbti daugiau, negu leidžia jėgos.

Tačiau rastinukui tada sukako septyniolika metų ir ponia Severa pastebėjo, kad jis velniškai dailus vaikinas. Jis nepanėšėjo į kitus kaimo berniokus, kurie tokio amžiaus būna kresni ir tarytum priploti prie žemės, o vystytis ir darytis kažkuo pradeda tik po poros ar trejeto metų. Fransua jau buvo aukš-

[1] Sévère – griežta *(pranc.)*.

tas ir gražiai sudėtas; turėjo baltą odą, neparuduojančią net per javapjūtę, ir garbanotus plaukus, tamsius prie šaknų ir auksaspalviais galais.

– Ar jums tokie patinka, ponia Monika? Kalbu apie plaukus, o ne apie vaikinus.

– Ne jūsų reikalas, – atkirto kunigo šeimininkė. – Pasakokit savo istoriją.

– Jis tebevilkėjo prastais drabužiais, bet mėgo švarą, kaip jį buvo išmokiusi Madlena Blanšė, bet net ir toks buvo išvaizdesnis už kitus. Severa pamažu tai pastebėjo, o galop įsižiūrėjo taip gerai, kad įsigeidė šiek tiek jį pramankštinti. Prietarų ji neturėjo ir, išgirdusi ką nors šnekant: „Kaip gaila, toks gražus vaikis, o rastinukas", – atsakydavo: „Bepigu jiems tokiems būti, juk rastinukai į šį pasaulį ateina iš meilės".

Ir štai ką ta moteris sugalvojo, norėdama likti su Fransua viena. Per Sen Deni de Žuė mugę ji nugirdė Blanšė labiau nei paprastai ir pamačiusi, kad tas jau nesilaiko ant kojų, atidavė jį tenykščiams draugams paguldyti. O tada liepė rastinukui, kuris drauge su malūnininku buvo atginęs į mugę gyvulius:

– Ei, vaikine, savo kumelę aš palieku tavo šeimininkui, kad rytoj rytą galėtų grįžti, o tu sėskis ant jo kumelės ir, pasisodinęs mane ant pasturgalio, pargabenk namo.

Toks potvarkis Fransua buvo visai ne prie širdies. Jis atsakė, kad malūno kumelė per silpna nešti du žmones, ir pasisiūlė palydėti Severą: tegul ji sėdanti ant savosios, o jis josiąs pono Blanšė kumele, paskui iškart sugrįšiąs pas šeimininką kitu arkliu ir pažadąs sulig aušra prisistatyti į Sen Deni de Žuė. Tačiau Severa nė neketino jo klausyti ir paliepė daryti tai, kas pasakyta. Fransua tos moters bijojo, nes Blanšė į viską žiūrėjo jos akimis, taigi, jei ją supykdys, ji gali įkalbėti malūnininką atleisti jį iš darbo, juoba kad Joninės buvo jau čia pat. Todėl vargšas vaikinas pasisodino Severą ant kumelės pasturgalio nenumanydamas, kad tai ne pats geriausias būdas išvengti nelaimės.

VIII

Jie išjojo jau prieblandoje ir, kol nusigavo iki Rošfolio tvenkinio šliuzo, sutemo visiškai. Mėnulis dar nebuvo išlindęs iš už miško, o tenykščiai keliai prasti, išvagoti vandens pilnų griovių. Bet Fransua vis tiek ragino kumelę ir risnojo sparčiai, mat su Severa jam buvo baisiai nuobodu ir jis nekantravo greičiau grįžti pas ponią Blanšė.

Tačiau Severa, anaiptol neskubanti namo, ėmė vaidinti damą ir sakyti, kad ji bijanti, kad kumelę reikią paleisti žingine, juk ji nepakelianti kojų ir galinti parklupti.

– Ir tegul! – nepaisydamas Severos, atkirto Fransua. – Tada bent kartelį pasimels Dievui, nes kaip gyvas nesu regėjęs tokios nepamaldžios kumelės.

– O tu sąmojingas, Fransua, – sukikeno Severa, lyg jis būtų pasakęs kažką juokinga ir visiškai nauja.

– Kur jau ten! – atsakė rastinukas pamanęs, kad ji iš jo tyčiojasi.

– Tikiuosi, nuo kalniuko nepasileisi risčia?

– Žinoma, pasileisiu, bet jūs nebijokit.

Nuo risnojimo atšlaitėn storulei Severai užėmė kvapą, ji negalėjo kalbėti ir dėl to labai apmaudavo, mat vylėsi pakerėti jaunuolį savo šnekomis. Bet, nenorėdama pasirodyti, kad ji jau nebejauna ir ne tokia atspari nuovargiui, kurį laiką tylėjo.

Jiems įjojus į kaštonų giraitę, ji vėl atkuto ir tarė:

– Luktelk, Fransua, reikia sustoti, drauguži: kumelė pametė pasagą.

– Jei ir pametė, – atsakė Fransua, – aš neturiu nei vinių, nei plaktuko jai pakaustyti.

– Bet negalim palikti pasagos! Ji kainuoja pinigus! Nulipk, sakau tau, ir paieškok.

– Po galais! Net jei ieškočiau dvi valandas, šitame papartyne vis tiek nerasčiau! Mano akys – ne žibintai.

– Nesigink, Fransua, – pusiau juokais, pusiau draugiškai tarė Severa. – Tavo akys blizga kaip jonvabaliai.

– Bene jūs jas iš užpakalio pro skrybėlę matot? – nepatenkintas atkirto Fransua, jos žodžius palaikęs patyčiomis.

– Dabar nematau, – visa didžiule krūtine giliai atsiduso Severa, – užtat anksčiau ne sykį esu regėjus!

– Jos jums niekada nieko nebylojo, – atsakė skaistuolis rastinukas. – Palikit mano akis ramybėje, jos jūsų niekaip neįžeidė, bet neparodys ir meilumo.

– Manau, – šioje pasakojimo vietoje įsiterpė kunigo šeimininkė, – dalį istorijos galėtumėt praleisti. Neįdomu klausytis, kokiais vyliais ta pasileidėlė mėgino išvesti mūsų rastinuką iš doros kelio.

– Nusiraminkit, motuše Monika, – atsakė kanapininkas, – praleisiu viską, ką reikės. Žinau, kad kalbu jaunimui girdint, ir nepasakysiu nė vieno nereikalingo žodžio.

– Taigi sustojome ties Fransua akimis, kurias Severai norėjosi matyti ne tokias dorovingas, kokiomis rastinukas į ją žiūrėjo.

– Kiek jums metų, Fransua? – paklausė ji, perėjusi prie *jūs* ir taip duodama suprasti, kad daugiau nelaiko jo berniūkščiu.

– O, aš ir pats gerai nežinau, – atsakė rastinukas pamatęs, kad ji purvinomis klumpėmis lenda jam į sielą. – Pramogoms neturiu laiko ir savo metus nedažnai skaičiuoju.

– Šnekama, jums tik septyniolika, – pridūrė Severa, – bet galvą guldau, kad jau dvidešimt. Va koks jūs didelis, ir barzda netrukus pradės dygti.

– Man tas pats, – žiovaudamas atsakė Fransua.

– Ei, ei, vaikine! Jūs per greit jojat! Aš pamečiau piniginę!

– Po šimts! – šūktelėjo Fransua vis dar nenutuokdamas, kokia ji klastinga. – Lipkit žemėn ir paieškokit, gal ten nemaža suma?

Rastinukas nušoko nuo kumelės ir padėjo nusiropšti Severai; ji nepraleido progos į jį atsiremti, ir Fransua pamanė, kad šita moteriškė sunki kaip grūdų maišas.

Ji apsimetė ieškanti piniginės, kurią tebeturėjo kišenėje, o jis pasitraukė nuo jos penketą ar šešetą žingsnių, laikydamas už pavadžių kumelę.

– Argi nepadėsit ieškoti? – paklausė Severa.

– Man reikia laikyti kumelę, – atsakė Fransua, – ji pasiilgo savo kumeliuko ir pabėgs, jei paleisiu.

Severa ėmė grabinėtis gyvuliui po kojų, prie pat rastinuko, ir iš to jis suprato, kad ji nepametė nieko, nebent protą.

– Mes šitos vietos dar nebuvom prijoję, kai užsiieškojote piniginės, – pasakė Fransua, – vadinas, ir negalit jos čia rasti.

– Tai tu, šelmi, manai, kad aš apsimetu? – paklausė Severa, mėgindama timptelėti jį už ausies. – Mat koks gudruolis...

Tačiau Fransua neturėjo jokio noro su ja išdykauti ir pasitraukė šalin.

– Ne, ne, – atsakė jis, – jei radot savo pinigus, jokim, mane labiau traukia į miegą, o ne į pokštus.

– Tada paplepėkim, – pasiūlė Severa, vėl užsikorusi ant kumelės užpakaly jo, – sakoma, pokalbis išvaiko kelionės nuobodulį.

– Kad man nėra ko vaikyti, – atrėmė rastinukas. – Aš nėmaž nenuobodžiauju.

– Tai pirmi malonūs žodžiai, kuriuos iš tavęs išgirdau, Fransua!

– Jei tai malonūs žodžiai, jie man išsprūdo netyčia, nes aš tokių žodžių kalbėti nemoku.

Severą pradėjo imti siutas, bet ji vis dar nepasidavė. „Šitas vaikis – tikras vėdarų mulkis, – tarė ji sau. – Bet, jei jis pames kelią, niekur nesidės, turės pasilikti pas mane."

Ir ji ėmė išmušinėti jį iš vėžių – liepė sukti kairėn, kai jis norėdavo sukti dešinėn.

– Jūs mus paklaidinsit, – pasakė Severa, – juk čia esat pirmąsyk. Aš šitas vietas pažįstu geriau. Todėl paklausykit manęs, kitaip per jus, jaunuoli, gausiu nakvoti miške!

Tačiau Fransua, bent kartelį praėjęs kokiu nors keliu, įsimindavo jį taip gerai, kad ir po metų nebūtų pasiklydęs.

– Ne, ne, – paprieštaravo jis, – mums reikia čionai, aš dar nekuoktelėjau. Kumelė taip pat žino kelią, ir aš visai netrokštu kiaurą naktį baladotis po miškus.

Taigi jis pasiekė Doleno sodybą, kur gyveno Severa, veltui nesugaišęs nė ketvirčio valandos, o jos gražbylystės lindo jam į ausis ne geriau, kaip virvė į adatos skylutę. Grįžusi namo, ji mėgino jį sulaikyti: neva naktis esanti labai tamsi, upėje pakilęs vanduo ir apsėmęs brastas. Bet rastinukas nepaisė šių pavojų, jam nusibodo kvaili Severos plepalai, tad, daugiau jų neklausydamas, jis spustelėjo kumelę kulnais ir, pavaręs ją šuoliais, greitai grįžo į malūną, kur jo laukė Madlena Blanšė, jau pradėjusi nerimauti, kad jis taip vėluoja.

IX

Rastinukas nepasakojo Madlenai, kokias užuominas jam darė Severa; nedrįso apie tai ne tik kalbėti, bet net galvoti. Nesakau, kad ir aš būčiau buvęs toks santūrus toje kelionėje, bet, šiaip ar taip, santūrumas nekenkia, be to, viską pasakoju, kaip buvo. Vaikinukas elgėsi taip, kaip būtų elgusis nekalta mergina.

O ponia Severa, naktį pamąsčiusi apie tai, kas nutiko, ant jo įsižeidė ir pamanė, kad jis gal ne tiek kvailas, kiek pasipūtęs. Nuo šios minties jai užvirė kraujas, išsiliejo tulžis ir galvoje gimė kerštо planas.

Todėl rytą, kai Kadė Blanšė grįžo pas ją dar gerai neišsiblaivęs, šitaip nusistačiusi Severa pareiškė, kad jo malūno vaikis – tikras akiplėša, kurį jai tekę pažaboti ir pamokyti, alkūne niuktelint į nosį, mat jis sumanęs jai meilintis ir lįsti bučiuotis, kai naktį per miškus jojo namo.

Blanšė protui sudrumsti šito būtų užtekę į valias, bet Severai vis dar atrodė negana ir ji iš jo pasijuokė, kad namuose su žmona palieka tarną, kuris, būdamas tokio amžiaus ir tokio charakterio, gebėtų išsklaidyti jos nuobodulį.

Ir štai Blanšė ėmė pavydėti ir meilužės, ir žmonos. Jis čiupo bugienio lazdą, užsimaukšlino ant akių skrybėlę, uždėjo nelyginant gesintuvą ant žvakės, ir be kvapo parlėkė į malūną.

Laimė, Fransua ten nerado. Jis buvo išėjęs nupjauti ir sukapoti medžio, kurį Blanšė nupirko iš Blanšaro de Gereno, ir turėjo grįžti tik vakare. Blanšė būtų nurūkęs ir ten, kur jis dirbo, tačiau bijojo, kad, jei išgieš apmaudą, jauni Gereno malūnininkai jį išjuoks už pavydą, kuris buvo visai nederamas po to, kai pats paliko ir paniekino žmoną.

Malūnininkas būtų galėjęs palaukti, kol rastinukas sugrįš, bet jam buvo nuobodu kiaurą dieną kiurksoti namie, o barnis, kurį rengėsi pradėti su žmona, iki vakaro nebūtų užtrukęs. Ilgai negalima pykti, kai pyksti vienas.

Pagaliau dėl malonumo iškaršti kailį vargšui rastinukui jis būtų nepaisęs nei patyčių, nei nuobodulio, bet pakeliui tru-

putėlį atvėso ir sumojo, kad tas prakeiktas rastinukas jau ne mažvaikis, o jei sulaukė tokio amžiaus, kai parūpo meilė, tai, pykčio apimtas, gindamasis gali ir kumščiais pamojuoti. Norėdamas nuraminti sukilusius jausmus, malūnininkas susigundė išlenkti pusbutelį ir gėrė nieko nesakydamas, mintyse gromuliuodamas kalbą, kurią išrėš žmonai, bet nežinojo, nuo kurio galo pradėti.

Grįžęs namo, Blanšė šiurkščiai pareikalavo jį išklausyti, ir Madlena, kaip jau buvo įpratusi, netardama nė žodžio, atsistojo priešais jį liūdna ir šiek tiek išdidi.

– Ponia Blanšė, – pareiškė jis pagaliau, – duosiu jums vieną įsakymą, bet, jei būtumėt tokia moteris, kokia atrodote ir kokia esat laikoma, nebūtumėt laukusi, kol jus įspėsiu.

Po šių žodžių malūnininkas nutilo, tarsi norėdamas atgauti kvapą, bet iš tiesų gėdijosi to, ką ruošėsi jai pasakyti, nes dorybė žmonos veide buvo parašyta taip, kaip malda Valandų knygoje.

Madlena nepalengvino jam užduoties ir nepuolė aiškintis. Ji tylėdama laukė pabaigos: manė, kad vyras vėl prikiš kokias nors išlaidas, ir nė nenujautė, kurlink jis suka.

– Elgiatės taip, lyg manęs negirdėtumėt, ponia Blanšė, – varė toliau malūnininkas, – nors reikalas aiškus. Turiu tą šlamštą išmesti lauk, ir juo greičiau, juo geriau, ir taip įsiėdė iki gyvo kaulo.

– Ką išmesti? – apstulbusi paklausė Madlena.

– Ką išmesti? O pati pasakyti nedrįstat?

– Dėl Dievo! Aš nieko nesusigaudau, – atsakė ji. – Paaiškinkit, jei norit, kad jus suprasčiau.

– Jūs išvesit mane iš kantrybės! – kaip jautis užbaubė Kadė Blanšė. – Sakau, kad tas rastinukas mano namuose nereikalingas ir, jei rytoj rytą jis dar bus čia, pats išmesiu jį kaip šunį arba pakišiu po malūno ratu, jei jam taip labiau patinka.

– Kokie šlykštūs žodžiai ir kokia netikusi mintis, pone Blanšė, – tarė Madlena ir nejučiomis išblyško, pasidarė balta kaip ir jos kepuraitė. – Jūsų malūnas galutinai bankrutuos, jei išvarysit tą berniuką. Už tokį darbą ir tokį mažą atlyginimą

kito niekada nesurasit. Kuo jums tas vargšas vaikas nusikalto, kad norit taip žiauriai jį išvyti?

– Per jį atrodau kaip kvailys ir sakau jums, ponia mano žmona, kad neketinu tapti visos apylinkės pajuoka. Jis jaučiasi šeimininkas mano namuose ir už tai, ką čia daro, nusipelno lazdos.

Madlena ne iškart susigaudė, ką vyras nori pasakyti. Tokia mintis jai nė į galvą nešovė, ir ji išvardijo visas įmanomas priežastis, kad numaldytų vyrą ir atkalbėtų nuo nevykusios užmačios.

Tačiau jos pastangos buvo bergždžios; jis niršo vis labiau, o pamatęs, kaip jai skaudu netekti ištikimo tarno Fransua, vėl užsiliepsnojo pavydu ir drėbė tokius žiaurius žodžius, kad Madlena pagaliau atsikimšo ausis ir pravirko iš gėdos, įžeisto išdidumo ir didelio sielvarto.

Blanšė užsiuto dar labiau; jis pareiškė, kad ji įsimylėjusi tą prieglaudos atmatą, kad jis dėl jos raudonuojąs ir, jei ji be jokių kalbų neišmesianti rastinuko pro duris, jis jį nudobsiąs ir sumalsiąs į miltus.

Į tai Madlena garsesniu nei paprastai balsu atsakė, kad jis turįs valią iš savo namų išvaryti ką tinkamas, bet neturįs teisės įžeidinėti ir kaltinti doros žmonos, kad ji dėl šitos nepelnytos ir užgaulios neteisybės pasiskųsianti Dievui ir rojaus šventiesiems. Taip žodis po žodžio ji nejučiomis ėmė priekaištauti vyrui už palaidą gyvenimą, pasitelkusi teisingą patarlę: „Kuo pats kvepia, tuo ir kitą tepa".

Tada reikalai visai subjuro, nes Blanšė, matydamas, kaip jis įklimpęs savoje neteisybėje, griebėsi vienintelio vaisto – pykčio. Jis pagrasino užčiaupti Madlenai burną kumščiu ir būtų šitai padaręs, jei, išgirdęs triukšmą, nebūtų atbėgęs Žani ir atsistojęs tarp jų: vaikas nesuprato, kas čia dedasi, bet, klausydamasis tėvų kivirčo, buvo visas išbalęs ir sumišęs. Blanšė liepė sūnui išeiti, tačiau berniukas pravirko ir tėvas už tai apšaukė jį neišmanėliu, bailiu, verksniu, iš kurio per motinos malonę nieko gero nebūsią. Paskui, atgavęs kvapą, pašoko ir mojuodamas lazda prisiekė užmušiąs rastinuką.

Išvydusi vyrą paklaikusį iš įniršio, Madlena taip drąsiai pastojo jam kelią, kad jis iš nuostabos net sutriko; ji išlupo jam iš rankų lazdą ir nusviedė tolyn į upę, paskui, nesitraukdama nė per sprindį, tarė:

– Nepražudykit savęs per kvailą galvą. Prisiminkit, nelaimė netrunka užgriūti, kai paleidi vadžias, ir jei visai praradot žmoniškumą, pagalvokit apie save ir apie tai, kokios gali būti beprotiško poelgio pasekmės. Jūs, mano vyre, jau seniai prastai tvarkot savo gyvenimą ir vis greičiau ritatės žemyn blogu keliu. Aš jums neleisiu, bent jau šiandien, padaryti žiauriausio nusikaltimo, už kurį būtumėt nubaustas ir šiame, ir aname pasaulyje. Jūs nieko nenužudysit ir verčiau grįžkit ten, iš kur atėjęs, užuot keršijęs už skriaudą, kurios jums niekas nepadarė. Išeikit, įsakau jūsų paties labui, įsakau pirmąkart gyvenime. Ir jūs manęs paklausysit, nes netrukus įsitikinsit, kad dėl to nė kiek nenukenčia pagarba, kurią privalau jums rodyti. Prisiekiu savo tikėjimu ir garbe: rytoj rastinuko čia nebus ir jūs galėsit grįžti namo nebijodamas jo susitikti.

Sulig šiais žodžiais Madlena atidarė duris vyrui prieš nosį ir Kadė Blanšė, suglumęs dėl tokio žmonos elgesio, bet apskritai patenkintas, kad išeina pasiekęs tikslą ir nestatydamas į pavojų savo kailio, vėl užsimaukšlino skrybėlę ir, daugiau nė nekriuktelėjęs, nudrožė pas Severą. Žinoma, jai ir visiems kitiems pasigyrė užkūręs pirtį žmonai ir rastinukui, bet, kadangi nieko panašaus nebuvo, tai Severa pasimėgavo ne valgiu, o tik jo kvapu.

Likusi viena, Madlena Blanšė išsiuntė Žani į laukus ganyti avių ir ožkos, o pati patraukė ten, kur baigiasi malūno šliuzas, į užkampį, iš visų pusių pagraužtą vandens ir nusėtą senais kelmais, kurie išleido tiek ūglių ir atvašų, kad už poros žingsnių nieko nebuvo matyti. Ji dažnai nueidavo į tą vietą pasimelsti Dievui, nes ten jai niekas netrukdydavo ir ji galėdavo pasislėpti aukštoje žolėje kaip vandeninė vištelė žalių šakelių lizde.

Atsidūrusi tenai, Madlena parpuolė ant kelių sukalbėti karštos maldos: moteriai jos labai reikėjo, iš jos ji tikėjosi di-

delės paguodos, bet nepajėgė galvoti apie nieką kitą, tik apie vargšą rastinuką, kurį turėjo atleisti ir kuris taip ją mylėjo, kad dėl to galėjo numirti iš sielvarto. Žodžiu, gerajam Dievuliui ji tegalėjo pasakyti, kad yra baisiai nelaiminga, prarasdama vienintelį ramstį, skirdamasi su savo širdies vaiku. Tada Madlena pravirko ir raudojo ilgai, ilgai, – dar stebuklas, kad išvis liko gyva, nes, pritrūkusi kvapo, paslika griuvo ant žolės ir be sąmonės išgulėjo daugiau nei valandą.

Temstant ji atsigavo ir išgirdusi, kaip Žani dainuodamas gena gyvulius namo, vargais negalais atsikėlė ir nuėjo virti vakarienės. Netrukus sučiūžavo ir jaučiai, velkantys Blanšė nupirktą ąžuolą, ir Žani linksmai nubėgo pasitikti savo draugo Fransua, kurio per visą dieną buvo labai pasiilgęs. Vargšas mažylis nuliūdo pamatęs, kaip piktai tėvas žiūri į mylimą motiną, ir laukuose net apsiverkė negalėdamas suprasti, kas tarp jų atsitiko. Bet vaiko ašaros – nelyginant ryto rasa, jos greit nudžiūsta, ir dabar jis jau nieko nebeprisiminė. Paėmęs Fransua už rankos, Žani nusivedė jį pas Madleną.

Rastinukas iš pirmo žvilgsnio pastebėjo, kad jos akys paraudusios, o veidas labai išblyškęs. „Dieve mano, – pamanė jis sau, – namuose turbūt kokia bėda", – ir taip pat išbalęs, drebėdamas įsmeigė žvilgsnį į Madleną tikėdamasis, kad ji viską paaiškins. Bet ji pasodino jį ir tylėdama padavė vakarienę. Fransua nevaliojo praryti nė kąsnio, todėl Žani valgė ir čiauškėjo vienas, dėl nieko daugiau nesirūpindamas, nes motina kartkartėmis jį pabučiuodavo ir paragindavo stiprintis.

Kai vaikas atsigulė, o tarnaitė ėmėsi tvarkyti kambarį, Madlena išėjo, davusi rastinukui ženklą sekti paskui ją. Per pievą ji nužingsniavo ligi upelio. Tenai, sukaupusi visą drąsą, tarė Fransua:

– Vaikeli, mudu su tavimi ištiko nelaimė, Viešpats kirto mums skaudų smūgį. Tu matai, kaip aš kenčiu. Iš meilės man pasistenk būti stipresnis už mane, nes nežinau, kaip šitai ištversiu, jei manęs nepalaikysi.

Fransua nieko nesuprato, nors iškart atspėjo, kad dėl visko kaltas Blanšė.

– Ką jūs čia kalbat? – pasakė jis, bučiuodamas Madlenai rankas, lyg ji būtų buvusi jam tikra motina. – Kaip galėjot pagalvoti, kad pristigsiu tvirtybės jums paguosti ir palaikyti? Argi nesu jūsų tarnas, kol gyvenu šioje žemėje? Argi nesu jūsų sūnus, pasirengęs dirbti dėl jūsų ir dabar turintis pakankamai jėgų plušėti tiek, kad jums nieko netrūktų? Tegul ponas Blanšė daro ką nori, tepaspringsta savo pinigais, juk tai jo mintis. Aš jus maitinsiu, rengsiu, ir jus, ir mūsų Žani. Jei reikės kuriam laikui jus palikti, parsisamdysiu kur nors netoliese, kad galėčiau kasdien jus matyti ir praleisti su jumis sekmadienius. Man pakaks spėkų arti ir uždirbti tiek, kiek jums reikės. Jūs tokia protinga ir mokat gyventi taip taupiai! Ką gi, mažiau atitrauksit nuo savęs, tiek neišdalysit kitiems, ir viskas bus gerai. Gana, liaukitės, ponia Blanšė, mano brangiausioji motin, nusiraminkit, neverkit, nes, jei nenustosit, aš mirsiu iš sielvarto.

Pamačiusi, kad jis neatspės tiesos ir ji turi viską jam pasakyti, Madlena pavedė savo sielą Dievui ir, neturėdama kitos išeities, ryžosi suteikti rastinukui didžiulį skausmą.

X

— Gana, liaukis, Fransua, – tarė ji, – aš kalbu ne apie tai, sūnau. Mano vyras dar nebankrutavo, kiek galiu spręsti apie jo reikalus, ir jei grėstų tik nepriteklius, aš taip nesigraužčiau. Kas netingi dirbti, tas skurdo nebijo. Bet, jei jau privalau pasakyti, dėl ko man sopa širdį, tai žinok, kad ponas Blanšė ant tavęs supyko ir daugiau nenori matyti savo namuose.

– Šit kaip? – pašoko Fransua. – Tai tegul iškart mane nužudo, nes po tokio smūgio vis tiek negaliu gyventi. Taip, tegul pribaigia, žinau, kad jau seniai jam trukdau ir jis trokšta mano mirties. Tai kurgi jis? Noriu jį surasti ir pasakyti: „Paaiškinkit, kodėl mane išvarot. Gal aš galėsiu paneigti jūsų kaltinimus. O jei vis tiek spirsitės, tai pasakykit, kad... kad...“ Pats nesuprantu, ką kalbu, Madlena, tikrai nesuprantu! Neatpažįstu savęs, akyse tavaruoja, širdis sustingo, galva sukasi – aš turbūt mirsiu arba išprotėsiu.

Ir vargšas rastinukas, pargriuvęs ant žemės, ėmė daužyti galvą kumščiais kaip tądien, kai Zabelė norėjo atiduoti jį į prieglaudą.

Šitai išvydusi Madlena atgavo tvirtybę. Ji sugriebė Fransua už rankų ir, smarkiai supurčiusi, privertė ją išklausyti.

– Jei jūs bevalis ir nepaklusnus lyg vaikas, – tarė ji jam, – tai nesat vertas mano meilės ir man gėda, kad auginau jus kaip savo sūnų. Stokitės. Jūs jau vyras, o vyrui nedera šitaip voliotis. Paklausykit manęs, Fransua, ir pasakykit, ar pakankamai mane mylit, kad nugalėtumėt sielvartą ir kurį laiką pagyventumėt manęs nematydamas. Suprask, vaikeli, nuo to priklauso mano ramybė ir garbė, kitaip vyras mane kankins ir žemins. Todėl dabar iš meilės man turi su manimi išsiskirti, kaip kad aš su tavimi ligi šiol buvau iš meilės tau. Yra įvairių būdų meilei įrodyti, nelygu, koks laikas ir kokios aplinkybės. Privalai mane palikti tuojau pat, nes, norėdama sulaikyti poną Blanšė nuo beprotystės, pažadėjau, kad rytoj rytą tavęs čia nebus. Rytoj

Joninės, eik ir kur nors parsisamdyk, tik nelabai arti: jei mudu dažnai matysimės, pono Blanšė įtarimai dar labiau sustiprės.

– Kokie įtarimai, Madlena? Kuo jis mane kaltina? Ką bloga jam padariau? Nejau jis vis dar galvoja, kad skriaudžiat šeimą padėdama man? Tai neįmanoma, juk dabar aš – šeimos narys! Kąsnio per daug nesuvalgau, šapo iš namų neišnešu. Gal jis mano, kad sau pasiimu algą ir ta alga per didelė? Leiskit padaryti taip, kaip ketinau, leiskit pasikalbėti su juo ir paaiškinti, kad po vargšės motinos Zabelės mirties nepaėmiau iš jūsų nė vieno ekiu, o jei nenorit, kad jam tai pasakyčiau... iš tiesų, jei jis apie tai sužinos, lieps jums grąžinti visą mano atlyginimą, kurį išleidot gailestingiems darbams. Ką gi, pateiksiu jam vieną pasiūlymą – pasisiūlysiu likti ir toliau tarnauti veltui. Tada negalės sakyti, kad aš nuostolingas, ir pakęs mane šalia jūsų.

– Ne, ne, Fransua, – skubiai paprieštaravo Madlena, – tai neįmanoma. Jei jam taip pasakysi, jis užsius ant mūsų abiejų ir tikrai neišvengsime bėdos.

– Bet kodėl? – nesuprato Fransua. – Kas gi atsitiko? Nejau jis dedasi nepasitikįs vien iš malonumo, kurį patiria mus kankindamas?

– Vaikeli, neklausk, už ką jis ant tavęs pyksta. Aš negaliu tau pasakyti. Man būtų dėl jo per daug gėda, ir mums visiems būtų geriau, jei neieškotum priežasčių. Galiu tik dar sykį pakartoti, kad tavo pareiga iš čia išeiti. Tu didelis ir stiprus, išsiversi ir be manęs, be to, kitur gyvensi geriau, nes iš manęs nieko nenori imti. Visi vaikai palieka motinas ir iškeliauja dirbti, kartais net labai toli. Taigi tu pasielgsi kaip ir kiti, o aš, kaip ir visos motinos, liūdėsiu, verksiu, galvosiu apie tave ir rytą vakarą melsiu Dievą, kad apsaugotų tave nuo blogio...

– Kurgi ne! Ir nusisamdysit kitą tarną, kuris prastai dirbs, nesirūpins jūsų sūnumi ir gerove, o gal net ims jūsų neapkęsti, nes ponas Blanšė lieps jūsų neklausyti, ir jis praneš šeimininkui apie jūsų gerus darbus, viską išversdamas išvirkščiai. Ir jūs būsit nelaiminga, o manęs čia nebus, nebus kam jūsų ginti ir guosti! Manot, jei jau aš nusiminęs, tai visai išskydau? Manot, galvoju tik apie save, ir sakot, kad kitur turėsiu daugiau

naudos? Aš dabar galvoju visai ne apie save. Kas man rūpi, išlošiu ar pralošiu? Net nesvarstau, kaip ištversiu sielvartą. Išgyvensiu ar numirsiu, tebūnie kaip Dievo skirta, man vis vien, jeigu draudžiama savo gyvenimą paaukoti jums. Aš matau jums gresiančius vargus – štai kas neduoda man ramybės, štai su kuo negaliu susitaikyti. Jūs taip pat būsit sutrypta, aš tam ir pašalinamas iš kelio, kad būtų lengviau susidoroti su jumis.

– Net jei Viešpats šitai leistų, – tarė Madlena, – privalu mokėti iškęsti tai, ko negalima išvengti. Svarbiausia, nereikia bloginti savo dalios priešinantis jai. Įsivaizduok, kad aš nelaiminga, ir pagalvok, kiek kartų būsiu nelaimingesnė, jei sužinosiu, kad tu sergi, bjauriesi gyvenimu ir nerandi paguodos. Bet mano kančios šiek tiek palengvėtų, jei žinočiau, kad jautiesi gerai ir iš meilės man esi tvirtas ir sveikas.

Šis argumentas padėjo Madlenai įtikinti rastinuką. Jis pasidavė ir, atsiklaupęs ant abiejų kelių, kaip per išpažintį, pažadėjo kęsti sielvartą kiek įmanydamas narsiau.

– Gerai, – tarė Fransua, šluostydamasis drėgnas akis, – anksti rytą išeisiu, o su jumis atsisveikinsiu dabar, motule Madlena! Sudie galbūt amžinai, nes jūs nesakot, ar galėsiu kada su jumis pasimatyti ir pasikalbėti. Jei manot, kad man nelemta būti laimingam, tylėkit, kitaip pritrūksiu jėgų gyventi. Leiskit išsaugoti viltį, kad vieną dieną sutiksiu jus prie šio vaiskaus upelio, kur pamačiau pirmą sykį prieš beveik vienuolika metų. Nuo to karto ligi pat šiandien patyriau tiktai džiaugsmus, ir laimės, kurią Dievas ir jūs man suteikėt, nevalia užmiršti: prisiminimai apie ją nuo rytojaus padės ištverti man skirtą laiką ir likimą. Išeinu sopulio varstoma, baimės sukaustyta širdimi, slegiamas minties, kad palieku jus nelaimingą ir, skirdamasis su jumis, atimu iš jūsų geriausią draugą, bet juk pasakėt, kad, nesistengdamas nusiraminti, įstumsiu jus į dar didesnę neviltį. Todėl kaip įmanydamas guosiuosi mintimis apie jus, nes per daug branginu jūsų meilę, kad prarasčiau ją per savo silpnumą. Sudie, ponia Blanšė, leiskit truputėlį pabūti čia vienam: kai ligi valiai išsiverksiu, man palengvės. Jei mano ašaros kris į upelį, jūs, atėjusi skalbti, kaskart pagalvosit apie

mane. Be to, noriu prisiskinti mėtų ir išsikvėpinti baltinius, nes jau greit krausiuosi daiktus. Kol ant savo kūno jausiu tą kvapą, tol įsivaizduosiu, kad esu čia ir jus matau. Sudie, sudie, brangiausioji motule, namo aš neužsuksiu. Žinoma, galėčiau pabučiuoti savo Žani jo nepažadindamas, bet, bijau, neišlaikysiu. Pabučiuokit jį už mane, o kad neverktų, rytoj pasakykit, jog greit grįšiu. Šitaip belaukdamas jis mažumėlę mane apmirš, o po kurio laiko vis pakalbėkit su juo apie vargšą Fransua, kad neužmirštų visai. Palaiminkit mane, Madlena, kaip palaiminot prieš pirmąją komuniją. Man to reikia, kad lydėtų Viešpaties malonė.

Vargšas rastinukas atsiklaupė ant abiejų kelių ir paprašė Madleną jam atleisti, jei kada netyčia ją kuo nors įžeidė.

Madlena prisiekė neturinti už ką jam atleisti ir davė palaiminimą trokšdama, kad jis būtų toks pat išganingas, kaip ir Dievo palaima.

– O dabar, – tarė Fransua, – kai vėl tapsiu rastinuku ir niekas manęs nemylės, pabučiuokit mane, kaip iš prielankumo pabučiavot prieš pirmąją komuniją. Man labai reikia visa tai įsiminti ir būti tikram, kad širdyje ir toliau laikot save mano motina.

Madlena pabučiavo rastinuką taip pat tyrai, kaip ir tada, kai jis buvo dar vaikas. Bet, jei žmonės būtų juos pamatę, būtų pateisinę pono Blanšė pyktį ir pasmerkę šią dorą moterį, kuri neturėjo jokios blogos minties ir kurios poelgio net Mergelė Marija nebūtų palaikiusi už nuodėmę.

– Ir aš nebūčiau, – įsiterpė kunigo šeimininkė.

– Aš juo labiau, – pritarė jai kanapininkas ir pasakojo toliau.

Parėjusi namo, Madlena kiaurą naktį nesudėjo bluosto. Ji girdėjo, kaip grįžęs Fransua gretimame kambaryje susikrovė mantą, taip pat girdėjo, kaip jis išėjo sulig aušra. Kol jis šiek tiek nenutolo, moteris nė nekrustelėjo, kad vaikinui neišgaruotų drąsa ir neapimtų silpnumas, bet, kai jo žingsniai sukaukšėjo ant tiltelio, ji skubiai pravėrė duris ir nesirodydama paskutinįkart pažvelgė į jį. Madlena pamatė, kaip jis sustojęs

permetė akimis upę ir malūną, lyg sakydamas jiems „sudie". Paskui nusiskynė ir užsikišo už skrybėlės tuopos šakelę, kaip paprastai daroma norint parodyti, kad žmogus ieško darbo, o tada sparčiai nužingsniavo tolyn.

Vidurdienį parsibeldė ponas Blanšė, bet neištarė žmonai nė žodžio, kol ta nepasakė:

– Ką gi, nusisamdykit kitą darbininką, nes Fransua išėjo ir jūs nebeturit tarno.

– Gerai, žmona, einu – atsakė Blanšė, – bet perspėju, kad jauno nesitikėtumėt.

Štai kaip vyras atsidėkojo Madlenai už klusnumą, ir jo pastaba ją taip užgavo, kad ji nesusilaikė to neparodžiusi.

– Kadė Blanšė, – pareiškė ji, – aš paklusau jūsų valiai ir be jokios dingsties atleidau gerą tarną, nors, neslėpsiu, dėl to gailiuosi. Dėkingumo iš jūsų nesitikiu, bet savo ruožtu reikalauju manęs neįžeidinėti, nes aš to nenusipelniau.

Madlena šitai pasakė tokiu tonu, kokiu niekada su juo nekalbėdavo, ir jis vyrui padarė įspūdį.

– Liaukitės, žmona, – tarė Blanšė tiesdamas jai ranką, – susitaikykim ir užmirškim šitą istoriją. Gal kiek ir pasikarščiavau, leptelėjau, ko nereikia, bet, matot, aš turėjau priežasčių tuo rastinuku nepasitikėti. Rastinukus į pasaulį paleidžia velnias, ir jis visada greta jų. Jei jie geri darbininkai, tai kitu atžvilgiu – tikri vėjo pamušalai. Puikiai žinau, kad vargu ar rasiu kitą tokį spėrų prie darbo tarną, bet velnias, – o jis geras tėvas, – įskiepijo jam polinkį į paleistuvystę ir pažįstu vieną moterį, kuri dėl to skundėsi.

– Ta moteris – ne jūsų žmona, – atsakė Madlena, – ir galbūt meluoja. Bet, net jei sako tiesą, manęs įtarinėti vis tiek nedera.

– Argi aš tave įtarinėju? – truktelėjo pečiais Blanšė. – Dantį griežiau tik ant jo, o dabar, kai jis išėjo, daugiau apie tai nė negalvoju. Jei pasakiau tau kažką nemalonaus, manyk, kad pajuokavau.

– Tokie juokai man nepatinka, – atkirto Madlena. – Pasilikit juos toms, kurios šitai mėgsta.

XI

Pirmomis dienomis Madlena Blanšė kentė sielvartą gana ištvermingai. Naujas tarnas, susitikęs Fransua, kai tas parsisamdė, papasakojo jai, kad rastinukas už aštuoniolika pistolių per metus sulygo su vienu ūkininku nuo Egiurando, turinčiu didelį malūną ir žemių. Ji buvo patenkinta sužinojusi, kad jis gerai įsitaisė, ir prisivertė imtis kasdienių darbų nepasiduodama liūdesiui. Bet liūdesys, nors Madlena su juo ir kovojo, buvo didžiulis, ir ją ilgai kamavo karštinė, pamažėliais sekinanti jėgas, tik niekas šito nepastebėjo. Fransua teisybę sakė, kad išeidamas atims iš jos geriausią draugą. Ji nuobodžiavo, amžinai būdama viena ir neturėdama su kuo pasikalbėti. Dėl to moteris dar labiau lepino savo sūnų Žani, kuris tikrai buvo mielas vaikas, ramus kaip ėriukas.

Jis buvo per mažas suprasti tai, apie ką ji būtų galėjusi pasišnekėti su Fransua, be to, buvo jai ne toks rūpestingas ir atidus kaip rastinukas jo metų. Žani mylėjo motiną, mylėjo gal net labiau negu kiti vaikai savąsias, nes Madlena buvo tokia motina, kokią ne kasdien pamatysi. Bet Žani ja nesižavėjo ir dėl jos nesijaudino taip, kaip Fransua. Jos karšta meilė ir glamonės jam atrodė paprasčiausias dalykas. Jis tuo naudojosi kaip savo turtu, teisėtai jam priklausančiu. O rastinukas būdavo dėkingas net už menkiausią draugiškumo ženklą ir taip stengdavosi už jį atsilyginti elgesiu, kalbomis, žvilgsniais, raudonavimu ir ašaromis, kad, būdama su juo, Madlena užmiršdavo savo santuoką, kurioje neturėjo nei atilsio, nei meilės, nei paguodos.

Likusi vienui viena, ji vėl ėmė galvoti apie savo nelaimingą dalią ir ilgai gromuliavo visus graužulius, kuriuos palengvindavo rastinuko meilė ir draugija. Dabar nebuvo kam su ja skaityti, rūpintis žmonių vargais, sujungti širdis bendroje maldoje ar net pajuokauti, švankiai, nepagiežingai, smagiai. Viskas, ką ji matė ir darė, tapo nebeįdomu ir kurstė prisiminimus apie tuos laikus, kai turėjo gerą draugą, ramų ir atsidavusį. Ar ei-

davo į vynuogyną, ar į sodą, ar į malūną – niekur nebuvo nė delno didumo kampelio, kur nebūtų tūkstančius kartų vaikščiojusi su tuo vaiku, įsikibusiu jai į sijoną, arba su stipriu, paslaugiu tarnu šalimais. Ji jautėsi taip, lyg būtų netekusi nuostabaus sūnaus, teikusio didelių vilčių, ir nors labai mylėjo tą, kuris jai buvo likęs, nežinojo kur dėti kitą pusę meilės.

Vyras, matydamas, kaip Madlena džiūsta, kokia ji liūdna ir kaip nuobodžiauja, ėmė jos gailėtis ir baimintis, kad žmona nesusirgtų kokia nepagydoma liga: jis nenorėjo jos prarasti, nes Madlena sumaniai tvarkė jo turtą ir papildydavo tai, ką jis iššvaistydavo. Severa jo ilgam neišleisdavo į malūną, ir jis puikiai suprato, kad, jei ne Madlenos pastangos, tenai viskas nueitų šuniui ant uodegos, todėl, iš įpratimo pjaudamas žmoną ir skųsdamasis jos nerūpestingumu, jis anaiptol nesitikėjo, kad kuri kita būtų geresnė.

Todėl Blanšė sumanė rasti žmonai kompanionę, kuri ją slaugytų ir išblaškytų nuobodulį, o tuo metu kaip tik pasimirė jo dėdė ir jauniausioji sesuo, buvusi jo globoje, užsikorė malūnininkui ant sprando. Iš pradžių jis ketino apgyvendinti ją Severos namuose, bet giminaičiai jį sugėdino; be to, ir Severa, išvydusi, kad penkioliktus metus einanti mergina žada būti graži kaip saulė, neteko noro gvieštis naudos, kurią teiktų šita globa, ir pareiškė malūnininkui, kad saugoti ir prižiūrėti tokią jauniklę jai atrodo pernelyg rizikinga.

Dėl to Blanšė, matydamas, kad būti sesers globėju apsimoka, nes dukterėčią išauginęs dėdė testamentu paliko jai turto, ir nenorėdamas patikėti jos kitiems giminaičiams, parsivežė merginą į malūną ir, pristatęs ją žmonai kaip seserį ir kompanionę, liepė išmokyti dirbti, padaryti pagalbininke ruošoje, bet nepervarginti, kad neužsimanytų išeiti gyventi kitur.

Madlena mielai pakluso tokiam šeimos reikalų sutvarkymui. Marieta Blanšė jai iš karto patiko, palenkė į save grožiu, kuris atbaidė Severą. Manydama, kad gražus veidas visada liudija apie sveiką protą ir gerą širdį, ji priėmė merginą ne kaip seserį, o veikiau kaip dukrą, galbūt pakeisiančią jai vargšą Fransua.

Tuo metu bedalis rastinukas stengėsi kantriai kęsti ilgesį, bet jam tai nelabai sekėsi, nes toks baisus ilgesys niekada nėra slėgęs jokio vyro ir jokio vaiko. Iš pradžių jį dėl to užpuolė liga ir gal tai buvo jo laimė, mat tada patyrė, kokie geraširdžiai jo šeimininkai: jie neišsiuntė tarno į ligoninę, o laikė namuose, kur jis buvo rūpestingai slaugomas. Šitas malūninninkas nė iš tolo nepanėšėjo į Kadė Blanšė, o jo duktė, sulaukusi trisdešimties ir vis dar niekur neįsitaisiusi, garsėjo gailestingumu ir doru elgesiu.

Be to, tie žmonės, nors rastinukas ir pasiligojo, iškart pamatė, kad jis – tikras lobis.

Fransua buvo toks tvirtas ir taip gerai sudėtas, kad pasveiko greičiau nei kuris kitas ir neatkrito, nors darbo ėmėsi iki galo nepasitaisęs. Jį graužė sąžinė, jis norėjo atsigriebti už prarastą laiką ir atsilyginti šeimininkams už gerumą. Tačiau vaikinas nesveikavo dar daugiau nei du mėnesius ir, rytais stodamas prie darbo, visame kūne jausdavo tokį maudulį, lyg būtų nukritęs nuo namo stogo. Bet pamažėliais išsijudindavo ir niekam nesakydavo, kaip jam sunku pradėti. Šeimininkai buvo juo taip patenkinti, kad patikėjo nemaža užduočių, neįeinančių į jo pareigas. Labai pravertė ir mokėjimas skaityti bei rašyti: Fransua buvo paprašytas vesti sąskaitas, kas ligi tol nebuvo daroma ir dėl to malūno reikaluose dažnai atsirasdavo nesklandumų. Žodžiu, jis tvarkėsi tiesiog puikiai, nors ir slegiamas sielvarto, o kadangi iš atsargumo niekam neprasitarė esąs rastinukas, tai dėl kilmės niekas jam ir nepriekaištavo.

Bet negelbėjo nei malonus šeimininkų elgesys, nei darbai, nei liga: Fransua nepajėgė užmiršti Madlenos, brangiojo Kormuė malūno, mažojo Žani ir kapinių, kuriose ilsėjosi Zabelė. Jo širdis tebebuvo toli, tad sekmadieniais jis nieko daugiau ir neveikdavo, tik svajodavo apie juos ir nė kiek neatsigaudavo po savaitės nuovargio. Nuo gimtųjų vietų jį skyrė didelis atstumas, net šešios mylios, ir iš ten jo nepasiekdavo jokia žinelė. Iš pradžių vaikinas vylėsi prie to priprasiąs, bet jį graužė nerimas ir jis ėmė ieškoti būdų bent porą kartų per metus sužinoti, kaip gyvena Madlena: Fransua vaikščiodavo po muges ir

dairydavosi pažįstamų iš tenykščių vietų, o suradęs išklausinėdavo apie visus kraštiečius, iš atsargumo pradėdamas nuo tų, kurie jo visai nedomino, ir galiausiai prieidamas prie Madlenos, rūpinčios jam labiausiai, kol galop ištraukdavo kokią naujieną apie ją ir jos šeimą.

– Bet jau vėlu, ponai mano bičiuliai, aš snaudžiu prie savo istorijos. Iki rytojaus. Tada, jei norėsit, papasakosiu pabaigą. Labanakt visiems.

Kanapininkas nuėjo gulti, o nuomininkas, užsidegęs žibintą, palydėjo motušę Moniką iki pat klebonijos, mat ji buvo pagyvenusi moteriškė ir aiškiai nematė kelio.

XII

Rytojaus dieną visi vėl susirinkome į sodybą ir kanapininkas tęsė savo pasakojimą.

– Apie trejus metus Fransua gyveno Egiurando apylinkėse, netoli Vilširono, gražiame malūne, kuris vadinosi Aukštutiniu Šampo ar Žemutiniu Šampo, o gal Frešampo, nes tame krašte, kaip ir mūsiškiame, Šampo pavadinimas labai paplitęs. Aš porą kartų lankiausi tose vietose, jos gražios ir geros. Tenykščiai kaimiečiai turtingesni, gyvena geresniuose namuose, geriau rengiasi. Jie dažniau verčiasi prekyba, ir žemės, nors prastesnės, duoda daugiau pelno. Tačiau vietovė ten nelygi. Uolėta ir smarkiai išraižyta upių. Bet vis tiek graži ir maloni. Medžiai ten tiesiog nuostabūs, o abiejų Krezų vandenys, tekantys pro nusvirusias jų šakas, tyri kaip kalnų šaltiniai.

Malūnai tame krašte stambesni negu mūsiškiai, o tas, kuriame gyveno Fransua, buvo vienas iš stipriausių ir geriausių. Kartą žiemą jo šeimininkas, vardu Žanas Verto, jam tarė:

– Fransua, mano tarne ir drauge, noriu tau kai ką pasakyti, atidžiai manęs paklausyk.

Mudu pažįstami jau nemažai laiko, ir neslėpsiu: jei mano reikalai gerokai pasitaisė, jei malūnas labai suklestėjo ir aš aplenkiau kitus malūninininkus, žodžiu, jei pavyko pagausinti savo išteklius, turiu būti dėkingas tau. Dirbai man ne kaip tarnas, o kaip draugas ar giminaitis. Mano interesų paisei lyg savų. Turtą valdei taip, kaip aš niekada nebūčiau sugebėjęs, ir įrodei esąs mokytesnis ir sumanesnis už mane. Dievas sukūrė mane patiklų, ir ne sykį būčiau buvęs apgautas, jei nebūtum sužiūrėjęs žmonių ir daiktų. Tie, kurie piktnaudžiavo mano gerumu, mėgino priešintis, bet tu nebijodamas prisiėmei visą atsakomybę, dėl ko ne kartą buvai įkliuvęs į pavojus, iš kurių visada išsisukdavai drąsa ir mandagumu. Labiausiai man patinka, kad tavo ne tik galva ir rankos, bet ir širdis auksinė. Nors mėgsti tvarką, nesi godus. Nors nesileidi apgaudinėjamas, kaip aš, kaip ir aš, mielai padedi savo artimui. Pirmas

patari man nepašykštėti pagalbos tiems, kuriuos iš tiesų prispaudė vargas. Ir perspėji, kad nebūčiau dosnus tiems, kurie tik apsimetinėja. Be to, kaip kaimietis, tu – mokytas žmogus. Turi proto ir nuovokumo. Ką sugalvoji, viskas pasiseka, ko imiesi, viskas į ranką eina.

Todėl aš tavimi patenkintas ir norėčiau, kad tu taip pat būtum patenkintas. Prisipažink atvirai, gal ko iš manęs pageidautum, ir aš tau nieko nepagailėsiu.

– Nesuprantu, kodėl manęs to klausiat, – atsakė Fransua. – Jums, šeimininke, turbūt pasirodė, kad aš jumis nepatenkintas, bet taip tikrai nėra. Galit neabejoti.

– Nesakau, kad nepatenkintas. Tačiau tavo išvaizda anaiptol ne tokia, kokia paprastai būna laimingų žmonių. Tu amžinai liūdnas, niekada nesijuoki, su niekuo nesilinksmini. Tu toks rimtas, kad gali pamanyti, jog nešioji gedulą.

– Ar jūs mane už tai smerkiat, šeimininke? Čia jau negalėsiu jums įtikti, nes nemėgstu nei butelio, nei šokių, nesilankau nei smuklėse, nei sambūriuose, nemoku dainų ir nežinau juokingų pokštų. Man ne prie širdies viskas, kas trukdo dirbti savo darbą.

– Už tai esi vertas didžiulės pagarbos, vaikine, ir aš negaliu tavęs smerkti. Taip kalbu tik todėl, kad, mano galva, tave slegia kažkoks rūpestis. Gal manai, kad čia per daug plėšaisi dėl kitų, o tau iš to nėra jokios naudos?

– Klystate taip manydamas, šeimininke Verto. Aš užsidirbu tiek, kad daugiau nėra ko nė norėti, galbūt jokioje kitoje vietoje negaučiau tokio didelio atlyginimo, kurį paskyrėt savo noru, be mano prašymų. Be to, kiekvienais metais vis pridedat ir per praeitas Jonines pakėlėt net iki šimto ekiu, o tai brangiai atsieina. Jei jums pasidarytų striuka, patikėkit, aš mielai jų atsisakyčiau.

XIII

– Palauk, Fransua, mes vienas kito nesupratom, – pertraukė jį šeimininkas Verto. – Galva neišneša, kaip čia tau paaiškinus. Tu nekvailas vyrukas, ir jau maniau pakankamai tau pasakęs, bet, jei esi toks drovus, teks dar padėti. Ar tau nekrito į akį jokia šio krašto mergina?

– Ne, šeimininke, – be užuolankų atsakė rastinukas.

– Ar tikrai?

– Garbės žodis.

– Ir nematai nė vienos, kuri tau patiktų, jei galėtum siekti jos rankos?

– Aš neketinu vesti.

– Kas per mintys! Tu dar toks jaunas, neatsižadėk. Ir kodėl gi neketini?

– Kodėl? – tarė Fransua. – Argi jums tai svarbu, šeimininke?

– Galbūt, dėl tavęs aš turiu planų.

– Tada išklosiu jums viską. Nematau priežasčių slėpti. Aš nepažinojau nei savo tėvo, nei motinos... Nepasakiau ir dar vieno dalyko, nebuvo reikalo, bet, jei būtumėt paklausęs, nebūčiau melavęs. Aš rastinukas, iš prieglaudos.

– Še tau! – sušuko Žanas Verto, truputį užsigavęs dėl tokio prisipažinimo. – Niekad nebūčiau pagalvojęs.

– Kodėl nebūtumėt pagalvojęs? Tylit, šeimininke? Gerai, aš atsakysiu už jus. Matydamas, koks aš geras darbininkas, būtumėt stebėjęsis, kad rastinukas gali toks būti. Vadinasi, tiesa, kad žmonės nepasitiki rastinukais ir yra prieš juos nusistatę? Tai neteisinga, nežmoniška, bet taip jau yra ir su tuo reikia susitaikyti, jei net kilniausios širdys neatsikračiusios tokių prietarų, jei net jūs pats...

– Ne, ne, – susigriebė šeimininkas, nes buvo doras žmogus, visada pasirengęs išmesti iš galvos blogas mintis, – nenoriu nusikalsti teisingumui, ir jei akimirką užsimiršau, atleisk man, tai jau praėjo. Vadinasi, manai negalįs vesti todėl, kad esi rastinukas?

– Esmė ne čia, šeimininke, šita kliūtis manęs negąsdina. Moterų būna visokių, ir kai kurių širdis tokia gera, kad dėl šitos nelaimės dar labiau prie manęs prisirištų.

– O juk teisybė! – pritarė Žanas Verto. – Moterys už mus geresnės... Be to, – juokdamasis pridūrė jis, – toks gražus vaikinas kaip tu, trykštantis jaunyste, sveikas ir dvasia, ir kūnu, lengvai gali pažadinti gailestingumą. Bet kur tada esmė?

– Klausykit, – tarė Fransua, – iš prieglaudos mane pasiėmė ir žindė moteris, kurios aš nepažinojau. Jai mirus mane paėmė kita, tikėdamasi gauti tą varganą pagalbą, kurią vyriausybė teikia tokiems kaip aš, bet ji man buvo gera ir, kai jos netekau, būčiau niekada nenusiraminęs, jei man nebūtų padėjusi dar viena moteris, geriausia iš visų trijų: prie jos aš taip prisirišau, kad noriu gyventi tik dėl jos, ir dėl jokios kitos. Vis dėlto turėjau ją palikti ir mes galbūt daugiau niekada nepasimatysime, nes ji turtinga ir manęs jai tikriausiai niekada neprisireiks. Bet gali būti, kad jos vyras, kuris, girdėjau, nuo rudens serga ir nežinia kur iššvaistė krūvą pinigų, greitai mirs ir paliks jai daugiau skolų negu turto. Jei taip nutiktų, neslėpsiu, aš grįžčiau ten, kur ji gyvena, ir vienintelis mano troškimas, vienintelis rūpestis būtų padėti jai ir jos sūnui, dirbti ir neleisti jiems įpulti į skurdą. Štai kodėl nenoriu užsikrauti įsipareigojimų, kurie galėtų mane sulaikyti čia. Jums parsisamdžiau metams, o santuoka surištų mane visam gyvenimui. Be to, tada mano pečius išsyk užgultų per sunki našta. Jei turėčiau žmoną ir vaiką, nežinia ar sugebėčiau pelnyti duoną dviem šeimoms. Taip pat nežinia, jei kartais rasčiau žmoną su šiokiu tokiu kraičiu, ar turėčiau teisę atitraukti kąsnį nuo saviškių burnų ir atiduoti kitiems. Todėl nusprendžiau likti viengungis. Aš jaunas ir dar turiu laiko, o jei širdin įlįstų kokia meilė, padaryčiau viską jai iš ten iškrapštyti, nes man pasaulyje tėra vienintelė moteris – mano motina Madlena, kuri nepaisė, kad aš rastinukas, ir augino lyg tikrą sūnų.

– Ką gi, drauguži, šitai sužinojęs, ėmiau dar labiau tave gerbti, – atsakė Žanas Verto. – Nėra nieko bjauriau, kaip būti

nedėkingam, nėra nieko gražiau, kaip prisiminti tau padarytas paslaugas. Mielai tau įrodyčiau, kad gali vesti merginą, kuri būtų tokia pat geraširdė kaip tu ir padėtų tau išlaikyti senutę, bet pirma turiu su kai kuo pasitarti ir noriu su kai kuo pasikalbėti.

Nereikėjo didelio gudrumo suprasti, kad Žanas Verto, kilnios sielos ir blaivaus proto žmogus, sumanė apvesdinti Fransua su savo dukteria. Ji buvo visai neprasta mergina, nors ir vyresnė už Fransua, bet metų skirtumą puikiausiai kompensavo nemaža jos turimų ekiu suma. Ji buvo vienturtė duktė, taigi gera partija. Tačiau ligi šiol laikėsi nusistatymo netekėti, kam smarkiai prieštaravo jos tėvas. Vis dėlto jis jau senokai pastebėjo, kad ji Fransua labai gerbia, ir pasiteiravo jos nuomonės apie jį; kadangi malūnininko duktė buvo tikrai santūri mergina, tėvui buvo sunku iš jos ką nors išpešti. Galop, nesakydama nei „taip", nei „ne", ji sutiko, kad tėvas išklausinėtų Fransua, ką šis mano apie vedybas, ir dabar laukė atsakymo nekantriau, nei būtų norėjusi parodyti.

Žanas Verto taip pat būtų geidavęs atnešti jai malonesnių žinių, pirmiausia todėl, kad norėjo sutvarkyti jos gyvenimą, o antra – geresnio žento už Fransua negalėjo nė tikėtis. Nekalbant jau apie draugiškumą, kurį jam jautė, malūnininkas puikiai matė, kad šis vaikinas, nors atėjo pas jį visiškas skurdžius, dėl savo sumanumo, spėrumo prie darbo ir doro elgesio šeimoje yra aukso vertės.

Sužinojusi, kad jis rastinukas, mergina šiek tiek nusiminė. Ji turėjo kruopelę išdidumo, bet greit su juo susidorojo, o kai išgirdo, kad Fransua atkakliai purtosi meilės, ūpas pakilo dar labiau. Pasipriešinimu moteris privilioti lengviausia, ir jei Fransua būtų sumanęs klasta priversti jas užmiršti jo kilmę, nebūtų radęs gudresnio būdo, kaip parodyti bjaurėjimąsi vedybomis.

Taigi Žano Verto duktė tądien apsisprendė dėl Fransua tvirtai kaip niekad.

– Tik tiek? – atsakė ji tėvui. – Nejau jis mano, kad mums pristigs gailestingumo ir lėšų padėti senai moteriškei ir pasta-

tyti ant kojų jos sūnų? Jis veikiausiai nesuprato, apie ką jam užsiminėt, tėve, nes, jei būtų žinojęs, kad įeis į mūsų šeimą, nebūtų dėl to sukęs galvos.

Tą pačią dieną vakarojant Žaneta Verto užkalbino Fransua:

– Aš ir anksčiau jus gerbiau, Fransua, bet dabar gerbiu dar labiau. Tėvas papasakojo, kaip mylit jus išauginusią moterį, dėl kurios esate pasiryžęs dirbti visą gyvenimą. Jūsų valia, ką mylėti... Norėčiau susipažinti su ta moterim, gal, progai pasitaikius, ir aš galėčiau jai kuo pagelbėti: ji turbūt labai gera, jei jūs prie jos taip prisirišęs.

– O taip! – atsakė Fransua, kuriam buvo malonu pasikalbėti apie Madleną. – Tos moters mintys tyros, kaip ir jūsų su tėvu.

Šie žodžiai pradžiugino Žano Verto dukterį, ir ji nusprendė pasiekusi tikslą.

– Jeigu ją, kaip jūs baiminatės, ištiks bėda, – tarė mergina, – tegul ji persikelia pas mus. Aš jums padėsiu ją slaugyti. Juk ji nebejauna, tiesa? Ir turbūt paliegusi?

– Paliegusi? Ne, – atsakė Fransua. – Jai ne tiek daug metų, kad būtų paliegusi.

– Vadinasi, ji dar jauna? – sukluso Žaneta Verto.

– Oi ne, visai nejauna, – kuo paprasčiausiai atsakė Fransua. – Nepamenu, kiek jai dabar galėtų būti. Ji man buvo kaip motina, ir aš nesidomėjau jos amžiumi.

– Ar ta moteris buvo išvaizdi? – pasiteiravo Žaneta mažumėlę padelsusi, prieš duodama tokį klausimą.

– Išvaizdi? – šiek tiek nustebo Fransua. – Norit paklausti, ar ji graži moteris? Man ji gana graži tokia, kokia yra, bet, tiesą pasakius, niekada apie tai negalvojau. Argi tai gali paveikti mano prisirišimą? Net jei būtų bjauresnė už patį velnią, vis tiek nebūčiau to pastebėjęs.

– Nejau negalit bent apytikriai pasakyti, kiek jai metų?

– Luktelkit! Jos sūnus penkeriais metais jaunesnis už mane. Taigi ta moteris nesena, bet ir nelabai jauna, jai maždaug tiek, kiek...

– Kiek man? – truputį prisiversdama, nusijuokė Žaneta. – Tokiu atveju jai bus per vėlu tekėti antrąkart, jei liks našlė, ar ne?

– Pažiūrėsim, – atsakė Fransua. – Jei jos vyras visko nepaleis vėjais ir jai liks turto, jaunikių netrūks. Juk yra tokių, kurie dėl pinigų vestų net senelės seserį ar sesers anūkę.

– Bet jūs negerbiat tokių žmonių, kurie veda dėl pinigų?

– Bent jau man tai nepriimtina, – atsakė Fransua.

Rastinukas buvo naivios širdies, bet ne naivaus proto, tad galop susivokė, apie ką jam užsimenama, ir paskutinius žodžius pasakė ne šiaip sau. Tačiau Žaneta jų tarsi nesuprato ir įsimylėjo vaikiną dar labiau. Ligi šiol ji būdavo merginama ir nekvaršindavo galvos dėl jokio gerbėjo. O štai pirmasis, kuris patiko, atsuko jai nugarą: toks jau tas moterų būdas.

Kitomis dienomis Fransua aiškiai matė, kad Žaneta susikrimtusi, beveik nieko nevalgo ir nenuleidžia nuo jo akių, kai mano, kad jis į ją nežiūri. Tokia jos užgaida jį nuliūdino. Jis gerbė šią gerą merginą ir puikiai matė, kad savo abejingumu tik kursto jos meilę. Bet ji jo netraukė ir net jei būtų paėmęs ją į žmonas, tai veikiau iš išskaičiavimo ir iš pareigos, o ne iš meilės.

Dėl to Fransua ėmė galvoti, kad ilgai pas Žaną Verto neužsibus, nes anksčiau ar vėliau šis reikalas baigsis širdperša arba pykčiu.

Bet tuo metu rastinukui nutiko nepaprastas dalykas, vos nepakeitęs visų jo planų.

XIV

Vieną rytą lyg pasivaikščiodamas į Žano Verto malūną užėjo ponas Egiurando kunigas ir kurį laiką pasisukinėjo po kiemą, kol užklupo Fransua sodo kampelyje. Tada, nutaisęs paslaptingą miną, paklausė, ar jis tikrai esąs Fransua, pramintas Frezu[1], – tokia pravardė jam buvo duota dėl žymės ant kairės rankos, kai jis, kaip rastinukas, buvo atneštas į meriją. Kunigas taip pat pasiteiravo, kiek tiksliai jam metų, kuo vardu jį žindžiusi moteris, kokiose vietose jis gyveno, ir galiausiai paprašė papasakoti viską, ką jis galėjo žinoti apie savo gimimą ir gyvenimą.

Fransua atnešė jam savo popierius, ir kunigas atrodė labai patenkintas.

– Puiku, – tarė jis, – ateikite rytoj arba šįvakar į kleboniją, tik žiūrėkit, kad niekas nesužinotų to, ką jums pasakysiu, nes man uždrausta šitai skelbti ir aš sąžiningai tesėsiu žodį.

Kai Fransua atėjo į kleboniją, ponas kunigas rūpestingai uždarė kambario duris ir, ištraukęs iš spintos keturis popieriaus lapelius, tarė:

– Fransua Frezai, štai keturi tūkstančiai frankų, kuriuos jums siunčia motina. Man uždrausta pasakyti jos vardą, kokioje šalyje ji gyvena, ar dabar gyva, ar mirusi. Ji jus prisiminė iš dievobaimingų paskatų, bet, atrodo, seniai ketino tai padaryti, nes jus susirado, nors ir gyvendama toli. Sužinojusi, kad jūs geras vaikinas, ji duoda jums pinigų įsikurti su viena sąlyga: nuo šios dienos pusė metų apie jos dovaną privalote neprasitarti niekam, nebent moteriai, kurią norėtumėt vesti. Ji pavedė man pasitarti su jumis, ar tuos pinigus kur nors investuoti, ar padėti saugoti, ir paprašė, jei reikės, paskolinti jums savo vardą, kad sandėris liktų paslaptyje. Aš pasielgsiu taip, kaip jūs pageidausite, bet man liepta įteikti jums pinigus tik gavus pažadą, kad nesakysit ir nedarysit nieko, kas galėtų at-

[1] Fraise – apgamas *(pranc.)*.

skleisti paslaptį. Visi žino, jūsų žodžiu galima pasitikėti. Ar sutinkat jį duoti?

Fransua davė priesaiką ir paliko pinigus ponui kunigui, paprašęs tvarkytis su jais savo nuožiūra, mat pažinojo jį kaip gerą ganytoją, o kunigai panašūs į moteris: jie būna arba labai dori, arba labai sugedę.

Namo rastinukas grįžo veikiau liūdėdamas negu džiaugdamasis. Jis mąstė apie motiną ir mielai būtų atidavęs keturis tūkstančius frankų už galimybę ją pamatyti ir apkabinti. Tačiau sakė sau, kad ji turbūt mirusi ir kad jos dovana – vienas iš tų potvarkių, kurie daromi prieš mirtį, ir ši mintis jį dar labiau prislėgė, nes negalėjo nei nešioti gedulo, nei užpirkti už ją mišių. Gyva ji buvo ar mirusi, Fransua meldė Dievą atleisti jai už vaiko pametimą, kaip iš visos širdies atleido vaikas, drauge prašydamas Viešpatį atleisti ir jo kaltes.

Rastinukas labai stengėsi niekuo neišsiduoti, bet daugiau nei dvi savaites sėdėdavo prie stalo toks užsisvajojęs, kad Verto šeima net stebėjosi.

– Šis vaikinas neatskleidžia mums savo minčių, – kartojo malūnininkas. – Turbūt protą jam sujaukė meilė.

„Ar tik ne man? – svarstė mergina. – Jis toks kuklus, nė už ką šito neprisipažins. Bijo sukelti įtarimą, kad mano turtas jį vilioja labiau nei aš pati. Todėl kaip įmanydamas stengiasi nuslėpti, kas jam neduoda ramybės."

Žaneta užsispyrė prisijaukinti Fransua ir ėmė taip atakuoti jį meiliais žodžiais ir žvilgsniais, kad šis, nors ir apniktas rūpesčių, šiek tiek susvyravo.

Tarpais jis sakydavo sau, kad dabar, kai tapo pakankamai turtingas padėti Madlenai nelaimės atveju, galėtų vesti merginą, nereikalaujančią jo gero. Jis nebuvo įsimylėjęs jokios moters, bet matė Žanetos Verto dorybes ir bijojo pasirodysiąs kietaširdis, jeigu neatsakys į jos jausmus. Kartais jam būdavo skaudu žiūrėti, kaip mergina kankinasi, ir beveik norėdavosi ją paguosti.

Bet nelauktai, šeimininko reikalais nuvykęs į Krevaną, Fransua susitiko kelio darbininką iš Prelio apylinkių ir tas

pranešė jam apie Kadė Blanšė mirtį, o paskui pridūrė, kad malūnininkas palikęs savo reikalus labai supainiotus ir kažin ar našlė sugebėsianti juos išnarplioti.

Fransua neturėjo už ką mylėti ir gailėtis pono Blanšė. Ir vis dėlto rastinuko širdis buvo tokia dievobaiminga, kad, išgirdus žinią apie jo mirtį, jam sudrėko akys, apsunko galva ir jis vos nepravirko: Madlena, pagalvojo, dabar taip pat verkia, atleidusi vyrui už viską ir prisimindama tik, kad jis buvo jos vaiko tėvas. Madlenos sielvartas rado atgarsį jo sieloje ir išspaudė ašaras dėl skausmo, kuris ją užgulė.

Jis panūdo šokti ant arklio ir tučtuojau lėkti pas ją, bet nusprendė pirma atsiklausti šeimininko.

XV

— Šeimininke, – tarė Fransua Žanui Verto, – man reikia kuriam laikui išvykti, tik nežinau, ilgam ar trumpam. Turiu reikalų ten, kur tarnavau anksčiau, ir meldžiu išleisti mane gražiuoju, nes, pasakysiu tiesiai, jei ir neleisit, aš jūsų nepaklausysiu ir vis tiek išeisiu. Dovanokit, kad taip kalbu. Man skaudu, jei jus supykdžiau, todėl už paslaugas, kurias jums padariau, teprašau vienintelio dalyko: neįsižeiskit ir nekaltinkit manęs, kad metu darbą. Jei ten, kur vykstu, manęs neprireiks, gali būti, kad grįšiu savaitės pabaigoje. Bet nenoriu jūsų apgaudinėti: gali būti ir taip, kad grįšiu tik metų gale arba negrįšiu visai. Vis dėlto, jei iškiltų kokių sunkumų ir nepajėgtumėt išsiversti be manęs, stengčiausi atskubėti į pagalbą. Prieš išvažiuodamas dar surasiu jums gerą darbininką, kuris mane pakeis, o jei jis nenorės sutikti, atiduosiu atlyginimą, kuris man priklauso nuo Joninių. Šitaip sutvarkysiu reikalus nepadarydamas jums žalos, ir jūs paspausit man ranką, palinkėsit laimės ir palengvinsit išsiskyrimą.

Žanas Verto puikiai žinojo, kad rastinukas nedažnai tenkina savo norus, bet, jei jau užsispiria, nei Dievas, nei velnias jam nesukliudys.

– Elkis kaip išmanai, sūnau, – tarė malūnininkas, duodamas jam ranką. – Meluočiau, jei sakyčiau, kad man tavęs negaila, bet jau verčiau su viskuo sutiksiu, nei pyksiuosi su tavimi.

Kiaurą dieną Fransua ieškojo sau pamainos malūne ir pagaliau rado darbštų, dorą vaikiną, ką tik grįžusį iš kariuomenės; jis apsidžiaugė gavęs gerai apmokamą vietą pas gerą šeimininką, nes Žanas Verto, niekada nieko nenuskriaudęs, tuo garsėjo.

Fransua susiruošė leistis į kelią kitą dieną sulig aušra, tad prieš vakarienę nusprendė atsisveikinti su Žaneta Verto. Ji sėdėjo prie kluono durų perspėjusi namiškius, kad jai sopa galvą ir ji nevalgys. Rastinukas pastebėjo ašarų žymes jai ant skruostų ir dėl to susijaudino. Jis neišmanė, kaip padėkoti

merginai už gerą širdį ir pasakyti, kad vis tiek turi išvykti. Atsisėdęs šalimais ant alksnio trinkos, jis pamėgino ją užkalbinti, bet nerado žodžių. Žaneta puikiai jį matė, nors ir nežiūrėjo, ir galop priglaudė prie akių nosinę. Fransua kilstelėjo ranką, lyg norėdamas paliesti jos pirštus ir ją paguosti, bet tučtuojau susigriebė, kad ramia sąžine negali pasakyti to, ką jai rūpėtų išgirsti. Išvydusi, kad jis prarado amą, vargšė Žaneta susigėdo savo skausmo, lėtai atsistojo, nerodydama apmaudo, ir nuėjo į kluoną išsiverkti.

Ji ten truputėlį pabuvo vildamasi, kad galbūt jis atseks paskui ją ir išdrįs pasakyti keletą gerų žodžių, tačiau Fransua susilaikė ir liūdnas, tylus nuėjo vakarieniauti.

Neteisinga būtų sakyti, kad jis nieko nejautė matydamas ją verkiančią. Maudžiančia širdimi rastinukas galvojo, kad galėtų būti laimingas su mergina, turinčia tokį gerą vardą, taip jį mylinčia ir visai malonia apkabinti. Tačiau jis nuvijo šitas mintis prisiminimais apie Madleną, kuriai dabar galbūt reikia draugo, patarėjo ir tarno, kuri, kai jis tebuvo apgailėtinas vaikas, deginamas karštinės, dėl jo kentėjo, dirbo ir ištvėrė tiek, kiek niekas kitas pasaulyje.

„Liaukis, – pabudęs prieš aušrą, sudraudė save Fransua. – Meilė, turtas, ramybė ne tau. Tu taip pat mielai užmirštum, kad esi rastinukas, ir praeitį nukištum į tamsiausią užkaborį, kaip daro daugelis kitų, kurie griebia jautį už ragų ir nesidairo atgal. Taip, bet tau iš galvos neišeina Madlena Blanšė, sakanti: „Saugokis užmaršumo ir prisimink, kiek dėl tavęs padariau". Tad į kelią, o jums, Žaneta, teatsiunčia Dievas meilesnį gerbėją nei jūsų tarnas!"

Taip mąstė Fransua, eidamas pro savo šauniosios šeimininkės langą, ir jei dabar būtų buvęs kitoks metų laikas, atsisveikinimo ženklan būtų padėjęs ant palangės kokią gėlę ar šakelę, bet vakar buvo Trijų Karalių šventė, žemę dengė sniegas ir ant šakų nekabojo joks lapelis, žolėje nežydėjo nė skursniausia žibutė.

Jis pagalvojo, ar neįvyniojus į baltos nosinės kampą pupos, kuri vakar jam atiteko pjaustant pyragą, ir nepririšus jos prie

Žanetos lango grotų: taip parodytų, kad būtų ją išsirinkęs karaliene, jei ji būtų dalyvavusi vakarienėje.

„Pupa – mažmožis, – tarė ji sau, – tik šioks toks pagarbos ir draugystės paliudijimas, savotiškas atsiprašymas, kad nesugebėjau pasakyti jai „sudie".

Tačiau vidinis balsas pakuždėjo jam nepalikti šitos dovanos ir subarė: vyrui nedera elgtis kaip, kaip elgiasi merginos, norinčios, kad vaikinai jas mylėtų, galvotų apie jas ir jų gailėtųsi net tada, kai pačios nė nemano atsakyti į jų jausmus.

„Ne, ne, Fransua, – sudraudė jis save, kišdamasis pupą į kišenę ir spartindamas žingsnį. – Reikia žinoti, ko nori, ir jei užmiršai pats save, pasistenk, kad ir kiti tave užmirštų."

Jis pasileido tekinas ir, nespėjęs nutolti nuo malūno per du šautuvo šūvius, įsivaizdavo regįs Madleną, tarėsi girdįs silpną balselį, šaukiantį jį į pagalbą. Šis paveikslas jį vedė, ir jis jau dingojosi matąs didįjį šermukšnį, upelį, Blanšė pievą, šliužą, tiltuką ir jo pasitikti atbėgantį Žani; o Žanetos Verto neliko nė šešėlio, ničnieko, kas laikytų, įsikibęs į palaidinę, ir lėtintų jo žingsnius.

Fransua pluošė taip sparčiai, kad nejautė šalčio, o apie valgį, gėrimą bei poilsį pagalvojo tik tada, kai išsuko iš vieškelio ir ties Plesi pasiekė kryžių, stovintį prie kelio į Prelį.

Tenai jis atsiklaupė ir pabučiavo medinį kryžių su tokia meile, su kokia geras krikščionis sutinka seną pažįstamą. Paskui ėmė leistis šlaitu, kuris buvo panašus į kelią, tik platus kaip laukas, bet tikrai pats gražiausias bendruomeninis kampelis pasaulyje, – vaizdingas, erdvus, niekieno neužstotas ir toks status, kad, užsitraukus plikledžiui, net jaučiais kinkytu vežimu čia buvo galima važiuoti greičiau už pašto karietą ir stačia galva nugarmėti į upelį, esantį apačioje ir visai nematomą.

Fransua pažinojo šią vietą ir keletą kartų nusiavė klumpes, todėl lieptą pasiekė taip ir nepargriuvęs. Kairėje jis paliko Montipurė, neužmiršęs pasisveikinti su didžiule sena varpine – visų žmonių drauge, nes, grįždami į gimtinę, jie ją

pamato pirmą, be to, ji padeda surasti kelią tiems, kurie pasiklysta.

Jei kalbėsime apie kelius, negaliu pasakyti nė vieno blogo žodžio – tokie jie smagūs, žali, malonūs šiltu metų laiku. Kai kuriuose net saulės smūgio negautum. Bet jie ir yra klastingiausi: gali nuvesti jus į Romą, nors manote einąs į Anžibo. Laimė, jums pasirodo geroji Montipurė varpinė, ir spindinti jos skrybėlė, kurios bent kraštelis matyti iš kiekvienos miško progumėlės, pasako, ar reikia sukti į šiaurę, ar į pietus.

Tačiau rastinukui gairės nereikėjo. Jis taip gerai pažinojo kiekvieną keliuką, aklikelį, šunkelį, kiekvieną taką ir takelį, ir net spragas gyvatvorėse, kad toje žemėje, kaip balandis danguje, net tamsiausią naktį būtų radęs trumpiausią kelią.

Apie vidurdienį pro nuogas medžių šakas jis išvydo Kormuė malūno stogą ir apsidžiaugė: virš jo kilo mėlynas dūmelis, vadinasi, namai nebuvo palikti pelėms.

Trumpindamas atstumą, Fransua nudrožė po tiesumai Blanšė pievos pakraščiu, todėl upelis liko nuošalyje, bet, kadangi medžiai ir krūmai buvo be lapų, jis regėjo saulėje blizgant sraunų vandenį, kuris niekada neužšąla, nes teka iš šaltinio. Užtat malūno prieigos buvo užšalusios ir tokios slidžios, kad perbėgti per akmenis ir pakilti į upės krantą reikėjo nemenko vikrumo. Fransua pamatė ir seną malūno ratą, visą pajuodavusį nuo laiko ir drėgmės: nuo jo menčių karojo ilgi, ploni kaip adatos varvekliai.

Bet aplink namus trūko daugelio medžių ir vieta atrodė gerokai pasikeitusi. Dėl velionio Blanšė skolų čia buvo smarkiai pasidarbuota kirviu ir šen bei ten lyg krikščionių kraujas raudonavo dideli neseniai nukirstų alksnių kelmai. Namas iš išorės buvo prižiūrimas blogai: stogas daug kur prakiuręs, kaminas suskilinėjęs nuo šalčio.

Liūdniausia buvo tai, kad visoje sodyboje negirdėjai nė gyvos dvasios: nei žmonių, nei gyvulių, tik pilkas šuo juodais ir baltais lopais, vienas iš tų vargšų kiemsargių, vadinamų vilkais ar kaštonėmis, išlindo iš priemenės ir suviauksėjo ant rastinuko, bet tučtuojau nutilo ir prišliaužė jam prie kojų.

– Oi, Labrišai, tu mane pažinai? – užkalbino jį Fransua. – O aš tavęs nebūčiau pažinęs, tu taip pasenai ir sulysai, kad net šonkauliai išsišovė ir barzda pražilo.

Fransua šnekučiavosi su šunimi ir žiūrėjo į jį baisiai nerimaudamas, tarsi norėdamas pratempti laiką ir kuo vėliau įžengti į namus. Ligi paskutinės minutės jis taip skubėjo, o štai dabar išsigando įsivaizdavęs, kad daugiau nebepamatys Madlenos, kad ji išvažiavo, kad nebėra jos pačios, o ne jos vyro, ir jį pasiekė klaidinga žinia apie malūnininko mirtį; žodžiu, jį kamavo tokios mintys, kokios lenda į galvą, kai priartėji prie to, ko labiausiai trokšti.

XVI

Pagaliau Fransua pastūmė duris ir prieš save išvydo ne Madleną, o gražią jaunutę merginą, skaisčią kaip pavasario aušra, guvią kaip čivylis. Ji maloniai paklausė:

– Ko ieškot, jaunuoli?

Nors mergina buvo labai daili, Fransua ilgai į ją nežiūrėjo ir ėmė dairytis aplinkui ieškodamas malūnininko žmonos. Bet pamatė tik tiek, kad jos lovos užuolaidos užtrauktos, vadinasi, ji tikrai ten. Jis nieko neatsakė gražutei merginai, kuri buvo jaunesnioji velionio malūnininko sesuo, vardu Marieta Blanšė. Nesiginčydamas ir neklausinėdamas, jis žengė tiesiai prie geltonos lovos, atsargiai atitraukė užuolaidą ir išvydo Madleną Blanšė: ji gulėjo ant lovos visa išbalusi ir snūduriavo kamuojama karštinės.

Nejudėdamas, netardamas nė žodžio, Fransua ilgai, tiriamai žiūrėjo į ją; nors ir susikrimto, radęs ją pasiligojusią, nors ir bijojo, kad ji nenumirtų, buvo laimingas, regėdamas jos veidą ir sakydamas sau: „Aš matau Madleną".

Tačiau Marieta Blanšė švelniai nustūmė jį nuo lovos, užtraukė užuolaidą ir ženklu liepė eiti su ja prie židinio.

– Klausykit, jaunuoli, – tarė ji, – kas jūs toks ir ko jums reikia? Aš jūsų nepažįstu, jūs ne čionykštis. Kuo galiu jums pasitarnauti?

Bet Fransua negirdėjo, ko ji klausia, ir užuot atsakęs, pats ėmė teirautis, ar ponia Blanšė seniai serga, ar jai gresia pavojus ir ar ji gerai slaugoma.

Marieta atsakė, kad brolienė susirgusi po vyro mirties, mat labai pervargusi jį ligindama ir sėdėdama prie jo dieną naktį; kad daktaro ji dar nekvietusi ir pašauksianti jį, jei Madlenai pablogės; o dėl slaugymo, tai ji negailinti savęs, kaip liepia pareiga.

Po šių žodžių rastinukas įdėmiai pažvelgė į merginą ir jam nereikėjo nė klausti, kuo ji vardu: jis žinojo, kad jam išvykus ponas Blanšė apgyvendino pas žmoną savo seserį, be to, mie-

lame žavios merginos veidelyje įžvelgė aiškų panašumą su atgrasiu malūnininko veidu. Dažnai pasitaiko, kad tokie dailūs snukučiai kaip šis nežinia kodėl būna panašūs į bjaurius snukius. Ir nors į Marietą Blanšė buvo malonu pažiūrėti, o jos brolis paprastai būdavo atstumiantis, abiejų išvaizda buvo paženklinta šeimos žyme, dėl kurios negalėjai apsirikti. Tik velionis buvo paniuręs ir tūžmus, o Marieta veikiau atrodė kaip žmogus, kuris šaiposi, bet nepyksta, pats nieko nebijo, bet nenori gąsdinti kitų.

Dėl slaugymo, kurio Madlena galėjo tikėtis iš šitos jauniklės, tai Fransua nei labai jaudinosi, nei buvo visiškai ramus. Merginos kepuraitė buvo plonos medžiagos, gražiai suklostyta ir kruopščiai prisegta; plaukai, kuriuos nešiojo pagal amatininkių madą, blizgantys, tvarkingai sušukuoti ir perskirti sklastymu; rankos, kaip ligonės prižiūrėtojos, pernelyg baltos, prijuostė taip pat. Be to, ji buvo per daug jauna, dabitiška ir judri, kad dieną naktį galvotų apie moterį, negalinčią savimi pasirūpinti.

Padaręs tokias išvadas ir daugiau nieko neklausinėdamas, Fransua atsisėdo kertėje prie židinio tvirtai pasiryžęs nepajudėti iš vietos, kol nesužinos, ar jo brangioji Madlena eina geryn, ar blogyn.

Marieta labai nustebo, kad svečias įsitaisė prie ugnies be jokių ceremonijų, lyg savo namuose. Jis panarino galvą prie nuodėgulių ir atrodė visai nenusiteikęs kalbėtis, todėl ji nedrįso ilgiau klausinėti, kas jis toks ir ko jam reikia.

Tuo metu į kambarį įėjo Katrina, tarnaitė, dirbanti šiuose namuose jau aštuoniolika ar dvidešimt metų, ir nekreipdama į jį dėmesio, pritykino prie šeimininkės lovos, atsargiai pažvelgė į ją, o tada žengė prie židinio pažiūrėti, kaip Marieta ruošia ligonei žolelių arbatą. Visas jos elgesys bylojo apie didelį susirūpinimą Madlena, ir Fransua, vienu smūgiu šitai pajutęs, jau norėjo draugiškai su ja pasisveikinti, bet...

– Bet, – pertraukė kanapininką kunigo šeimininkė, – jūs pavartojot šioje vietoje netinkantį žodį. *Smūgis* – tai ne tas pat, kas akimirksnis arba valandėlė.

– O aš jums sakau, – atkirto kanapininkas, – kad akimirksnis nieko nereiškia, o valandėlė – per ilgas laiko tarpas, nes mintis galvoje šmėsteli greitai. Per valandėlę galima pagalvoti apie milijoną dalykų. O pamatyti ir suprasti kuriam nors vienam pakanka ir smūgio. Na, mažo smūgelio, jei jau taip norit.

– Bet argi sakoma „smūgis" kalbant apie laiką? – nepasidavė senoji puristė.

– Ak apie laiką! Tai štai kas jus trikdo, motuše Monika! Bet juk viskas eina smūgiais. Saulė, tekanti ugnies pliūpsniais, jūsų akys, mirksinčios, kai į ją žiūri, kraujas, pulsuojantis gyslose, bažnyčios laikrodis, skaičiuojantis laiką trupinėlis po trupinėlio kaip rėtis, sijojantis grūdus, jūsų rožinis, kai jį varstot, ir jūsų širdis, kai ponas kunigas susivėlina grįžti, lašas po lašo krintantis lietus ir net žemė, kuri, sakoma, sukasi it malūno ratas. Nei jūs, nei aš nejaučiam šuolių, nes mašina gerai sutepta, bet smūgiai turi būti, jei per dvidešimt keturias valandas padarom tokį didelį apsisukimą. Todėl vartojamas ir posakis „laiko apsisukimas", ne vien „tam tikras laikas". Aš pasakiau „vienu smūgiu" ir savo žodžių neatsižadėsiu. Daugiau manęs nepertraukinėkit, nebent norėtumėt pasakojimą baigti pati.

– Ne, ne, jūsų mašina taip pat labai gerai sutepta, – atsakė senutė. – Tad ir apsukit liežuvį dar keletą kartų.

XVII

— Taigi aš sakiau, kad Fransua jau rengėsi pasisveikinti su storule Katrina ir jai prisistatyti, bet, kadangi vienu smūgiu užsimanė ir verkti, tai pabijojo pasirodyti kvailas ir nepakėlė galvos. Tačiau Katrina, pasilenkusi prie ugnies, pastebėjo dideles kojas ir išsigandusi atšoko į kambario kampą.

– Kas čia dabar? – pašnibždomis paklausė ji Marietos. – Iš kur atsirado šitas krikščionis?

– Tu manęs klausi, – atsakė mergina. – Ką aš žinau? Niekad nesu jo mačiusi. Įgriuvo pirkion kaip kokion smuklėn ir nė „labas" nepasakė. Teiravosi apie brolienės sveikatą, lyg būtų jos giminaitis ar paveldėtojas, o dabar štai sėdi prie ugnies, kaip matai. Pati su juo pasikalbėk, aš nesikišiu. Gal šitam žmogui ne visi namie.

– Šit kaip? Tai manot, jam gali būti pasimaišęs protas? Kiek spėjau pastebėti, jis neatrodo piktas ir veidą tarytum slepia.

– O jei jis turi blogų užmačių?

– Nebijokit, Marieta, aš čia ir jį sutramdysiu. Jei kibs, kliūstelsiu ant kojų puodą verdančio vandens ir grandinėmis trenksiu per galvą.

Joms taip kudakuojant, Fransua galvojo apie Madleną. „Ši vargšė moteris, – mąstė jis, – iš vyro patyrė tik liūdesį ir skriaudas, o dabar susirgo, nes slaugė ir palaikė jį ligi pat mirties. O štai šita mergiščia, velionio sesuo ir, kiek girdėjau, lepūnėlė, nevaikšto iš rūpesčių įkritusiais skruostais. Neatrodo, kad būtų pavargusi ir nusiverkusi, jos akys giedros ir šviesios kaip saulė."

Fransua nesusilaikęs pro skrybėlės kraštą žvilgtelėjo į Marietą, nes niekad gyvenime nebuvo regėjęs tokio gaivaus ir linksmo grožio. Bet, nors jis ir glostė akį, nėmaž nevirpino širdies.

– Ką gi, – tebesišnibždėdama su jaunąja šeimininke, nusprendė Katrina, – aš su juo pasikalbėsiu. Turiu sužinoti, ko jis čia atsivilko.

– Tik kalbėk mandagiau. Nereikia jo pykdyti: mes namuose vienos, Žani veikiausiai toli ir neišgirs, jei šauksim.

– Žani? – pakartojo Fransua, iš viso moterų tauškėjimo nugirdęs tik seno draugo vardą. – Kur Žani, kodėl aš jo nematau? Dabar jis turbūt jau didelis, gražus, stiprus?

„Mat koks, – pamanė sau Katrina. – Turbūt turi piktų kėslų, todėl ir klausia. Dieve mano, kas šitas žmogus? Nepažįstu nei iš balso, nei iš stoto. Dėl šventos ramybės dirstelsiu į veidą."

Kadangi ji buvo iš tų moterų, kurios nepabijotų nė paties velnio, drūta kaip artojas ir drąsi kaip kareivis, tai žengė prie nepažįstamojo ketindama atsmaukti arba numesti jo skrybėlę ir pažiūrėti, ar jis vilkolakis, ar krikštytas žmogus. Ji puolė lyg į ataką nė nepagalvojusi, kad čia galėtų būti rastinukas: Katrina nebuvo pratusi galvoti nei apie praeitį, nei apie ateitį ir seniai nugramzdinusi jį užmarštin, be to, jis dabar taip suvyriškėjo ir pasidarė toks stuomeningas, kad iš pirmo žvilgsnio nebūtum nė atpažinęs; bet tuo metu, kai Katrina jau ruošėsi jį pastumti ir galbūt aprėkti, atsibudo Madlena ir, pašaukusi tarnaitę silpnučiu, vos girdimu balseliu, pasakė deganti iš troškulio.

Fransua vikriai pašoko ir būtų pirmas nubėgęs pas ligonę, jei nebūtų bijojęs per daug ją sujaudinti. Todėl tik padavė Katrinai žolelių arbatą ir ši, paėmusi puodelį, nuskubėjo pas šeimininkę: valandėlei ji užmiršo viską ir rūpinosi vien Madlenos sveikata.

Marieta taip pat puolė vykdyti savo pareigų ir pagirdė ją pakėlusi glėbyje: tai buvo visai nesunku, nes Madlena taip sulyso ir nusilpo, kad net gaila buvo žiūrėti.

– Kaip jaučiatės, sese? – paklausė jos Marieta.

– Gerai, vaikeli, – atsakė Madlena mirštančiosios balsu, nes niekada nesiskųsdavo, kad neskaudintų artimųjų. – O kas ten toks, vaikeli? – pridūrė ji pamačiusi rastinuką. – Tai ne Žani? Kas tas aukštas vyriškis, kuris, jeigu nekliedžiu, sėdi prie židinio?

Jai atsakė Katrina:

– Nežinom, šeimininke. Jis nesisako ir smakso ten kaip koks pamišėlis.

Tada rastinukas pakėlė galvą ir pažvelgė į Madleną, vis dar bijodamas per greit jai pasirodyti, nors mirtinai troško ją užkalbinti. Katrina dirstelėjo į jį, bet nepažino per trejus metus taip pasikeitusio vaikino, ir manydama, kad Madlena jo bijo, nuramino:

– Nesirūpinkit, šeimininke, jau ruošiausi išvyti jį lauk, bet jūs mane pašaukėt.

– Nevykit jo,– šiek tiek tvirtesniu balsu tarė Madlena ir labiau praskleidė užuolaidą.– Aš jį pažįstu, ir jis gerai padarė atėjęs manęs aplankyti. Prieik arčiau, sūnau. Kasdien meldžiau Dievą, kad suteiktų malonę tave palaiminti.

Rastinukas pribėgo prie lovos ir, parpuolęs ant kelių, iš sielvarto ir iš džiaugsmo pratrūko tokia rauda, kad vos neužduso. Madlena čiupo Fransua už rankų, paskui, delnais suėmusi veidą, pabučiavo jį ir paliepė:

– Pašaukit Žani, Katrina, pašaukit Žani, tegul ir jis pasidžiaugia. O aš, Fransua, dėkoju Viešpačiui ir dabar esu pasirengusi mirti, jei tokia bus Dievo valia, nes abu mano vaikai užaugo ir aš galiu su jais atsisveikinti.

XVIII

Katrina nuskubėjo ieškoti Žani, o Marieta, nekantraudama sužinoti, ką visa tai reiškia, nubėjo tarnaitei pridurmui, norėdama ją iškvosti. Fransua liko vienas su Madlena, kuri dar kartą jį pabučiavo ir pravirko; paskui vėl užsimerkė, nusilpusi ir priveikta sunkesnio alpulio, nei buvęs prieš tai. Fransua neišmanė, kaip ją atgaivinti; jis buvo lyg išprotėjęs ir, nežinodamas, ko griebtis, tik laikė ligonę glėbyje, vadino mylima motina, brangia drauge ir maldavo, lyg tai būtų nuo jos parėję, nemirti taip greitai ir išklausyti, ką jis jai pasakys.

Vis dėlto gerais žodžiais, švelniu rūpesčiu ir meiliu elgesiu rastinukas sugrąžino jai sąmonę. Ji vėl jį pamatė ir išgirdo. Fransua pasakė Madlenai tarytum atspėjęs, kad jai jo reikia, viską metęs, atskubėjęs čionai ir pasiliksiąs tol, kol ji pageidausianti, o jei norėsianti priimti jį už darbininką, jam nebūsią didesnio džiaugsmo ir paguodos, kaip tarnauti jai ligi pat mirties. Ir pridūrė:

– Neatsakykit man, nekalbėkit, brangioji motule, tylėkit, jūs dar per silpna. Tik žiūrėkit į mane, jei jums smagu mane matyti, ir aš suprasiu, ar priimat mano draugystę ir paslaugas.

Madlena žiūrėjo į jį tokiomis giedromis akimis, klausėsi su tokiu malonumu, kad abu, nepaisydami nelemtos ligos, buvo laimingi ir patenkinti.

Prišauktas Katrinos gerklėjimo, atbėgo Žani pasidžiaugti drauge su jais. Dabar jis buvo dailus keturiolikos penkiolikos metų berniokas, nelabai tvirtas, bet neregėtai žvitrus ir taip gerai išauklėtas, kad iš jo niekas nebuvo girdėjęs nešvankaus ar šiurkštaus žodžio.

– Oi, kaip aš džiaugiuosi tave matydamas, Žani! – sušuko Fransua. – Tu nelabai aukštas ir nelabai stambus, bet ir gerai: tau manęs dar prisireiks karstantis po medžius ir brendant per upę. Matau, tu toks pat gležnas, bet, tikiuosi, nesergi? Ką gi, dar truputį pabūsi mano vaiku, jeigu neprieštarauji. Taip,

tau manęs dar prisireiks, o aš, kaip ir anksčiau, pildysiu visas tavo užgaidas.

– Žinoma, visus keturis šimtus užgaidų, kaip kitados sakydavai, – pritarė Žani.

– Oho, kokia puiki atmintis! Kaip smagu, Žani, kad neužmiršai savo Fransua! Bet ar vis dar turim keturis šimtus užgaidų per dieną?

– Jau ne! – atsakė Madlena. – Jis atėjo į protą, ir dabar jų ne daugiau kaip du šimtai.

– Tiek mažai? – nustebo Fransua.

– Užteks ir tiek, – tarė Žani. – Sutikčiau su viskuo, kad tik mieloji mama vėl pradėtų juoktis. Ir dar prisipažinsiu, penkis šimtus kartų per dieną užsimanau matyti ją pasveikusią.

– Gerai pasakyta, Žani, – pagyrė Fransua. – Jūs tik pažiūrėkit, koks jis iškalbingas! Nusiramink, vaikeli, Dievas išpildys tuos penkis šimtus norų. Tavo mieląją mamą mes taip rūpestingai slaugysim, taip gydysim ir po truputį juokinsim, kad liga pasitrauks.

Katrina stovėjo tarpduryje, mat jai buvo smalsu paspoksoti į sugrįžusį Fransua ir su juo pasišnekėti, bet Marieta laikė ją už rankos ir nesiliovė kamantinėjusi:

– Ką tu sakai? – stebėjosi ji. – Jis rastinukas? O atrodo kaip padorus žmogus!

Mergina žvilgčiojo į jį pro pravertas duris, vis platindama plyšį.

– Bet kodėl jie su Madlena tokie draugai?

– Sakau gi, ji jį išaugino ir jis buvo labai geras tarnas.

– Madlena niekada apie tai nepasakojo, tu taip pat.

– O Viešpatie, man nė į galvą! Jis išėjo, ir aš jį beveik užmiršau. Be to, žinojau, kad šeimininkė dėl jo turėjo nemalonumų ir nenorėjau jai jų priminti.

– Nemalonumų? Kokių nemalonumų?

– Dieve šventas! Ji prie jo prisirišo, ir visai nekeista, tas vaikas buvo toks geraširdis! Bet jūsų brolis nepakentė jo savo namuose. Pati žinot, jūsų brolis – ne avinėlis!

– Nekalbėkit taip, Katrina, jis miręs!

– Taip, jūsų teisybė, aš apie tai nepagalvojau. Mano atmintis tokia trumpa! O juk praėjo vos dvi savaitės! Bet paleiskit mane, panele, vaikiną reikia pamaitinti, man regis, jis alkanas.

Ir Katrina, ištrūkusi iš Marietos, nuskubėjo apkabinti Fransua: jis dabar buvo tikras gražuolis, ir ji neprisiminė kitados sakiusi, kad veikiau pabučiuotų savo klumpę nei rastinuką.

– Ak, mano vargše Fransua! – tarė ji. – Kaip aš džiaugiuosi tave matydama. Maniau, niekada nesugrįši. Ar matot, koks jis išaugęs, šeimininke? Stebiuosi, kaip jūs jį iškart ir pažinot. Jei nebūtumėt pasakius, kad tai jis, prisiekiu, ilgai nebūčiau atsigodėjusi. Koks jis gražus, koks gražus! Ir barzda jau pradeda želti! Jos dar beveik nematai, bet jau jauti. Kai išėjai, ji dar nesibadė, o dabar truputį badosi. Ir stiprumas gi tavo, drauguži! Kokie pečiai, rankos, kojos! Toks darbininkas vertas trijų. Kiek jie tau ten moka?

Madlena tylutėliai juokėsi žiūrėdama, kaip Katrina džiaugiasi rastinuku, ir džiaugėsi pati, vėl išvydusi jį jaunystės ir jėgų žydėjime. Jai norėjosi, kad ir Žani toks dailus užaugtų. O dėl Marietos, tai ji susigėdo matydama, kaip įžūliai Katrina smakso į Fransua, ir visa paraudo, nors neturėjo jokių blogų minčių. Bet juo labiau ji stengėsi į jį nežiūrėti, juo dažniau žvilgčiojo ir sutiko su Katrinos nuomone, kad jis pasakiškai gražus ir tvirtas kaip jaunas ąžuolas.

Ir štai ji nejučiomis ėmė tupinėti aplink svečią, pilti jam geriausio tų metų rausvojo vyno ir raginti, kai jis, įsistebeilijęs į Madleną ir Žani, užmiršdavo maistą.

– Valgykit, valgykit dar, – siūlė ji, – jūs beveik nieko neimat. Juk turėjot išalkti, sukoręs tokį ilgą kelią.

– Nepaisykit manęs, panele, – galiausiai pasakė Fransua. – Aš toks laimingas vėl atsidūręs čia, kad nenoriu nei gerti, nei valgyti.

– O dabar, – tarė jis Katrinai, kai ši nukraustė stalą, – eime apžiūrėti malūno ir namų, viskas man pasirodė apleista, be to, ir pasikalbėti reikia.

Išsivedęs tarnaitę laukan, jis ją išklausinėjo kaip žmogus, išmanantis apie reikalus ir norintis viską žinoti.

– Ak, Fransua, – pravirko Katrina, – blogiau nė būti negali, ir jei mano vargšei šeimininkei niekas nepadės, ta pikčiurna tikriausiai išmes ją iš namų ir po teismus užtąsys.

– Nustok verkus, kitaip aš nieko nesuprasiu, – sudraudė ją Fransua, – ir paaiškink žmoniškai. Kas ten per pikčiurna? Severa?

– Žinoma, kas gi daugiau? Negana, kad apšvarino velionį šeimininką. Dabar dar gviešiasi viso jo palikimo. Iškėlė mums penkiasdešimt bylų, sako, neva Kadė Blanšė pasirašęs jai vekselius ir, kai ji išparduosianti viską, kas liko, vis tiek savo pinigų neatgausianti. Ji kasdien siunčia mums antstolius, ir išlaidos didėja. Šeimininkė, norėdama jos atsikratyti, jau sumokėjo, kiek galėjo, ir bijau, kad ją, tokią nukamuotą po vyro ligos, šitie rūpesčiai galutinai pribaigs. Jei nesiliaus, greit liksim be duonos ir be malkų. Malūno darbininkas išėjo, nes jam buvo nesumokėta už dvejus metus, skola ir liko negrąžinta. Malūnas neveikia, jei ir toliau taip bus, prarasim visus klientus. Arkliai ir derlius aprašyti, jie irgi bus parduoti. O medžiai iškirsti. Ak, Fransua, vieni vargai!

Ir ji vėl pravirko.

– O tau, Katrina, jie taip pat skolingi? – paklausė Fransua. – Ar tu taip pat negavai algos?

– Skolingi man? – Gailus Katrinos balselis virto jaučio baubimu. – Jokiu būdu! Jokiu būdu! Ar gaunu algą, ar ne, tai mano reikalas!

– Šaunuolė, Katrina, gerai pasakei! – pagyrė tarnaitę Fransua. – Toliau rūpestingai slaugyk šeimininkę ir dėl kitko nekvaršink galvos. Aš pas savo šeimininkus užsidirbau šiek tiek pinigų, todėl galėsiu išgelbėti arklius, derlių ir medžius. Dėl malūno, tai pats po jį pasidairysiu: jei ten kas nors sugedę, pataisysiu ir be meistro pagalbos. O tu paliepk Žani, – jis juk greitas kaip kiškis, – tegul šiandien ligi vakaro ir rytoj iš pat ryto aplekia visus tiekėjus ir pasako, kad malūnas sukasi kaip tūkstantis velnių ir malūnininkas laukia grūdų.

– Ar daktarą šeimininkei pakviesti?

– Aš apie tai galvojau, bet dar luktelėsiu iki nakties, stebėsiu ją ir paskui nuspręsiu. Matai, Katrina, daktarai, mano

galva, reikalingi tik tada, kai be jų negalima apsieiti. Jei liga nelabai sunki, verčiau pasikliauti Dievo pagalba negu vaistais. Nekalbu jau apie tai, kad vien daktaro vaizdas turtuoliams padeda, o vargšus dažnai numarina. Tuos, kurie maudosi piniguose, daktaras džiugina ir linksmina, o tiems, kurie jo veidą išvysta tik pavojaus valandą, kraujas sustingsta gyslose. Man regis, ponia Blanšė netrukus pasveiks pamačiusi, kaip taisosi jos reikalai.

Bet, prieš baigiant mūsų pokalbį, Katrina, pasakyk man dar vieną dalyką, tik nesivaržyk ir klok gryną teisybę. Aš apie tai niekam neprasitarsiu: jeigu prisimeni, koks buvau, o aš nė kiek nepasikeičiau, turėtum žinoti, kad paslaptis rastinuko širdyje saugoma po devyniais užraktais.

– Aišku, žinau, – atsakė Katrina. – Bet kodėl laikai save rastinuku? Tavęs daugiau niekas taip nepavadintų, nes tokio vardo tu nenusipelnei, Fransua.

– Nekreipk dėmesio. Aš visada būsiu tas, kas esu, ir nesuksiu dėl to galvos. Pasakyk, ką manai apie jaunąją šeimininkę Marietą Blanšė.

– Ak štai kas! Daili mergina. Ar tik jums nešovė mintis jos vesti? Ji šį tą turi. Brolis jos pinigų pasiglemžti negalėjo – ji nepilnametė, ir jei negavot palikimo, pone Fransua...

– Rastinukai palikimo negauna, – pertraukė ją Fransua, – o dėl vedybų, tai apie jas turiu laiko galvoti tiek, kiek ant keptuvės skrudinamas kaštainis. Aš tik noriu sužinoti, ar ši mergina geresnė už savo brolį ir ar Madlena, laikydama ją namuose, turės daugiau naudos, ar bėdos.

– Vienas Dievas težino, – atsakė Katrina. – Ligi šiol ji nebuvo klastinga, bet ir didelio supratingumo nerodė. Mėgsta pašvitus, nėriniuotas kepuraites, šokius. Ne gobšuolė, bet Madlena ją taip lepino ir popstė, kad ji neturėjo dėl ko šiepti dantų. Mergiotė niekad vargo nematė, ir nežinia, kas iš jos išeis.

– Ar ji buvo labai prisirišusi prie brolio?

– Ne per labiausiai, nebent, kai tas tempdavosi ją į kokį sambūrį, o šeimininkė papriekaištaudavo, kad padorios merginos nedera vestis pas Severą. Tada mažė – jai vien links-

mybės galvoje – imdavo glaustytis apie brolį ir pūstis prieš Madleną, todėl ši gaudavo nusileisti. Taigi Marieta ne tokia priešiška Severai, kaip aš norėčiau. Bet nepasakysi, kad būtų nemaloni ar šiurkšti brolienei.

– Pakaks ir tiek, Katrina, daugiau nieko neklausinėsiu. Tik, šiukštu, neprasitark merginai, apie ką mudu kalbėjomės.

Fransua kuo puikiausiai padarė viską, ką buvo žadėjęs Katrinai. Tą patį vakarą vikruolio Žani pastangomis į malūną buvo pradėti vežti grūdai, o pats malūnas tą patį vakarą buvo sutvarkytas: ledas aplink ratą iškapotas ir ištirpdytas, mechanizmai sutepti, sulūžusios medinės dalys pakeistos naujomis. Darbštuolis Fransua plušo iki antros valandos nakties, o ketvirtą ryto jau vėl buvo ant kojų. Atsargiai įsėlinęs į Madlenos kambarį ir ten radęs budinčią gerąją Katriną, jis pasiteiravo apie ligonės sveikatą. Ji kietai miegojo, nes nusiramino, kai namo sugrįžo ir į pagalbą atėjo ištikimas tarnas. Katrina atsisakė palikti šeimininkę, kol Marieta dar neatsibudusi, ir Fransua paklausė, kada keliasi Kormuė gražuolė.

– Kai pradeda švisti, ne anksčiau, – atsakė Katrina.

– Tai turėsi laukti dar dvi valandas ir visai nenumigsi?

– Dieną mažumėlę nusnūstu ant kėdės arba kluone ant šiaudų liuobdama karves.

– Gerai! Dabar eik miegoti, – paliepė Fransua, – o aš čia palauksiu panelės ir parodysiu, kad kai kas gulasi vėliau už ją ir keliasi anksčiau. Aš peržiūrėsiu velionio dokumentus ir popierius, kuriuos antstoliai atnešė po jo mirties. Kur jie?

– Ten, Madlenos skrynioje, – atsakė Katrina. – Aš uždegsiu lempą, Fransua. Linkiu sėkmės, pasistenkit ištraukti mus iš bėdos, jei susigaudot tuose raštuose.

Ir tarnaitė nuėjo gulti paklusdama rastinukui, lyg jis būtų namų šeimininkas: ne veltui sakoma, kad tas, kurio gera galva ir gera širdis, vadovauja viskam ir turi tokią teisę.

XIX

Pasilikęs su Madlena ir Žani, mat berniokas vis dar nakvodavo viename kambaryje su motina, Fransua, prieš knibdamas į darbą, pritykino pažiūrėti, kaip miega ligonė, ir pamatė, kad ji atrodo kur kas geriau, nei jam parėjus. Jis apsidžiaugė pagalvojęs, kad jai nereikės gydytojo ir kad jis pats, suteikęs paguodą, grąžins jai sveikatą ir išgelbės gyvybę.

Paskui Fransua ėmėsi tikrinti popierius ir greitai suprato, į ką pretenduoja Severa ir ką turi Madlena jos pretenzijoms patenkinti. Be visko, ką Severa iššvaistė pati ir privertė iššvaistyti Kadė Blanšė, ji dar tvirtino paskolinusi jam du šimtus pistolių, o Madlena tiek neturėjo net sudėjusi savo turtą ir iš tėvo paveldėtą Žani palikimą, kurį sudarė malūnas ir naudmenos, kitaip tariant, kiemas, pieva, statiniai, sodas, kanapių laukas ir sodiniai, nes visi kiti žemės sklypai ištirpo kaip sniegas Kadė Blanšė rankose.

„Ačiū Dievui, – tarė sau Fransua, – pas poną Egiurando kunigą turiu pasidėjęs keturis šimtus pistolių, ir jei nesugalvosiu nieko geriau, Madlena bent jau išsaugos namus, pajamas iš malūno ir likusią kraičio dalį. Bet, manau, bus galima atsipirkti pigiau. Pirmiausia reikia išsiaiškinti, ar Severa malūnininko jai pasirašytų vekselių neišviliojo klasta ir apgaule, paskui pasidomėti, kaip buvo parduoti žemės sklypai. Puikiai žinau, kaip tvarkomi tokie reikalai, ir galvą guldau, kad pagal pirkėjų vardus surasiu, kur nuplaukė pinigėliai."

Mat Blanšė, likus porai trejetui metų iki mirties, pristigęs pinigų ir slegiamas skolų Severai, pigiai ir kam pakliuvo išpardavė savo žemes, o pirkėjų vekselius atidavė meilužei, tikėdamasis šitaip atsikratyti ir jos, ir jos sėbrų, padėjusių jai įvaryti jį į bankrotą. Bet atsitiko taip, kaip atsitinka dažnai, pardavinėjant smulkius lopinėlius. Beveik visi, kurie, susigundę gardžiu derlingos žemės kvapu, sulėkė jos pirkti, neturėjo nė skatiko už ją atsiskaityti ir tik vargais negalais susimokėdavo procentus. Tai galėjo trukti dešimt, dvidešimt metų; šitie pinigai buvo investuoti Severos ir jos bendrų vardu, bet investuoti blogai, ir ji labai pyko ant Kadė Blanšė už tokį skubėjimą, bijodama

niekada jų neatgauti. Bent jau ji taip sakė, tačiau ši spekuliacija buvo tokia pati, kaip ir kitos. Valstietis, net atsidūręs didžiausiame skurde, visada moka procentus, nes bijo paleisti kąsnį, kurį kreditorius gali atimti, jei jam nebus sumokėta.

Visa tai mums puikiausiai žinoma, gerieji žmonės, nes ir patys ne sykį prakišom, pigiai nusipirkę gražų sklypelį. Kad ir kaip pigu būtų, mums vis tiek ne pagal kišenę. Akys – duobės, o piniginė – ne bedugnė, todėl iš kailio neriamės dirbdami tą laukelį, bet gautos pajamos vis tiek tepadengia mažesniąją dalį procentų, kurių reikalauja pardavėjas; pusę apgailėtino gyvenimo jį rausę ir laistę prakaitu, sužlungam, o iš mūsų vargo ir triūso naudos turi tik žemė. Jos vertė pakyla dvigubai, ir būna pats laikas ją parduoti. Jei parduotume pelningai, išsigelbėtume, tačiau taip nebūna. Procentai mus taip išsunkia, kad tenka skubėti ir parduoti už bet kiek. Jei priešinamės, mus priverčia teismai, ir pirmasis sklypo pardavėjas, jei jis dar gyvas, arba jo teisių perėmėjai ir paveldėtojai atgauna žemę tokią, kokia tuo metu būna: kitaip tariant, jie ilgiems metams atiduoda savo žemę mums į rankas už aštuonis arba dešimt procentų ir paskui atsiima dvigubai pabrangusią dėl mūsų pastangų ir įdirbio, kuris jiems nekainavo nei vargo, nei lėšų, taip pat dėl to, kad laikui bėgant viso nekilnojamojo turto kainos kyla. Taip mus, smulkias aukšleles, visada praryja stambios žuvys, kurioms įkliūvame per godumą ir kvailumą.

Taigi Severa įdėjo pinigus į savo žemę, ir už gerus procentus. Bet vis tiek suleido nagus į Kadė Blanšė palikimą, nes buvo taip apvyniojusi jį aplink pirštą, kad tas laidavo už savo žemių pirkėjus ir prisiėmė atsakomybę už jų mokėjimus.

Perkandęs visas šias machinacijas, Fransua ėmė svarstyti, kaip pigiai susigrąžinti žemes, nieko nesužlugdant, ir iškirsti pokštą Severai bei jos sėbrams, sugriaunant jų planus.

Užduotis buvo ne iš lengvųjų. Fransua turėjo pakankamai pinigų beveik viskam išpirkti tokia pačia kaina, kokia buvo parduota. Nei Severa, nei kas kitas negalėjo atsisakyti atlygio; naujiesiems sklypų savininkams buvo naudinga kuo greičiau juos perparduoti ir išvengti būsimo žlugimo, nes sakau jums, jaunime ir senime, išsimokėtinai pirkta žemė – tai garantuota

elgetystė senatvėje. Bet veltui jums tai kartoju, pirkimo ligos vis tiek neatsikratysite. Išvydęs saulėje garuojant ką tik išartą vagą, niekas nepajėgia atsispirti karštam troškimui tapti jos valdovu. Fransua labiausiai ir bijojo šito karšto troškimo, užvaldančio valstietį, nenorintį atsižadėti savo lažo.

Vaikai, ar žinote, kas yra lažas? Buvo laikai, kai apie jį mūsų parapijose žmonės daug kalbėjo. Sakė, anksčiau senjorai mus buvo pririšę prie žemės, kad padvėstume tenai beprakaituodami, bet revoliucija sutraukė pančius ir daugiau it jaučiai netempiam šeimininko plūgo, tačiau tiesa ta, kad mes patys prisirišom prie savo jungo ir prakaituojam nė kiek ne mažiau, kol galop padvesiam.

Mūsų buržua tvirtina, neva nuo šios ligos esąs vienintelis vaistas – niekada nieko negeisti. Dar praeitą sekmadienį vienam tokiam pamokslautojui atkirtau štai ką: jei mes, maži žmoneliai, galėtume būti tokie protingi ir niekada nevalgytume, ištisai dirbtume ir visai nemiegotume, gertume vien tyrą vandenėlį, ir tik tiek, kad nesupykdytume varlių, tai susitaupytume apvalią sumelę, visi mus laikytų geručiais ir girtų net išsijuosę.

Mąstydamas taip, kaip mąstome mes, rastinukas Fransua laužė galvą ieškodamas būdų, kaip įtikinti pirkėjus parduoti jam žemę atgal. Galų gale jis sumanė tarp jų paleisti melagingą gandą, neva Severa nesanti tokia turtinga, kokia dedasi, neva ji turinti daugiau skolų nei skylučių rėtyje ir vieną gražų rytą kreditoriai surašysią visus jos skolininkus ir visą turtą. Jis jiems tai šnibžtelės paslapčia, o kai jie išsigąs, paprašys Madleną už jo pinigus supirkti žemes pradine kaina.

Tačiau dėl šio melo rastinuką ėmė graužti sąžinė ir jis nusprendė kiekvienam pirkėjui šiek tiek pridėti, atlygindamas už sumokėtus procentus. Šitaip jis sugrąžins Madlenai jos teises bei turtą ir apsaugos pirkėjus nuo žlugimo ir nuostolių. O dėl Severos ir žalos, kurią šis gandas gali jai padaryti, tai sąžinė jo nėmaž nekankino. Vištai irgi valia pamėginti išrauti plunksną vanagui, apipešiojusiam jos viščiukus.

Tuo metu pabudo Žani ir tylutėliai, kad neprižadintų motinos, atsikėlė; pasilabinęs su Fransua, jis negaišo laiko ir išrūko perspėti likusių tiekėjų, kad netvarka malūne baigėsi ir prie girnų stovi patikimas malūnininkas.

XX

Buvo jau visai šviesu, kai iš savo lizdelio išstraksėjo Marieta Blanšė, išsidabinusi tokio dailumo baltais ir juodais gedulo drabužiais, kad atrodė panaši į šarką. Vargšelė turėjo didelį rūpestį. Mat gedulas kurį laiką draudė jai vaikščioti į šokių vakarėlius ir jos kavalieriai dėl to labai liūdėjo, o ji buvo tokia geraširdė, kad baisiausiai jų gailėjosi.

– Ką? – nustebo ji, išvydusi Fransua tikrinant popierius Madlenos kambaryje. – Jūs čia plėšotės į visas puses, pone malūnininke! Malat miltus, tvarkot reikalus, verdat arbatą. Betrūksta, kad siūti ir verpti pradėtumėt...

– O jūsų, panele, – atsakė Fransua puikiausiai matydamas, kaip švelniai ji į jį žvilgčioja, nors ir erzina liežuviu, – dar nemačiau nei verpiančios, nei siuvančios. Man regis, greit miegosite ligi vidurdienio, ir gerai. Miegas gaivina veido spalvą.

– Oho, pone Fransua, mes jau žeriam teisybę viens kitam į akis... Pasisaugokit, aš taip pat moku atsikirsti.

– Mielai paklausysiu, panele.

– Nebijokit, gražusis malūnininke, ilgai laukti nereikės. O kurgi prašapo Katrina, kad jūs ligonės slauge patapot? Gal jums parūpinti kyką ir sijoną?

– O jūs, be abejonės, paprašysit marškinių ir kepurės ir trauksite į malūną? Jei jau nedirbat moteriško darbo ir negalit truputį pasėdėti prie brolienės, tai turbūt norėtumėt grėbti šiaudus ir sukti girnas. Kaip įsakysit! Pasikeiskim drabužiais.

– Atrodo, jūs man pamokslaujat?

– Ne, tai jūs man ką tik atskaitėt pamokslą, todėl aš, kaip sąžiningas žmogus, atsimoku jums tuo pačiu.

– Gerai jau gerai! Jūs mėgstat pasijuokti ir papokštauti. Bet pasirinkot blogą laiką: mums dabar ne linksmybės galvoje. Mes neseniai grįžom iš kapinių, ir jei tiek plepėsit, neduosit ramybės mano brolienei, o jai jos labai reikia.

– Todėl ir neturėtumėt kelti balso, panele, nes aš su jumis kalbu tyliai, o jūs – taip, kaip nederėtų ligonės kambaryje.

– Užteks, pone Fransua,– nukirto Marieta pritildžiusi balsą, bet visa paraudusi iš apmaudo.– Malonėkit pažiūrėti, kur Katrina ir kodėl ji paliko mano brolienę jūsų priežiūrai.

– Malonėkit atleisti, panele,– nėmaž nesikarščiuodamas atrėmė Fransua.– Negalėdama jos palikti jūsų priežiūrai, nes mėgstat pamiegoti, ji buvo priversta pasikliauti manimi. Ir aš jos tikrai nešauksiu, vargšė moteris krinta iš nuovargio. Neįsižeiskit, bet ji jau dvi savaites kasnakt nesudeda bluosto. Aš nusiunčiau ją gulti, todėl iki vidurdienio dirbsiu ir jos, ir savo darbą, juk teisingumas reikalauja vienas kitam padėti.

– Klausykite, pone Fransua,– rėžė mergina, staiga pakeitusi toną,– atrodo, norit man pasakyti, kad rūpinuosi tik savimi ir visus darbus užkraunu kitiems. Gal ir tikrai turėjau pabudėti, jei Katrina būtų pasiskundusi nuovargiu. Bet ji sakė nepavargusi ir aš nemaniau, kad brolienei grėstų toks didelis pavojus. O jūs mane laikot beširde, nors nežinau, iš kur tai ištraukėt. Mes pažįstami tik nuo vakar ir dar taip artimai nesusidraugavom, kad šitaip su manimi kalbėtumėt. Elgiatės taip, lyg būtumėt čia šeimininkas, o iš tiesų...

– Nagi, gražioji Marieta, klokit, kas sukasi ant liežuvio galo. O iš tiesų buvau čia priimtas ir užaugintas iš gailesčio, ar ne? Ir negaliu būti šeimos narys, neturiu tokios teisės, juk aš tik rastinukas! Ar tai viskas, ką norėjot man pasakyti?

Išdėjęs viską Marietai stačiai į akis, Fransua taip į ją pažvelgė, kad ji paraudo ligi ausų, nes suprato: jis griežtas ir labai rimtas žmogus, bet drauge toks ramus ir švelnus, kad jo neišmuši iš pusiausvyros ir nepriversi pagalvoti ar pasakyti ką nors neteisinga.

Vargšė mergina net truputį išsigando, nors šiaip jau neieškodavo žodžio kišenėje, tačiau ši baimė nenumalšino noro patikti gražiam vaikinui, kalbančiam taip tvirtai ir žiūrinčiam tokiu atviru žvilgsniu. Susigėdusi ir sutrikusi, ji vos tramdė ašaras, todėl skubiai nusigręžė, kad jis nepastebėtų jos jaudulio.

Bet rastinukas vis tiek pastebėjo ir draugiškai tarė:

– Aš ant jūsų nepykstu, Marieta, ir jūs neturit už ką ant manęs pykti. Aš apie jus blogai negalvoju. Tik matau, kad jūs

jauna, namus ištiko nelaimė, o jums šitai nerūpi, todėl ir pasakiau, ką manau.

– Ir ką gi jūs manot? – paklausė ji. – Sakykit tiesiai, kad žinočiau, draugas jūs man ar priešas.

– Aš manau, kad, jei nenorit rūpesčių ir sunkumų, kuriuos kenčiam dėl mylimų žmonių, atsidūrusių bėdoje, tai traukitės šalin, nusispjaukit į viską, galvokit apie pašvitus, gerbėjus, būsimas vedybas ir nepurkštaukit, jei jums čia atsiranda pamaina. Bet jei turit širdį, miela mergaite, ir jei mylit savo brolienę, šaunuolį sūnėną ir net vargšę ištikimą tarnaitę, dirbančią kaip įkinkytas arklys, kelkitės anksčiau, slaugykit Madleną, guoskit Žani, padėkit Katrinai ir, svarbiausia, neklausykit šių namų priešės – ponios Severos, nes, patikėkit manim, ji lyg piktoji dvasia. Štai ką aš manau, ir daugiau nieko.

– Malonu girdėti, – sausai atrėžė Marieta. – O dabar pasakykit, kokią turite teisę reikalauti, kad galvočiau taip, kaip jūs.

– Ką gi, atsakysiu, – neprieštaravo Fransua, – tebūnie jums ne paslaptis. Aš turiu rastinuko teisę, vaiko, paimto ir užauginto gailestingosios ponios Blanšė. Dėl to mano pareiga – mylėti ją kaip motiną, o teisė – daryti viską, kad atsilyginčiau už gerą širdį.

– Nėra ko prikišti, – nusileido Marieta, – matyt, man nieko kita nelieka, tik dabar jus gerbti ir ilgainiui su jumis susidraugauti.

– Sutinku, – atsakė Fransua, – leiskit paspausti jums ranką.

Ir jis žengė prie jos ištiesęs didelę plaštaką, beje, visai ne gremėzdiškai. Bet vėjavaikę Marietą staiga įkando koketiška musė ir ji atsitraukusi pareiškė, esą merginai nedera spausti vaikinui rankos.

Fransua nusijuokė ir ją paliko puikiai suprasdamas, kad ji gudrauja ir užvis labiau nori kristi jam į akį. „Na jau ne, gražuole, – pamanė rastinukas, – neišdegs, mes nebūsim tokie draugai, kaip jūs tikitės."

Jis nuėjo prie Madlenos, kuri kaip tik atsibudo ir, paėmusi jį už rankų, tarė:

– Aš gerai miegojau, sūnau, ir Dievas padarė malonę, atsibudusiai pirmiausia parodydamas tavo veidą. O kodėl Žani ne su tavim?

Kai Fransua viską paaiškino, ji draugiškai užkalbino Marietą jaudindamasi, kad ta prabudėjo prie jos kiaurą naktį, ir tikindama, kad jos liga ne tokia sunki ir nėra ko taip rūpintis. Marieta laukė, kada Fransua pasakys, jog ji atsikėlė labai vėlai, bet Fransua nutylėjo ir paliko ją su Madlena, kuri, nuslūgus karščiui, pamėgino atsistoti.

Po trejeto dienų ligonė pasijuto pakankamai gerai ir jau galėjo pasikalbėti su Fransua apie reikalus.

– Nusiraminkit, brangioji motule, – tarė jis. – Ten, kur tarnavau, įgijau šiek tiek proto ir dabar neblogai nusimanau apie reikalus. Noriu ištraukti jus iš šitos balos ir savo tikslą pasieksiu. Tik suteikit man laisvę, neprieštaraukit niekam, ką pasakysiu, ir pasirašykit viską, ką paduosiu. Jūsų sveikata manęs daugiau nebaugina, todėl eisiu į miestą pasitarti su teisininkais. Šiandien turgaus diena, aš susirasiu tuos, kuriuos noriu pamatyti, ir tikiuosi, veltui nesugaišiu laiko.

Jis taip ir padarė; pasitaręs su teisininkais ir apsiklausinėjęs, netrukus sužinojo, kad dėl paskutinių vekselių, kuriuos Blanšė pasirašė Severai, galima iškelti bylą, nes jis juos pasirašė būdamas neblaivaus proto, apkvaitęs nuo karštinės, vyno ir savo kvailumo. Severa vylėsi, kad Madlena nedrįs bylinėtis bijodama išlaidų. Fransua taip pat nebūtų pataręs poniai Blanšė pasikliauti sėkme teismuose, bet visai pagrįstai tikėjosi susitarti gražiuoju, pirmiausia parodžius deramą tvirtumą; kadangi jam reikėjo žmogaus, galinčio perduoti žinią priešei, jis sugalvojo planą, kuris puikiausiai pavyko.

Tris dienas stebėjęs mažąją Marietą, Fransua pamatė, kad ji kasdien eina pasivaikščioti Doleno pusėn, kur gyvena Severa, ir kad su ta moterim draugauja artimiau, nei jam norėtųsi; šitaip ji elgėsi dėl to, kad ten sutikdavo pažįstamų jaunuolių ir miestiečių, kurie šnibždėdavo jai meilius žodelius. Nei ji jų per daug klausydavosi, nei ką; Marieta buvo dar nekalta mergina ir nežinojo, kad vilkas slankioja prie pat avidės. Bet

komplimentai jai patiko ir ji smilo prie jų kaip musė prie medaus. Šituos pasivaikščiojimus ji labai slėpė nuo Madlenos, o kadangi Madlena nemėgo plepėti su kūmutėmis ir dar neišeidavo iš kambario, tai nieko nematė ir neįtarė. Storulė Katrina buvo ne iš tų, kurios ką nors atspėja ar pastebi. Taigi mažytė, pakreipusi ant ausies kepurėlę, neva gindavo į laukus avis, bet, palikusi jas saugoti kokiam piemenėliui, traukdavo pasipuikuoti blogoje draugijoje.

Fransua, malūno reikalais siuvantis pirmyn atgal, šitai pamatė, bet, namuose apie Marietos pasivaikščiojimus neužsiminęs nė žodeliu, pasinaudojo šia paslaptimi, ir tuojau papasakosiu, kaip.

XXI

Nuėjęs prie brastos per upę, jis atsisėdo ant Marietos kelio, o ji, atsidūrusi netoli Doleno ir jau ruošdamasi žengti per lieptą, pamatė rastinuką, apsižergusį lentą, nusvarinusį kojas virš vandens ir nusiteikusį taip, lyg niekur neskubėtų. Mergina paraudo kaip uoga ir, jei būtų spėjusi apsimesti, kad užklydo čia atsitiktinai, būtų pasukusi į šalį.

Bet liepto prieigos buvo užtamsintos šakomis ir ji pamatė vilką tik patekusi jam į nasrus. Jis buvo atsigręžęs į ją, ir ji nepastebėta negalėjo žengti nei pirmyn, nei atgal.

– Ei, pone malūnininke, – sušuko ji, tikėdamasi išsigelbėti įžūlumu, – gal pasitrauktumėt ir leistumėt žmonėms praeiti?

– Ne, panele, – atsakė Fransua, – ligi vakaro aš esu liepto sargas ir už praėjimą iš visų reikalauju mokesčio.

– Bene išprotėjot, Fransua? Mūsų krašte niekas nemoka, ir jūs neturite teisės imti mokesčio už naudojimąsi lieptu, liepteliu, lieptuku ar liepčioku, kaip galbūt sakoma jūsų Egiurande. Sakykit, ką norit, bet greičiau pasitraukit, čia ne vieta pokštauti, per jus dar į vandenį įkrisiu.

– Nejau manot, – nejudėdamas, tik susikryžiavęs ant krūtinės rankas, tarė Fransua, – kad turiu ūpo su jumis juokauti ir kad vietoj mokesčio versiu jus klausytis meilysčių? Meskit tai iš galvos, panele. Aš noriu rimtai su jumis pasikalbėti ir atlaisvinsiu kelią, jei leisit galiuką jus palydėti ir pasišnekučiuoti.

– Tai nepadoru, – atkirto Marieta, susijaudinusi nuo minties, kad Fransua norėtų jai pasimeilinti. – Ką apie mane žmonės pasakys, pamatę kelyje vieną su vaikinu, kuris man ne sužadėtinis?

– Tiesa, – sutiko Fransua. – Severos čia nėra jūsų garbei saugoti, ir jie tikrai jus apšlovintų. Užtat ir einat pas ją pasivaikščioti po sodą su savo gerbėjais. Ką gi, nenoriu užtraukti jums gėdos, todėl pasikalbėsiu čionai, ir kuo trumpiau, nes reikalas skubus. Tai štai: jūs – gera mergina ir visa širdimi mylit savo brolienę Madleną. Dabar ją ištiko nelaimė ir jūs norėtumėt jai padėti, ar ne?

– Jei ketinat kalbėtis apie tai, aš klausau, – atsakė Marieta, – nes jūsų žodžiai – gryna teisybė.

– Gerai, mieloji panele, – dėstė toliau Fransua, stodamasis šalia jos ant kranto prie tiltelio, – jūs galit padaryti poniai Blanšė didelę paslaugą. Kadangi, jos laimei ir, viliuosi, naudai, draugaujat su Severa, turit įtikinti ją susitarti gražiuoju. Ji nori dviejų dalykų, kurių iškart įvykdyti negalima: pirma, priversti pono Blanšė paveldėtojus laiduoti, kad būtų mokama už žemes, kurias jis pardavė norėdamas atsiskaityti su ja, ir antra, reikalauti apmokėti vekselius, kuriuos jis jai pasirašė. Severa veltui kivirčytųsi su vargšais paveldėtojais ir juos kamuotų – iš tų, kurie nieko neturi, vis tiek nieko neišpeštų. Pasakykit jai, kad, jei nereikalaus laidavimo už žemes, galėsime apmokėti vekselius. Bet, jei ji neleis mums atsikratyti vienos skolos, neturėsime kuo sumokėti kitos, ir jei sekins išlaidomis, kurios jai neduos jokios naudos, rizikuoja netekti visko.

– Manau, jūsų teisybė, – tarė Marieta. – Nors aš apie reikalus nieko neišmanau, šitai suprantu. Jei kartais man pavyktų ją palenkti, Fransua, kas brolienei būtų geriau: ar apmokėti vekselius, ar atsikratyti laidavimo?

– Apmokėti vekselius būtų blogiau, nes tai labai neteisinga. Vekselius galima užprotestuoti ir iškelti bylą, bet, norint bylinėtis, reikia pinigų, o jūs žinot, kad namuose jų nėra ir niekada nebus. Jūsų brolienei vis vien, ar paskutinius pinigus išleisti teismams, ar atsiskaityti su Severa, o Severai verčiau gauti pinigus be teismų. Jei jau žlugti, tai žlugti, ir Madlena veikiau sutiks, kad būtų aprašytas visas likęs turtas, negu skendės skolose galbūt iki gyvenimo galo, nes Kadė Blanšė žemių pirkėjai neįstengs susimokėti. Severa tai puikiai žino ir vieną dieną bus priversta išpirkti jų sklypus, bet tai jos anei kiek negąsdina, nes atgauti juos įdirbtus, prieš tai ilgai plėšus didelius procentus, – labai naudinga. Taigi Severa niekuo nerizikuoja, duodama mums laisvę, ir užsitikrina vekselių apmokėjimą.

– Padarysiu, kaip liepiat, – pažadėjo Marieta, – o jei man nepavyks, galite manęs daugiau negerbti.

– Na, tai sėkmės, Marieta, ir laimingos kelionės! – palinkėjo Fransua, traukdamasis iš kelio.

Mažoji Marieta nudrožė į Doleną labai patenkinta, kad gavo patogią dingstį ten eiti, ilgai būti ir lankytis vėliau. Se-

vera apsimetė nudžiugusi dėl to, ką mergina jai papasakojo, bet širdyje pasižadėjo neskubėti. Ji visada nekentė Madlenos Blanšė už pagarbą, kurią vyras prieš savo valią buvo priverstas jai rodyti. Ji manė laikysianti ją savo naguose visą gyvenimą ir jau mieliau būtų atsisakiusi vekselių, kurie, žinojo, ne kažin ko verti, negu malonumo užkrauti Madlenai ant pečių nesibaigiančios skolos naštą.

Fransua šitai puikiai suprato ir norėjo pakurstyti Severą reikalauti užmokesčio už vekselius, kad galėtų išpirkti Žani žemes iš tų, kurie jas buvo įsigiję pusvelčiui. Bet, kai Marieta perdavė atsakymą, jis susivokė vedžiojamas už nosies: mergiotė geidavo jo pavedimus pildyti kuo ilgiau, o Severa dar ne taip baisiai troško sužlugdyti Madleną, kad atsižadėtų pinigų už vekselius.

Siekdamas tą troškimą pažadinti, po poros dienų Fransua pasivedėjo Marietą į šalį ir tarė:

– Neikit šiandien į Doleną, mieloji panele. Jūsų brolienė iš kažkur suuodė, kad vaikštot ten po keletą kartų per dieną, ir sako, kad dorai merginai tenai ne vieta. Mėginau jai paaiškinti, ko lankotės pas Severą ir kaip šitai naudinga jai pačiai, bet Madlena tik išbarė ir mane, ir jus. Ji sako jau verčiau numirsianti badu, negu žiūrėsianti, kaip teršiat savo garbę, nes ji jūsų globėja ir jūs jos valioje. Jei nepaklusit geruoju, būsit sulaikyta jėga. Jei daugiau ten nevaikščiosit, Madlena jums nieko nesakys, nes nenori jūsų skaudinti, bet ji labai pyksta ir jums vertėtų jos atsiprašyti.

Fransua dar nespėjus paleisti šuns, jis jau puolė loti ir kandžiotis. Rastinukas teisingai nuspėjo Marietos būdą, tokį pat ūmų ir karštą, kaip velionio brolio.

– Kurgi ne! – užsiplieskė ji. – Klausysiu aš mat brolienės kaip trimetė mergytė! Gal ji man motina, kad reikalautų paklusnumo? Ir iš kur ištraukė, kad teršiu savo garbę? Prašom jai perduoti, kad mano garbė prisegta taip pat tvirtai, kaip ir jos, gal net tvirčiau. Ir ką ji žino apie Severą, juk ta moteris ne blogesnė už kitas? Jei kiaurą dieną nesiuvi, neverpi ir nesimeldi, tai ar dėl to esi negarbinga? Brolienė neteisi, juodvi su Severa kivirčijasi dėl turto, todėl Madlena mano turinti teisę visaip ją koneveikti. Ji elgiasi neapdairiai, nes panorėjusi Severa gali iš-

varyti ją iš namų, o jei to nepadarė ir kantriai laukia, vadinasi, yra geresnė, nei apie ją kalbama. Tai štai kaip Madlena man atsidėkoja už tai, kad per savo gailestingumą įsivėliau į ginčą, kuris man visai nerūpi! Liaukitės, Fransua! Ir patikėkit, išmintingiausi ne tie, kurie smerkia kitus, o aš, nuėjusi pas Severą, nusikalstu ne labiau, nei tupėdama čia.

– Tai dar kažin! – suabejojo Fransua stengdamasis, kad ji užputotų dar labiau. – Gal jūsų brolienė neklysta, gal jūs ten tikrai nedarot nieko gera. Aš juk matau, Marieta, kaip skubat išlėkti! Tai netvarka. Ką turėjot pranešti apie Madlenos reikalus, jau pranešėt, ir jei Severa neatsako, vadinasi, nenori atsakyti. Daugiau neikit tenai, patikėkit manim, arba aš patikėsiu, kad einat ne su gerais ketinimais.

– Tai jūs, pone Fransua, iš tiesų nusprendėt būti mano šeimininku? – užsiplieskė Marieta. – Įsivaizduojat esąs šeimos galva, mano brolio pakaitalas. Jums dar barzda aplink snapą kaip reikiant neiššėlė, o jau skaitot pamokslus, todėl patarsiu – duokit man ramybę. Nuolanki jūsų tarnaitė! – pridūrė ji, taisydamasi kepurėlę. – Jei brolienė paklaus, kur aš, pasakykit, kad išėjau pas Severą, o jei atsiųs jus manęs parvesti, pamatysit, kaip būsit ten sutiktas.

Smarkiai trinktelėjusi durimis, Marieta, lengva kaip stirna, išdūmė į Doleną; Fransua, bijodamas, kad jos pyktis pakeliui neišgaruotų, truputį luktelėjo, o kai ji jau buvo netoli Severos namų, pasipustė padus ir, it patrakęs žirgliodamas ilgomis kojomis, pasivijo merginą, kad ta pamanytų, jog Madlena pasiuntusi jį jos vytis.

Fransua taip ją įsiutino, kad ji prieš jį net ranką pakėlė. Bet jis išsisuko nuo smūgių, nes žinojo, kad mušantis įniršis atslūgsta ir moterys, ką nors apkūlusios, išlieja tulžį. Todėl rastinukas pabėgo, o Marieta, nudulkėjusi pas Severą, sukėlė ten tikrą skandalą. Nepasakysi, kad vargšė mergaitė būtų turėjusi blogų kėslų, bet su pirmu pykčio proveržiu išklojo Severai viską ir taip ją įkiršino, kad Fransua, iš lėto žingsniuodamas provėžuotu keliu, net kitapus kanapių lauko girdėjo, kaip jos šėlsta ir šnypščia lyg ugnis šiaudų prikrautame kluone.

XXII

Viskas pavyko taip, kaip Fransua norėjo, ir jis dėl to buvo toks tikras, kad kitą dieną nuėjo į Egiurandą ir, pasiėmęs iš kunigo pinigus, vakare grįžo namo su keturiais plonais, bet didelę vertę turinčiais popierėliais, šiugždančiais kišenėje ne garsiau už duonos trupinėlį naktinėje kepuraitėje. Po savaitės pasklido žinios apie Severą. Iš visų Blanšė žemių pirkėjų buvo pareikalauta pinigų už sklypus, o kadangi susimokėti nė vienas neišgalėjo, Madlenai grėsė pavojus atsiskaityti už juos.

Šitai išgirdusi ji labai išsigando, nes Fransua jai dar nieko nebuvo sakęs.

– Gerai! – tarė jis trindamasis rankas. – Ne visada pirkliui tenka laimikis, o vagiui grobis. Ponia Severa liks tuščiomis rankomis, o jūs gausit gražų kąsnį. Bet vis tiek, brangioji motule, elkitės taip, lyg būtumėt žlugusi. Juo aiškiau Severa matys jūsų skausmą, juo labiau džiaugsis darydama tai, kas, jos manymu, jums žalinga. Bet ta žala – jūsų išsigelbėjimas, nes, sumokėjusi Severai, atgausit sūnaus palikimą.

– Bet kuo gi aš susimokėsiu, sūnau?

– Pinigais, gulinčiais mano kišenėje, jie – jūsų.

Madlena iš pradžių gynėsi, bet rastinukas, kaip pats sakė, buvo kietakaktis ir, jei jau ką įsikalė, nė su pagaliu neišmuši. Nuskubėjęs pas notarą, našlės Blanšė vardu jis padėjo du šimtus pistolių, ir Severa drauge su kitais kreditoriais, ėjusiais su ja išvien, noromis nenoromis atsiėmė visą užmokestį.

Šitaip susitvarkęs, Fransua net atlygino vargšams sklypų pirkėjams už jų triūsus, bet jam vis tiek dar liko pinigų teismams ir jis pranešė Severai iškelsiąs jai bylą dėl vekselių, kuriuos ji išviliojo iš velionio klasta ir gudrumu. Rastinukas paleido gandą, kuris greit apskriejo visą apylinkę. Neva, kaldamas ramstį į seną malūno sieną, jis radęs amžinatilsį motušės Blanšė taupyklę, prikimštą gražių senos kalybos aukso luidorų, ir dabar Madlena esanti turtingesnė nei kada nors. Pavargusi kariauti, Severa sutiko tartis vildamasi, kad Fransua

dalį pačiu laiku rastų pinigų pasiglemžė sau ir kad lipšnumu ištrauks iš jo daugiau ekiu, nei jis ligi šiol parodė. Tačiau Severos pastangos buvo bergždžios: Fransua taip prirėmė ją prie sienos, kad ji grąžino vekselius už šimtą ekiu.

Tada, norėdama atsikeršyti, ji prikurstė mažąją Marietą ir įtikino ją, kad senosios Blanšė, jos motinos, taupyklę reikėtų padalyti jai ir Žani, kad ji turinti į ją teisę ir privalanti iškelti brolienei ieškinį.

Rastinukas buvo priverstas pasakyti teisybę, iš kur ėmė pinigus, ir Egiurando kunigas atsiuntė jam įrodymus, jei tektų bylinėtis.

Pirmiausia Fransua parodė popierius Marietai, prašydamas ją be reikalo niekam apie tai nepasakoti ir aiškindamas, kad jai nelieka nieko kita, tik nusiraminti. Tačiau Marieta anaiptol nenusiramino. Nuo šitų šeimyninių ginčų jai pasimaišė protelis ir vargšę merginą sugundė velnias. Nors Madlena visada buvo jai gera, elgėsi kaip su dukteria ir atleisdavo visas ožybes, ji pajuto brolienei neapykantą ir pavydą, kurio priežasties iš gėdos nė už ką nebūtų prisipažinusi. O ta priežastis buvo tokia: vaidydamasi ir pykdamasi su Fransua, ji pamažu jį įsimylėjo ir nė neįtarė, kokį pokštą jai iškirto nelabasis. Juo dažniau jis jai priekaištaudavo dėl užgaidų ir prasižengimų, juo atkakliau ji troško jam patikti.

Marieta buvo ne iš tų merginų, kurios džiūsta iš ilgesio ir upeliais lieja ašaras; bet ramybės jai nedavė mintis, kad Fransua, toks gražus, turtingas ir garbingas vaikinas, toks visiems geras, mandagus ir drąsus, pasirengęs net paskutinį kraujo lašą atiduoti dėl tų, kuriuos myli, – ir visa tai ne jai, nors ji laikoma gražiausia ir turtingiausia mergina visoje apylinkėje, nors jaunikių negali atsiginti.

Ir vieną dieną ji išliejo širdį savo klastingajai draugei Severai. Tai atsitiko ganykloje, Vandens Lelijų kelio gale. Ten augo sena obelis, kuri tada buvo apsipylusi žiedais, nes visų tų reikalų tvarkymas užtruko iki gegužės ir Marieta ant upės kranto ganė avis, o Severa atėjo su ja pasiplepėti po žydinčia obelim.

Bet gerojo Dievulio valia Fransua buvo tenai ir nugirdo jų pokalbį; pamatęs ganyklon traukiančią Severą, jis numanė, kad ji rezga prieš Madleną kažkokias pinkles; upė buvo labai nusekusi, ir jis tylutėliai nusėlino pakrante per krūmus, toje vietoje tokius aukštus, kad juose net vežimo šieno nebūtum pastebėjęs. Pritykinęs artyn, jis atsisėdo ant smėlio, sulaikė kvapą ir pastatė ausis.

Štai apie ką malė ilgi moterų liežuviai. Pirmiausia Marieta pasiskundė, kad iš daugybės dūsautojų nė vienas jai nepatinkąs ir dėl to esąs kaltas malūnininkas, kuris dėl jos visai nedūsaująs, o ji per jį praradusi miegą. Bet Severa seniai planavo ištekinti Marietą už vieno savo pažįstamo, kuris jos labai geidavo ir todėl pažadėjo Severai brangią vestuvinę dovaną, jei šiai pavyks apvesdinti jį su mažąja Blanšė. Regis, Severa iš jo magaryčias išsiderėjo avansu, kaip ir iš keleto kitų. Todėl darė viską, kad atgrasytų Marietą nuo Fransua.

– Spjaukit į tą rastinuką, Marieta! – tarė ji. – Argi jūsų padėties merginai dera tekėti už rastinuko? Tada taptumėt ponia Frez, nes kitos pavardės jis neturi. Man už jus būtų gėda, vargšele. Bet tai dar niekis. Jums dėl jo tektų rungtis su savo broliene, juk jis – jos draugelis, ir tai gryna tiesa, kaip mane gyvą matot.

– Jūs ne kartą davėt man tai suprasti, Severa, bet aš netikiu! – sušuko Marieta. – Mano brolienė tokio amžiaus...

– Na jau ne, Marieta, jūsų brolienė ne tokio amžiaus, kad be šito apsieitų. Jai tik trisdešimt metų, ir tas rastinukas dar buvo vaikėzas, kai jūsų brolis užtiko jį meilinantis žmonai. Todėl apkūlė botkočiu ir išmetė iš namų.

Fransua taip ir knietėjo iššokti iš krūmų ir riktelėti Severai, kad ji meluoja, bet jis susitvardė ir toliau sėdėjo nė nekrusteldamas.

O Severa tą įvykį ėmė piešti tokiomis tirštomis spalvomis, prisigalvojo tiek šlykštybių, kad Fransua net karštis išmušė ir jis vos nustygo vietoje.

– Vadinasi, – tarė Marieta, – jis ketina ją vesti, nes ji dabar našlė. Jis jau atidavė jai nemažą dalį pinigų ir norės pasinaudoti geru, kurį pats išpirko.

– Bet jam šitai atsirūgs, – atsakė Severa. – Dabar, kai jį apiplėšė, Madlena pasiieškos turtingesnio ir ras. Jai reikia vyro žemei dirbti, o kol toks pasitaikys, pasilaikys šitą mulkį, juk jis jai dirba veltui ir išblaško našlystės nuobodulį.

– Jei Madlena tikrai šitaip elgiasi, į kokius namus aš pakliuvau! – degdama apmaudu, sušuko Marieta. – Tai man nežada nieko gera! Ar suprantat, mano vargše Severa, kokiame gyvatyne aš gyvenu ir ką apie mane žmonės pasakys? Klausykit, aš negaliu ten pasilikti, turiu išeiti. Tik pamanykit! Tos davatkos blogį mato visur, ir vien todėl, kad pačios nusideda tik Dievo akivaizdoje! Tegul dabar pamėgina ką nors žioptelti apie jus ar apie mane! Iškart su ja atsisveikinsiu ir persikelsiu pas jus. Jei ji supyks, žinosiu, ką atsakyti, o jei norės sulaikyti jėga, aš skųsiuos ir viską apie ją išdėsiu, girdit?

– Yra geresnė išeitis, Marieta, jums reikia kuo greičiau ištekėti. Madlena sutiks, esu tikra, nes skuba jūsų atsikratyti. Jūs trukdot jai glaustytis su gražuoliu rastinuku. Jums negalima delsti, nes, matot, žmonės pradės šnekėti, kad jis jūsų abiejų, ir tada niekas nenorės jūsų vesti. Tekėkit greičiau ir rinkitės tą, kurį nurodysiu.

– Sutarta! – atsakė Marieta ir perlaužė pusiau piemenės lazdą, trinktelėjusi ja per seną obelį. – Duodu žodį. Praneškit jam, Severa, tegul šįvakar ateina pas mus prašyti mano rankos, o sekmadienį paskelbsim užsakus.

XXIII

Dar niekada Fransua nebuvo toks liūdnas, kaip eidamas nuo upės kranto, kur buvo pasislėpęs pasiklausyti moterų tauškalų. Ant širdies gulėjo akmuo, ir pusiaukelėje jis pajuto neturįs drąsos grįžti namo, todėl Vandens Lelijų keliu nužingsniavo į pievos pakraštį ir atsisėdo ąžuolų giraitėje.

Likęs vienas, rastinukas pravirko kaip vaikas, širdis plyšo iš skausmo ir gėdos, nes jis tikrai gėdijosi tokių kaltinimų ir minties, kad jo vargšę brangiąją draugę Madleną, kurią visą gyvenimą taip pagarbiai ir taip prieraišiai mylėjo, dėl jo paslaugų ir gerų ketinimų plaks ir įžeidinės pikti liežuviai.

„Dieve mano, Dieve! – sielojosi Fransua, kalbėdamas pats su savimi. – Nejaugi pasaulis toks blogas ir tokiai bobšei, kaip Severa, pakanka įžūlumo pagal savo matą matuoti tokią moterį, kaip mano mieloji motina? Ir ta geltonsnapė Marieta visa siela turėtų linkti į nekaltumą ir tiesą, juk ji dar vaikas, nepažįstantis blogio, o klausosi velnio kalbų ir jomis tiki, lyg nelabasis jau būtų grybštelėjęs ją dantimis! Vadinasi, ir kiti jomis patikės: dauguma mirtingųjų pripratę prie blogio, todėl beveik visi pagalvos, kad, jei aš myliu ponią Blanšė, o ji myli mane, tai mus sieja nusikalstama aistra."

Ir vargšas Fransua ėmė suvedinėti sąžinės sąskaitą, įtempė visas proto jėgas svarstydamas, ar Severos šmeižtuose apie Madleną nesama ir jo kaltės. Ar visada elgėsi apdairiai, ar nedavė pagrindo bjaurioms prielaidoms, tegul ir netyčia, per neatsargumą ar netaktą. Bet, kad ir kiek suko smegenis, nieko neprisiminė, nes apie tokius dalykus niekad nė pagalvoti nepagalvojo.

Paskui, viską mąstęs ir permąstęs, tarė sau:

„Na, o jei draugystė galop išvirto į meilę, tai kokia gi čia nuodėmė prieš Viešpatį Dievą, juk dabar ji našlė ir gali tekėti antrąsyk? Jai su Žani atidaviau nemažą savo turto dalį. Bet turiu dar pakankamai, kad būčiau gera partija, ir imdama mane į vyrus, ji nenuskriaustų sūnaus. Geisti vedybų neturiu jokio

išskaičiavimo, ir niekas jai negalėtų prikišti, kad myliu ją dėl naudos. Aš – rastinukas, bet Madlena į tai nekreipia dėmesio. Ji mylėjo mane kaip sūnų, tai yra pačia stipriausia meile, tad galėtų pamilti ir kitokia. Matau, jei nevesiu, jos priešai privers mane ją palikti, o antras išsiskyrimas man tolygus mirčiai. Be to, jai manęs dar reikia ir būtų niekšybė mesti ją prislėgtą rūpesčių, juk aš turiu ne tik pinigų, bet ir rankas, galinčias jai tarnauti. Taip, viskas, kas mano, turi būti ir jos, o kadangi ji nuolat tvirtina ilgainiui su manim atsiskaitysianti, privalau išsklaidyti tokias mintis, sujungdamas mus Dievui ir įstatymui leidus. Madlenos pareiga – išsaugoti gerą vardą dėl sūnaus, ir jo neprarasti padės tik vedybos. Kaip aš ligi šiol apie tai nepagalvojau ir susiprotėjau tik gyvatės liežuvio įgeltas? Koks buvau kvailas, nieko neįtariau, o mano vargšė motulė taip rūpinasi kitais, kad nėmaž nepaiso, ką teks iškentėti pačiai. Taigi dangaus valia viskas pakrypo į gera ir ponia Severa, linkėdama blogo, padarė man paslaugą ir nurodė, ką turiu daryti."

Daugiau niekuo nesistebėdamas ir nekvaršindamas galvos jokiais klausimais, Fransua pasileido keliu: jis nusprendė iškart pasikalbėti su ponia Blanšė apie savo ketinimus ir atsiklaupęs prašyti, kad ji Dievo akivaizdoje pasiimtų jį į vyrus ir jis taptų jai ramsčiu per amžius.

Bet, kai grįžęs į Kormuė Fransua pamatė Madleną, verpiančią vilnas prie durų slenksčio, jos veidas pirmąsyk gyvenime padarė jam tokį įspūdį, kad jis išsigando ir suglumo. Paprastai jis žengdavo tiesiai prie jos ir, žiūrėdamas atviru žvilgsniu, pasiteiraudavo, kaip ji jaučiasi, o dabar sustojo ant tiltelio, tarsi stebėdamas malūno šliuzą, ir dirsčiojo į ją iš šono. Kai ji atsigręždavo į jį, jis nusisukdavo į kitą pusę pats nesumodamas, kas jam yra ir kodėl taip sunku pradėti pokalbį, kuris dar visai neseniai atrodė toks garbingas ir toks reikalingas šiuo metu.

Tada Madlena jį pašaukė:

– Eikš čia, Fransua, noriu su tavimi pasikalbėti. Mes vieni, sėskis greta ir atverk širdį lyg kunigui per išpažintį, nes aš tikiuosi išgirsti teisybę.

Paguostas tokių Madlenos žodžių, Fransua atsisėdo šalimais ir tarė:

– Galit neabejoti, mieloji motule, aš atversiu jums širdį kaip pačiam Dievui ir išklosiu visą teisybę lyg per išpažintį.

Jis įsivaizdavo, kad ją galbūt pasiekė kokios paskalos ir jai kilo tokia pati mintis kaip jam, todėl labai apsidžiaugė ir laukė, ką ji pasakys.

– Fransua, – pradėjo kalbą Madlena, – tau jau dvidešimt vieneri metai, laikas pagalvoti, kaip susitvarkysi gyvenimą. O gal turi kitokių planų?

– Ne, ne, aš neturiu kitokių planų ir pritariu jūsiškiams, – patikino Fransua, rausdamas iš pasitenkinimo. – Sakykit viską, brangioji Madlena.

– Gerai! – toliau kalbėjo ji. – Aš laukiau tokio atsakymo ir, manau, atspėjau, kas tave pradžiugintų. Ką gi, jei tu to trokšti, aš taip pat, ir apie tai pagalvojau gal net anksčiau už tave. Bet pirma norėjau pažiūrėti, ar ta būtybė tau palanki, ir galiu prisiekti, kad, jei ji tavęs dar nepamilo, greitai pamils. Turbūt ir pats taip manai, tad gal pasakytum, ar toli pažengė jūsų santykiai?.. Ko žiūri į mane toks suglumęs? Gal neaiškiai pasakiau? Bet, atrodo, tu susigėdai ir aš tau padėsiu. Tai štai, vargšė mergaitė visą rytą širdo, nes vakar vakare iš jos truputį pasišaipei ir ji gal pamanė, kad jos nemyli. Tačiau aš puikiai matau, kad myli, o jei ir papriekaištauji dėl smulkmenų, tai tik iš pavydo. Nesijaudink, Fransua. Ji jauna ir graži, o tai pavojinga, bet, jei ji tave myli, ateis į protą ir įgis paklusnumo.

– Norėčiau žinoti, apie ką jūs čia kalbat, brangioji motule, – nuliūdęs pasakė Fransua. – Aš jūsų nesuprantu.

– Tikrai nesupranti? – paklausė Madlena. – Gal aš viską susapnavau, ar tu nori tai nuo manęs nuslėpti?

– Nuslėpti nuo jūsų? – sušuko Fransua, griebdamas Madleną už rankos, bet tučtuojau ją paleido ir, suėmęs jos prijuostės kraštą, pradėjo glamžyti lyg truputėlį supykęs, o paskui pakėlė prie lūpų, tarsi norėdamas pabučiuoti, ir galop paleido, kaip ir ranką; jam rodės, kad tuoj pravirks arba įnirš, arba apalps – visi jausmai jį užplūdo vienas po kito.

– Na ką tu? – nustebo Madlena. – Tu liūdi, vaikeli, o tai rodo, kad esi įsimylėjęs ir reikalai klostosi ne taip, kaip norėtum. Bet sakau tau, Marieta geros širdies, ji taip pat liūdi, ir jei atvirai prisipažintum, ką galvoji, ji irgi prisipažintų, kad galvoja tik apie tave.

Fransua pašoko ir tylėdamas šiek tiek pavaikščiojo po kiemą, paskui grįžo pas Madleną ir tarė:

– Stebiuosi, kaip jums šovė tokia mintis, ponia Blanšė. Aš apie tai niekada net nepagalvojau ir gerai žinau, kad panelė Marieta nejaučia man nei polinkio, nei pagarbos.

– Liaukis, sūnau! – sudraudė jį Madlena. – Jūsų lūpomis kalba apmaudas! Argi aš nemačiau, kaip judu šnekėjotės, kaip tu jai šnibždėjai žodžius, kurių aš negirdėjau, bet ji girdėjo kuo puikiausiai, nes raudonavo kaip žarija krosnyje? Argi nepastebiu, kad ji kasdien išbėga iš ganyklos, palikusi bandą kieno nors priežiūrai? Mūsų javai dėl to nukenčia, užtat avinams išeina į naudą. Bet argi galiu jai priekaištauti, kalbėti apie gyvulius, jei jos galva dega nuo minčių apie meilę ir vedybas? Vargšė Marieta sulaukė tokio amžiaus, kai mergaitės aveles saugo blogai, o širdį dar blogiau. Tačiau jai labai pasisekė, kad prisirišo prie tavęs, o ne įsimylėjo kokį plevėsą, su kuriuo galėjo susipažinti pas Severą, ko aš bijojau. Man taip pat didelė laimė, kad, vedęs mano mošą, kurią laikau beveik dukteria, gyvensi šalia manęs, būsi mano šeimoje ir aš, jus apgyvendindama, dirbdama drauge su jumis ir augindama jūsų vaikus, galėsiu atsilyginti už viską, ką gero man padarei. Taigi vaikišku spyriojimusi negriauk laimės rūmo, kurį mintyse jau pastačiau. Į viską žiūrėk blaiviai ir atsikratyk pavydo. Jei Marieta mėgsta puoštis, tai tik todėl, kad nori patikti tau. Jei ji pastaruoju metu truputį aptingo, tai tik todėl, kad per daug galvoja apie tave. Jei kartais šoka man į akis, tai tik todėl, kad niršta dėl jūsų pasižnaibymų ir nežino, ant ko išlieti pyktį. Bet ji gera ir stengiasi būti protinga, nes įvertino tavo protą bei gerumą ir nori už tavęs tekėti.

– Tai jūs gera, brangioji motule, – susikrimtęs atsakė Fransua. – Taip, tai jūs gera, nes tikit kitų gerumu ir klystat. O aš

pasakysiu štai ką: jeigu Marieta gera, ko nenoriu neigti, bijodamas jums ją apjuodinti, tai jos gerumas visiškai kitoks nei jūsų ir manęs anaiptol nežavi. Nekalbėkit man daugiau apie ją. Prisiekiu tiesa ir tikėjimu, savo krauju ir gyvybe, kad esu ją įsimylėjęs ne labiau, kaip senąją Katriną, o jei ji galvotų apie mane, tai būtų jos nelaimė, nes aš niekada neatsakyčiau į jos jausmus. Todėl nesistenkit išgauti iš jos meilės prisipažinimo: nors ir esat protinga, apsiriktumėt, o aš per jus įsigyčiau priešę. Verčiau paklausykit, ką ji jums pasakys šįvakar, ir leiskit jai eiti už Žano Obaro, kurį pasirinko. Tegul greičiau teka, nes jūsų namuose jai negera. Jai čia nepatinka, ir džiaugsmo ji jums nesuteiks.

– Už Žano Obaro? – sušuko Madlena. – Jis jai ne pora. Jis kvailas, o ji per daug protinga, kad paklustų vyriškiui, kuris proto neturi nė lašo.

– Jis turtingas, ir ji jo neklausys. Marieta privers jį vaikščioti ant pirštų galiukų, o jai toks vyras ir reikalingas. Patikėkit manim, mieloji mama! Juk žinot, ligi šiol nesu davęs jums blogo patarimo. Išleiskit tą jauniklę, ji jūsų nemyli taip, kaip turėtų, ir nevertina taip, kaip esat nusipelniusi.

– Tu taip kalbi iš sielvarto, Fransua, – tarė Madlena ir, uždėjusi ranką jam ant galvos, truputį papurtė, lyg norėdama iškratyti teisybę.

Bet Fransua, supykęs, kad ji juo netiki, atsitraukė ir pirmąsyk gyvenime paprieštaravo jai nepasitenkinimo kupinu balsu:

– Ponia Blanšė, jūs man neteisinga. Kartoju, ta mergina jūsų nemyli. Sakau tai prieš savo valią, bet jūs pati mane privertėt. Atėjau čia ne tam, kad kurstyčiau nesantaiką ir nepasitikėjimą. Jei šitai sakau, vadinasi, esu tikras. Nejau po to vis dar manot, kad aš ją myliu? Tada jūs manęs nebemylit, jei nenorit manim tikėti.

Ir, paklaikęs iš sielvarto, Fransua nubėgo prie upelio išsiverkti vienatvėje.

XXIV

Madlena suglumo dar labiau nei Fransua ir mielai būtų nuėjusi jo išklausinėti ir nuraminti, bet jai sutrukdė Marieta, kuri sugrįžo keistai nusiteikusi, prakalbo apie Žaną Obarą ir pranešė, kad jis prašo jos rankos. Madlena, vis dar manydama, kad dėl visko kaltas įsimylėjėlių ginčas, pamėgino pašnekinti ją apie Fransua; Marieta atkirto tokiu tonu, kuris užgavo Madleną, ir ji nieko negalėjo suprasti.

– Rastinukus savo pramogai tegul pasilaiko tos, kurios juos myli, o aš dora mergina ir neleisiu teršti savo garbės vien todėl, kad mano vargšas brolis jau miręs. Aš – pati sau šeimininkė, ir nors įstatymas liepia prašyti jūsų patarimo, neliepia jo klausyti, jei tas patarimas blogas. Taigi dabar prašau man nekliudyti, nes aš taip pat galiu kai ką jums sukliudyti vėliau.

– Nežinau, kas jums įgėlė, vargše mergaite, – švelniu, liūdnu balsu tarė jai Madlena. – Kalbat taip, lyg nejaustumėt man nei pagarbos, nei draugiškumo. Manau, jūs kažko pykstat ir pyktis sumaišė jums protą, todėl prašau palaukti trejetą ketvertą dienų ir tada apsispręsti. Žanui Obarui pasakysiu ateiti vėliau, ir jei ramiai pasvarsčiusi nepakeisit nuomonės, leisiu jums už jo tekėti, nes jis doras ir pasiturintis žmogus. Bet dabar jūs degat lyg ugnyje, kuri jums trukdo susigaudyti savo mintyse, ir atstumiat mano draugiškumą. Man skaudu, bet, matau, jums taip pat, todėl ir atleidžiu.

Marieta krestelėjo galva rodydama, kad niekina tokį atleidimą, ir nudrožė užsirišti šilkinės prijuostės, ruošdamasi priimti Žaną Obarą, kuris po valandos atėjo kartu su išsipusčiusia storule Severa.

Tada Madlenai taip pat dingtelėjo, kad Marieta iš tiesų jos nemėgsta, jei šeimyniniams reikalams spręsti kviečiasi į namus moterį, kuri jai priešė ir į kurią negali žiūrėti nerausdama. Vis dėlto ji buvo mandagi ir pasiūlė viešniai atsigaivinti, nerodydama nei pagiežos, nei apmaudo. Madlena bijojo įterpti bent žodį prieš, kad neišvestų Marietos iš kantrybės. Todėl

pasakė nepriešta rausianti mošos valiai, bet atsakymo prašanti palaukti tris dienas.

Severa įžūliai atkirto, kad tai labai ilgas laikas. Madlena ramiai atrėmė, kad visai trumpas. Tada Žanas Obaras, kvailas kaip bato aulas, išsinešdino paikai kikendamas; jis neabejojo, kad Marieta dėl jo pametusi protą. Jis už tai sumokėjo, ir Severa už pinigus jį tuo įtikino.

Prieš išeidama ji pasakė Marietai namuose jos sutartuvėms liepusi iškepti pyragą ir blynų, ir net jei ponia Blanšė vėluos atsakyti, vaišes vis tiek reikią suvalgyti. Madlena buvo besižiojanti perspėti, kad merginai nedera eiti į svečius su vaikinu, kuriam artimieji jos dar nepažadėjo.

– Tai aš ir neisiu, – gaižiai atšovė Marieta.

– Na ką jūs? Būtinai ateikit! – spyrė Severa. – Argi jūs ne pati sau šeimininkė?

– Ne, ne, – užsigynė Marieta. – Juk matot, brolienė liepia man pasilikti.

Ir, trenkusi durimis, nulėkė į savo kambarį, bet per jį tik perėjo ir, išėjusi pro kitas duris, pievos gale pasivijo Severą ir savo kavalierių, su kuriais ėmė šaipytis iš Madlenos ir ją koneveikti.

Matydama, kaip viskas pakrypo, malūnininko žmona nesusilaikiusi pravirko.

„Fransua teisus, – pamanė ji, – ši mergina manęs nemyli, jos širdis nedėkinga. Ji nenori suprasti, kad viską darau jos labui, kad linkiu jai laimės ir mėginu sulaikyti nuo žingsnio, kurio paskui gailėsis. Ji prisiklausė blogų patarimų ir verčia mane žiūrėti, kaip ta nelemta Severa neša į mano šeimą sielvartą ir klastą. Aš nenusipelniau tokių kančių ir turiu paklusti Dievo valiai. Kokia laimė, kad mano vargšas Fransua buvo už mane įžvalgesnis. Kiek būtų prisikentėjęs su tokia žmona!"

Madlena nuėjo jo ieškoti norėdama pasakyti, ką apie tai galvoja, ir radusi vaikiną prie upelio verkiantį, pamanė, kad jis gailauja Marietos, ir ėmė visaip jį guosti. Bet, juo labiau ji stengėsi, juo graudžiau jam buvo, nes matė, kad ji nesupranta tiesos ir jos širdis niekada neims plakti taip, kaip jis viliasi.

Vakare, kai Žani atsigulė ir užmigo, Fransua pasiliko kambaryje pasiaiškinti su Madlena. Pirmiausia jis pasakė, kad Marieta jai pavydi, o Severa ją šmeižia ir skleidžia bjaurias paskalas.

Bet Madlena neįžvelgė čia jokios klastos.

– Kokias gi paskalas galima apie mane skleisti? – nesusigaudė ji. – Kokį pavydą galima sukurstyti tos vargšės vėjavaikės Marietos galvelėje? Tave kažkas apgavo, Fransua: tuo siekiama naudos, o kokios, sužinosim vėliau. Dėl pavydo, tai jis tiesiog neįmanomas! Aš jau ne tokio amžiaus, kad kelčiau grėsmę jaunutei gražiai merginai. Man beveik trisdešimt, o šitiek kentėjusi ir dirbusi kaimietė jau tiktų tau į motinas. Tik velnias išdrįstų sakyti, kad žiūriu į tave ne vien kaip į sūnų, ir Marieta turėtų matyti mano pastangas judu apvesdinti. Ne, ne, vaikeli, netikėk, kad jai galėjo šauti tokia šlykšti mintis, ar bent jau nesakyk. Man taip skaudu ir gėda šito klausytis.

– Ir vis dėlto, – prisiversdamas toliau kalbėjo Fransua, nuleidęs galvą prie židinio, kad Madlena nepastebėtų jo sutrikimo, – ponui Blanšė šovė tokia šlykšti mintis, ir jis išvijo mane iš namų!

– Tai tu žinai, Fransua? – nustebo Madlena. – Iš kur sužinojai? Juk aš tau nesakiau ir niekad nebūčiau pasakiusi. Jei išplepėjo Katrina, ji padarė blogai. Tokia mintis tave užgauna ir skaudina taip pat, kaip ir mane. Bet negalvokim daugiau apie tai ir atleiskim mano velioniui vyrui. Tą bjaurią košę užvirė Severa. Tačiau dabar Severa negali man pavydėti. Aš nebeturiu vyro, esu sena ir negraži, kaip ji norėjo anuomet, ir dėl to visai nesigraužiu: tai duoda man teisę į pagarbą, duoda teisę laikyti tave savo sūnumi ir paieškoti tau jaunos dailios žmonos, kuri norėtų gyventi su manimi ir mylėtų mane kaip motiną. Tai mano vienintelis troškimas, Fransua, ir būk ramus, mes ją rasim. Juo blogiau Marietai, jeigu atstūmė laimę, kurią jai būčiau suteikusi. Na, eik gulti, vaikeli, ir nenusimink. Jei manyčiau esanti kliūtis tavo vedyboms, pati liepčiau tau tuoj pat mane palikti. Bet būk tikras: aš niekam nebekeliu pavojaus, ir niekas neprisigalvos to, kas neįmanoma.

Fransua buvo taip įpratęs tikėti Madlena, kad klausydamasis visiškai pritarė jos nuomonei. Jis atsistojo ir palinkėjo jai labos nakties prieš išeidamas, bet, paėmęs jos ranką, pirmąsyk gyvenime pažvelgė į ją norėdamas sužinoti, ar ji tikrai sena ir bjauri. Tiesa buvo štai kokia: gyvendama dievobaimingai ir liūdnai, ji įsikalė į galvą šią klaidingą mintį, nors buvo tokia pat daili, kaip ir anksčiau.

Staiga Fransua pamatė, kad Madlena dar visai jauna, o jau graži – kaip Švenčiausioji Mergelė, ir širdis jam ėmė daužytis taip, lyg būtų įsikoręs į pačią varpinės viršūnę. Jis nuėjo miegoti į malūną, kur turėjo švarią lovą lentomis atitvertoje patalpėlėje, skiriančioje jį nuo maišų miltų. Atsidūręs ten vienas, jis ėmė drebėti ir dusti tartum karštinės krečiamas. Bet, jei Fransua ir susirgo, tai tik iš meilės, nes jį pirmąkart nudegino smarkiai pliūptelėjusi ugnis, visą gyvenimą rusenusi po pelenais.

XXV

Nuo tos dienos rastinukas pasidarė toks liūdnas, kad net gaila buvo žiūrėti. Jis tebedirbo už keturis, bet neturėjo nei džiaugsmo, nei atilsio, ir Madlenai niekaip nepavyko iš jo ištraukti, kas atsitiko. Jis veltui prisiekinėjo nemylįs ir nesigailįs Marietos – Madlena juo netikėjo ir jo širdgėlos niekuo kitu nemokėjo paaiškinti. Ji sielojosi, matydama jį kenčiantį ir ja nebepasitikintį, ir labai stebėjosi, kad jaunuolis taip atkakliai, taip išdidžiai užsisklendė savo liūdesyje.

Iš prigimties būdama neįkyri, Madlena nusprendė daugiau su juo apie tai nekalbėti. Tik atsargiai pamėgino sugrąžinti Marietą, bet gavo tokį atkirtį, kad nuleido rankas ir nutilo: nors širdį draskė gėla, ji to neparodė, bijodama suteikti artimiesiems dar daugiau skausmo.

Fransua dirbo ir padėjo jai taip pat uoliai, taip pat garbingai, kaip ir anksčiau. Kaip ir anksčiau, praleisdavo su ja tiek laiko, kiek tik galėdavo, tačiau kalbėdavosi su ja jau kitaip. Šalia jos visada jausdavosi sumišęs. Čia parausdavo kaip ugnis, čia pabaldavo kaip sniegas, ir ji, manydama, kad jis serga, suimdavo jį už riešo pažiūrėti, ar neturi karščio; bet jis atsitraukdavo, lyg nuo jos prisilietimo jam būtų skaudėję, ir kartais pažerdavo priekaištų, kurių ji nesuprasdavo.

Įtampa tarp jųdviejų didėjo sulig kiekviena diena. Tuo tarpu visu greičiu vyko pasiruošimai Marietos ir Žano Obaro vestuvėms, kurios buvo numatytos tą dieną, kai baigsis panelės Blanšė gedulas. Madlena tos dienos bijojo; ji manė, kad Fransua išsikraustys iš proto, ir ketino kuriam laikui išsiųsti jį į Egiurandą prasiblaškyti pas senąjį šeimininką Žaną Verto. Tačiau Fransua nenorėjo, kad Marietai kiltų ta pati mintis, kurios taip atkakliai laikėsi Madlena. Merginos akivaizdoje jis nerodė jokio sielvarto. Draugiškai šnekučiuodavosi su jos jaunikiu, o kelyje susitikęs Severą, net pajuokaudavo: tegul nemano, kad jis jos bijo. Fransua dalyvavo vestuvėse; jis buvo nuoširdžiai patenkintas, kad mergiotė išeina iš namų ir išvaduoja Ma-

dleną nuo apsimestinės draugystės, todėl niekam nė į galvą nešovė, kad jis kada nors buvo ją įsimylėjęs. Net Madlena tuo patikėjo ar bent jau pamanė, kad jis pasveiko. Ji, kaip visada, meiliai atsisveikino su Marieta, bet, kadangi ši jauniklė vis dar giežė ant jos dantį dėl rastinuko, tai suprato, kad moša palieka ją be gailesčio ir gerumo. Nors švelnioji Madlena buvo įpratusi prie nuoskaudų, vis tiek apsiverkė dėl tokio piktumo ir pasimeldė už ją.

Po savaitės Fransua nelauktai pasakė Madlenai turįs reikalą Egiurande ir prabūsiąs ten penketą ar šešetą dienų; Madlena dėl to nėmaž nenustebo ir net apsidžiaugė pamaniusi, kad toks pasikeitimas bus naudingas jo sveikatai: jai dingojosi, kad, per daug slopindamas gėlą, jis įsivarė ligą.

O ta gėla, nuo kurios Fransua atrodė išsigydęs, sulig kiekviena diena vis labiau draskė širdį. Jis daugiau apie nieką negalėjo galvoti – ar tikrovėje, ar sapne, ar toli, ar arti, Madlena visada buvo jo sieloje, stovėjo prieš akis. Teisybė, jis ir taip visą gyvenimą ją mylėjo ir apie ją galvojo. Bet ligi šiol mintys apie ją teikė jam džiaugsmo ir paguodos, o dabar ūmai tapo tikra nelaime ir sumaištim. Kol tenkinosi jos sūnaus ir draugo padėtimi, nieko pasaulyje daugiau ir netroško. Tačiau meilė pakeitė jo supratimą ir dabar jis tiesiog akmenėjo iš skausmo. Įsivaizdavo, kad ji niekada negalės taip pasikeisti. Priekaištavo sau, kad yra per jaunas, kad susipažino su ja būdamas per daug mažas ir nelaimingas, kad šiai vargšei moteriai suteikė per daug vargo ir nemalonumų, kad buvo jai ne pasididžiavimo, o rūpesčių ir užuojautos šaltinis. Ir pagaliau rastinuko vaizduotėje Madlena buvo tokia graži, tokia miela, tokia geidžiama ir tiek už jį pranašesnė, kad visas jos šnekas apie nuvytusią jaunystę ir grožį jis laikė tik dingstimi, kuria ji mėgina sukliudyti jam jos siekti.

Tuo tarpu Severa su Marieta ir jų gauja ėmė atvirai šmeižti Madleną dėl rastinuko ir jis išsigando, kad, jei skandalas pasieks jos ausis, ji susikrims ir užsimanys išsiųsti jį iš namų. Per savo gerumą, sakė sau Fransua, ji nedrįs paprašyti jo išeiti ir vėl kentės, kaip jau yra kentėjusi, todėl jis nusprendė nueiti į

Egiurandą ir paklausti patarimo pono kunigo, kurį pažinojo kaip teisingą ir dievobaimingą žmogų.

Į Egiurandą jis nuėjo, bet kunigo nerado. Jis buvo išvykęs pas vyskupą, ir Fransua, pasilikęs nakvoti Žano Verto malūne, sutiko ten paviešėti porą trejetą dienų, kol grįš kunigas.

Šeimininkas buvo vis toks pat malonus ir draugiškas, o jo doroji duktė Žaneta rengėsi tekėti už šaunaus vyruko, kurį pasirinko veikiau iš išskaičiavimo nei iš meilės, bet, laimė, jautė jam daugiau pagarbos nei pasibjaurėjimo. Todėl dabar Fransua su ja elgėsi laisviau negu kitados, o kadangi rytojaus diena buvo sekmadienis, jiedu ilgai kalbėjosi ir jis su pasitikėjimu papasakojo jai, iš kokių vargų, savo džiaugsmui, išgelbėjo ponią Blanšė.

Žaneta, gana įžvalgi mergina, pamažėliais atspėjo, kad ši draugystė jaudina rastinuką labiau, nei jis sakosi. Staiga, paėmusi jį už rankos, ji tarė:

– Fransua, nesislapstykit daugiau nuo manęs. Dabar aš protinga ir man ne gėda prisipažinti, kad galvojau apie jus labiau, nei jūs apie mane. Jūs tai žinojot ir man neatsakėt. Bet nenorėjot manęs apgaudinėti ir dėl naudos nepadarėte to, ką jūsų vietoje daugelis būtų padarę. Už tokį elgesį ir ištikimybę moteriai, kurią mylit labiau už viską pasaulyje, aš jus gerbiu ir ne tik neneigiu jausmų jums, bet su malonumu juos prisimenu. Tikiuosi, už šiuos žodžius jūs taip pat gerbsit mane dar labiau ir teisybės dėlei pripažinsit, kad neįsižeidžiau ir nesupykau ant jūsų už išmintingumą. Įrodysiu jums tai dar aiškiau, ir tas įrodymas štai koks. Jūs mylit Madleną Blanšė ne kaip motiną, o kaip jauną, žavesio nestokojančią moterį, kurią norėtumėt vesti.

– O! – rausdamas kaip mergaitė, sušuko Fransua. – Aš myliu ją kaip motiną ir gerbiu visa širdimi!

– Neabejoju, – sutiko Žaneta, – bet mylite ją dvejopai, nes jūsų veidas byloja viena, o žodžiai – kita. Klausykit, Fransua, jūs nedrįstat pasakyti jai to, ko nedrįstat prisipažinti ir man, ir nežinot, ar ji gali atsiliepti į jūsų dvejopą meilę.

Žaneta Verto kalbėjo taip švelniai, taip protingai ir visa savo laikysena rodė tokį nuoširdų draugiškumą, kad sąžinė

neleido meluoti ir, spausdamas jai ranką, rastinukas pasakė laikąs ją savo seseria ir jai vienintelei pasaulyje nepabūgsiąs atverti paslapties.

Žaneta paklausė jo dar keleto dalykų, ir jis atsakė tiesiai ir atvirai. Tada ji jam tarė:

– Mano mielasis Fransua, dabar man viskas aišku. Nežinau, ką apie tai pagalvos Madlena Blanšė, bet aš puikiai matau, kad prabūsit šalia jos dar dešimt metų ir neišdrįsit pasipasakoti jai apie savo kančias. Ką gi, aš tai padarysiu už jus ir jums pranešiu. Rytoj mano tėvas, jūs ir aš nuvyksim pas ją neva susipažinti ir draugiškai aplankyti gerbiamą moterį, išauginusią mūsų bičiulį Fransua. Jūs aprodysit tėvui sodybą, lyg norėdamas paklausti patarimo, o aš tuo metu pasikalbėsiu su Madlena. Būsiu atsargi ir jūsų planus atskleisiu tik tada, kai įsitikinsiu dėl jos jausmų.

Fransua ko nepuolė prieš Žanetą ant kelių, dėkodamas jai už gerą širdį, ir susitarė su Žanu Verto, kuriam duktė, rastinukui leidus, viską papasakojo. Rytojaus dieną jie išsiruošė į kelią; Žaneta sėdo ant arklio pasturgalio už tėvo, o Fransua išjojo valanda anksčiau, norėdamas perspėti Madleną apie atvykstančius svečius.

Į Kormuė Fransua grįžo saulei leidžiantis. Kelyje jį užklupo audra ir permerkė liūtis, bet jis dėl to nenusiminė, nes pasikliovė Žanetos draugiškumu ir jautėsi geriau, negu išvykdamas. Debesis bėrė ant krūmų paskutinius lietaus lašus, ir strazdai giedojo it patrakę, dėkodami saulei už šypseną, kurią ji jiems siuntė prieš pasislėpdama už Didžiojo Korlė kalvos. Priešais Fransua nuo šakos ant šakos būriais purpsėjo paukščiukai, ir jų čirškėjimas kėlė jam ūpą. Jis prisiminė laikus, kai dar visai mažas svajodamas bastėsi po pievas ir švilpimu viliojo sparnuočius. Ir staiga jis išvydo gražią raudongurklę, kitur vadinamą sniegena: ji sukosi jam aplink galvą, lyg norėdama išpranašauti sėkmę ir pranešti gerą žinią. Paukštis priminė rastinukui seną lopšinę, kurią jį migdydama vietine tarme dainuodavo motina Zabelė:

Raudongurklė
Didžiagurklė
Su savo vaikiukais
Didžiagurkliukais,
Storapilviukais,
Po sodą lekioja,
Grūdelius lesioja,
Daineles dainuoja.

Madlena nelaukė jo taip greit sugrįžtant. Net baiminosi, kad apskritai negrįš, todėl, išvydusi rastinuką, puolė jo pasitikti ir pabučiavo, o šis visas paraudo, tuo labai ją nustebindamas. Fransua jai pranešė apie atvykstančius svečius ir, kad ji nieko neįtartų, – regis, būti suprastas jis baiminosi ne mažiau, negu liūdėjo, kad ji jo nesuprato, – pasakė, esą Žanas Verto ketinąs šiame krašte pirkti žemės.

Madlena ėmė ruoštis kuo svetingiau priimti Fransua draugus.

Žaneta į namus įžengė pirmoji, nes tėvas dar nuvedė tvartan arklį, ir vos pamačiusi Madleną, pajuto jai didelę simpatiją, kuri pasirodė abipusė; paspaudusios viena kitai rankas, moterys, tarytum iš meilės Fransua, tučtuojau pasibučiavo ir ėmė kalbėtis taip laisvai, lyg būtų seniai viena kitą pažinojusios. Tiesiog jos abi buvo tikros šaunuolės, vertos viena kitos. Žanetai šiek tiek sugėlė širdį matant, kaip Madleną brangina vyras, kurį ji galbūt dar truputį mylėjo, bet pavydas jos nekankino, nes paguodė mintis, kad daro gerą darbą. O Madlena, regėdama, kokio dailaus stoto ir malonaus veido ši mergina, įsivaizdavo, kad Fransua myli ją, ilgisi jos, kad ji jam pažadėta ir pranešti šios žinios atvyko pati; bet ji taip pat nepajuto nė lašelio pavydo, nes apie Fransua niekada negalvojo kitaip, kaip apie vaiką, kurį paleido į šį pasaulį.

Bet jau tą patį vakarą, po vakarienės, kai tėtušis Verto, išvargintas kelionės, nuėjo miegoti, Žaneta išsivedė Madleną į lauką, prisakiusi Fransua sukiotis su Žani netoliese, kad prisidėtų prie jų vos išvydęs ją nuleidžiant prijuostę, kurios vieną

kraštą buvo pasikaišiusi; paskui ji sąžiningai ir taip vykusiai atliko pavedimą, kad Madlena nė neaiktelėjo. Tik, reikalui aiškėjant, stebėjosi vis labiau. Iš pradžių ji pamanė, kad tai dar vienas Fransua gerumo įrodymas, kad jis nori užčiaupti burnas paskalūnams ir padėti jai visą gyvenimą. Ji ėmė atsisakinėti: tokiam jaunuoliui būsianti per didelė auka vesti už save vyresnę moterį, vėliau jis dėl to nagus graušis ir negalės ilgai saugoti ištikimybės nenuobodžiaudamas ir nesigailėdamas. Tačiau Žaneta pasakė, kad rastinukas ją įsimylėjęs, įsimylėjęs karštai ir smarkiai, per tai net praradęs ramybę ir sveikatą.

Šito Madlena nepajėgė įsivaizduoti: ji visada gyveno dorai ir santūriai, niekada nemėgo puoštis, beveik neišeidavo iš namų ir nesiklausydavo komplimentų, todėl neturėjo jokio supratimo, kokia atrodo vyrų akyse.

– Liaukitės pagaliau! – tarė jai Žaneta.– Jis jus taip dievina, kad mirs iš sielvarto, jei jį atstumsit. Ko gi jūs spiriatės, nejau nematot ir netikit, kas jums sakoma? Jei taip padarysit, vadinasi, vargšas vaikinas jums nepatinka ir nenorit suteikti jam laimės.

– Nekalbėkite taip, Žaneta,– atsakė Madlena.– Aš myliu jį beveik taip pat, o gal ir taip pat, kaip savo Žani, ir jei būčiau žinojusi, kad jo galvoje sukasi kitokios mintys, patikėkit, nebūčiau taip ramiai žiūrėjusi į mūsų draugystę. Bet ko gi jūs norit? Man nieko panašaus nė netoptelėjo, ir dabar aš tokia suglumusi, kad nesumoju, ką atsakyti. Duokit laiko pagalvoti ir pasikalbėti su juo: privalau įsitikinti, ar jis nesvaičioja, nenori kam nors atkeršyti arba grąžinti man skolą. Šito bijau labiausiai, nes manau, kad jis su kaupu atsilygino už rūpestį ir atiduoti savo laisvę ir save patį būtų jau per daug, nebent jis tikrai mane myli taip, kaip jūs sakote.

Šitai išgirdusi Žaneta nuleido prijuostę, ir Fransua, stoviniavęs netoliese ir neatitraukęs nuo jos akių, žengė artyn. Žaneta apsukriai paprašė Žani parodyti jai upelį, ir jie nuėjo, palikę Madleną su Fransua vienus.

Madlena manė galėsianti ramiai išklausinėti rastinuką, bet staiga sumišo ir susigėdo kaip penkiolikmetė; juk šitą drovumą, tokį mielą ir malonų akiai, sukelia ne metai, o sielos

tyrumas ir nekaltumas; ir Fransua, pamatęs savo brangiąją motulę raustančią ir virpančią taip, kaip jis, susivokė, kad tai jam daug geriau, nei jos įprastinė ramybė. Jis paėmė ją už rankos ir neįstengė ištarti nė žodžio. O kai ji, visa drebėdama, norėjo eiti paskui Žani su Žaneta, jis vos ne jėga ją sulaikė ir nusivedė su savimi. Tada Madlena, pajutusi, kaip ryžtas teikia jam drąsos atsispirti jos valiai, geriau už bet kokias šnekas suprato, kad šalimais – nebe jos vaikas rastinukas, o jos mylimasis Fransua.

Kai jiedu šitaip paėjo kelio galiuką, nesikalbėdami, bet laikydamiesi už rankų, susiviję kaip du vynuogienojai, Fransua tarė:

– Eime prie upelio, gal ten man atsiriš liežuvis.

Prie upelio jie nerado Žanetos su Žani, juodu jau buvo nuėję. Užtat Fransua rado drąsos prabilti prisiminęs, kad čia pirmą kartą pamatė Madleną ir čia su ja atsisveikino prieš vienuolika metų. Reikia manyti, jis kalbėjo labai gerai ir Madlena neturėjo kaip jam papriešta rauti, nes vidurnaktį jie vis dar buvo tenai ir ji verkė iš džiaugsmo, o jis atsiklaupęs dėkojo jai už sutikimą imti jį į vyrus.

– Čia istorijos pabaiga, – tarė kanapininkas, – nes pasakojimas apie vestuves būtų per ilgas. Aš ten buvau, ir tą pačią dieną, kai rastinukas vedė Madleną Mero parapijoje, Egiurando parapijoje ištekėjo Žaneta. Žanas Verto pakvietė Fransua su žmona ir Žani, kuris visu tuo labai džiaugėsi, su draugais, giminėmis ir pažįstamais atvažiuoti atšvęsti savotiškų sugrįžtuvių, kurios buvo tokios gražios, orios ir linksmos, kokių nuo to laiko daugiau nebemačiau.

– Tai jūsų istorija – gryna tiesa? – paklausė Silvina Kurtiju.

– Jei ir ne, galėjo būti tiesa, – atsakė kanapininkas, – o jei manim netikit, nueikit ir pažiūrėkit patys.

Sand, George

Sa-164 Rastinukas Fransua: [apysaka] / George Sand ; iš prancūzų kalbos vertė Stasė Banionytė. – Vilnius : Gimtasis žodis, 2007. – p. 126, [2].

ISBN 978-9955-16-145-5

Į žiauraus, ištvirkusio malūnininko nuomojamą trobelę atsikelia Izabelė su rastinuku Fransua. Malūnininko motina verčia Izabelę atiduoti rastinuką į prieglaudą, bet tam pasipriešina geroji malūnininko žmona Madlena. Jos globojamas, Fransua užauga gražus ir protingas. Ir sūnaus prieraišumas prie globėjos nejučia perauga į kitokius jausmus...

UDK 840-3

George Sand
Rastinukas Fransua

Maketavo *Ramunė Šarpytė-Girniukaitienė*
Viršelio dailininkas *Romualdas Balinskas*

SL 098. Tiražas 1300
Išleido leidykla „Gimtasis žodis"
A. Juozapavičiaus g. 10A, 09311 Vilnius
El. p. gimtasiszodis@takas.lt
Interneto svetainė: http://gimtasiszodis.w3.lt
Spausdino UAB Adomo Jakšto spaustuvė
Girelės g. 22, 56160 Kaišiadorys. Užs. 186

Žorž Sand, nuostabi moteris, daugybės romanų autorė, buvo lyg karalienė Viktorija. Ja žavėjosi Dostojevskis, dievino Floberas, sveikino Hugo, jos unikalų talentą garbino visas pasaulis. Antroje gyvenimo pusėje sugrįžusi į gimtąją Beri provinciją, į Noano dvarą, ji parašo garsųjį kaimiškųjų apysakų, arba kanapininko pasakojimų, ciklą („Velnių raistas“, „Mažoji Fadetė“, „Rastinukas Fransua“).

„Rastinukas Fransua“ – tai apysaka apie meilę. Amžininkus pritrenkė jos incestiškas pobūdis, o Prustas ją gyrė už pusiausvyrą tarp seksualumo ir idealogijos. Pagal „Rastinuką Fransua“ sukurta pjesė buvo vaidinama daugelyje teatrų.

1976 m. šios knygos pagrindu režisierius Lazaras Iglezi pastatė filmą.

ISBN 978-9955-16-145-5